

T.C

**TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI**

**REHBERLİK ÖĞRETMENLERİNİN KRİZE MÜDAHALE
DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut ÇETİNER

TOKAT

Mayıs, 2019

T.C

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

REHBERLİK ÖĞRETMENLERİNİN KRİZE MÜDAHALE
DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mesut ÇETİNER

Danışman: Prof. Dr. Tahsin İLHAN

TOKAT

Mayıs, 2019

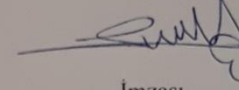
ETİK SÖZLEŞME

ETİK SÖZLEŞME

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgi toplama ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna, genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak gerçekleştirildiğini; bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programı ile taradığımı, bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan eder, sorumluluğun tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

(02/05/2019)

Mesut ÇETİNER

İmzası

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mesut ÇETİNER'in "Rehberlik Öğretmenlerinin Krize Müdahale Deneyimlerinin İncelenmesi" adlı çalışması 02/05/2019 tarihinde jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Yüksek Lisans Programında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

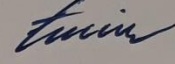
Başkan:

Doç. Öğrt. Üyesi R. N. SALTAN

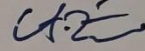
Üye (Tez Danışmanı):

Prof. Dr. Tohsin İLHAN

Üye :

Doç. Öğrt. Üyesi Ahmet BERBER

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2019

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Köken olarak dönüm noktası ya da karar verme gibi anlamlara gelen kriz; bireyin olumsuz bir yaşam olayıyla karşılaşmasıyla birlikte ortaya çıkan dengesizlik hali olarak tanımlanabilir. Kriz olayın ya da durumun kendisini değil bireyin bu olay ya da duruma karşı vermiş olduğu tepkiyi ifade eder. Bu tepkiler genellikle bireyin kendisine veya çevresine zarar verecek şekillerde ortaya çıkabilir.

Huzurlu ortamlar olması beklenen okul ortamları hem durumsal hem de gelişimsel krizlerin yaşanma ihtimalinin yüksek olduğu kurumlardır. Bu kurumlarda ortaya çıkabilecek bir kriz durumu sadece ilgili bireyi değil diğer öğrencileri, öğretmenleri veya velileri de etkileyebilme kapasitesine sahiptir. Bu anlamda özellikle okullarda bireylerin krizle etkili baş edebilme becerilerine sahip olmaları önem kazanmaktadır. Diğer taraftan bazen krizle baş etme noktasında bireyin öz kaynakları yeterli olmayabilir ve bu dönemlerde birey daha fazla desteğe ihtiyaç duyabilir. Bu desteğin sağlanmasında okul rehberlik öğretmenlerinin önemli sorumlulukları olduğu düşünülmektedir.

İlgili alanyazın incelendiğinde rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerine veya yeterliliklerine ilişkin yeterli sayıda araştırmaya rastlanamamıştır. Bu noktadan hareketle, bu araştırma, rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerini araştırmak, sorunla ilgili çözüm getirebilecek bulgular elde edebilmek ve yapıcı öneriler geliştirebilmek amacıyla yapılmıştır.

Mesut ÇETİNER

MAYIS 2019

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu konuda araştırma yapmama olanak sağlayan, dönütleriyle kendimi geliştirmeme katkıda bulunan, hem bir akademisyen hem de bir insan olarak çok değer verdiğim tez danışmanım Sayın Prof.Dr. Tahsin İLHAN'a yürekten teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez çalışmamın kimi bölümlerinde önemli katkıları olan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yusuf SARIKAYA'ya çok teşekkür ediyorum. Değerli vakitlerini ayırarak tezimi inceleyip önerilerde bulunan sayın jüri üyeleri Dr.Öğr. Üyesi Ahmet ERDEM ve Dr. Öğr. Üyesi Fatih SALTAN'a teşekkür ederim.

Çalışma masamın yanına gelip dikkat çekmeye çalışarak ilgi bekleyen, dikkatli gözlerle beni izleyerek belki de “acaba babam ne zaman benimle oyun oynayacak” diye bekleyen sevgili kızıma beni sabırla beklediği için teşekkür ediyorum. Tez çalışmam boyunca özveri ve anlayışıyla en büyük destekçim olan, ümitsizliğe düştüğüm her zaman beni teşvik eden eşim Ayşe ÇETİNER'e sonsuz teşekkürler.

Çalışmamın kapsamında deneyimlerini içtenlikle ve sabırla bana aktaran sevgili katılımcılara, araştırma sürecimde destekleri olan tüm dostlarıma ve mesai arkadaşlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

REHBERLİK ÖĞRETMENLERİNİN KRİZE MÜDAHALE DENEYİMLERİNİN İNCELENMESİ

Çetiner, Mesut

Yüksek Lisans, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tahsin İlhan

Mayıs, 2019, 88 sayfa

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokul, ortaokul ve lise kademesindeki okullar ile rehberlik ve araştırma merkezinde görev yapmakta olan rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerinin incelemesi amaçlanmıştır.

Araştırma nitel desende fenomenolojik yöntemle gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu Ortakaradeniz bölgesinde görev yapmakta olan 25 rehberlik öğretmeninden oluşmaktadır. Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında kişisel bilgilerin ve krize müdahale deneyimlerine yönelik açık uçlu soruların yer aldığı 10 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Rehberlik öğretmenleriyle gerçekleştirilen yüz yüze görüşmeler katılımcıların yazılı izinleri ile ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Sonraki aşamada bu ses kayıtları bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir.

Verilerin çözümlenmesinde ise içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bulgular görüşme soruları esas alınarak analiz edilmiştir. Burada her bir soru tema, sorular içindeki alt başlıklar ise alt tema olarak kabul edilmiştir. Ayrıca tema ve alt tema oluşturma yoluna gidilmemiştir.

Araştırma sonuçları kriz durumlarının okul kademesine ve türüne göre farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale konusunda eğitim eksikliği hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Alınan eğitimlerin ise daha çok hizmet içi eğitim şeklinde gerçekleştiği belirtilmiştir. En çok eğitim eksikliği hissedilen durumun yas krizine yönelik olduğu anlaşılmıştır. Rehberlik öğretmenlerinin kendilerini en başarılı hissettikleri kriz durumunun ise ihmal ve istismar görülmüştür. Bulgular alanyazın ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Psikolojik danışmanlık, Rehberlik öğretmeni, Kriz, Krize müdahale, Kriz danışmanlığı

ABSTRACT

THE EXAMINATION OF THE GUIDANCE TEACHER'S INTERVENTION EXPERIENCES TO THE CRISIS

Çetiner, Mesut

Master Degree, Psychological Counseling and Guidance Department

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Tahsin İlhan

May-2019, 88 pages

This research aims to analysis the crisis intervention experiences of the guidance teachers who are working at primary schools, secondary school and high school and counselling and research centers that are connected to the ministry of national education.

The research is carried out with a method qualitative pattern. Working group consists of 25 guidance teachers working in Middle Black Sea Region. Participants are determined by the method of purposive sampling. A 10-item semi-structured interview form was used to collect data and open-ended questions about personal information and crisis intervencion experiences. Face to face interviews with guidance teachers were recorded on the voice recorder with the written permissions of the participants. In the next stage, these audio recordings have been decrypted in the computer.

In the analysis of the data, content analysis method was used. Each question is analyzed seperately so that the reader understand more easily when analyzing. In other words, the evidences were analyzed based on interview questions. Here each question is considered as theme and he sub-headings in the questions are considered as the sub-theme. Also, theme and sub-theme have not been created.

It is seen that, crisis situations differ according to the level and type of school. And also, it was concluded that guidance teachers felt lack of education in the intervention of crisis. It is concluded that the education are mostly in the form of in-service education.

It was understood that the situation with the most lack of education was directed towards the mourn crisis. The crisis situations where the guidance teachers felt themselves most successful where neglect and abuse. Afterwards, the obtained findings were discussed in the light of literature and recommendations were given.

Key Words: Psychological counseling, Guidance teacher's, Crisis, Crisis intervention, Crisis counseling

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME.....	i
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı.....	5
Araştırmanın Önemi.....	5
Sayıtlar.....	7
Sınırlılıklar.....	7
Tanımlar.....	7
Kısaltmalar Listesi.....	7
BÖLÜM II.....	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
Kriz Kavramı.....	9
Tarihsel Arka Plan.....	9
Krizin Tanımı.....	10
Kriz Türleri.....	11
Gelişimsel ve Durumsal Krizler.....	12
Baldwin (1978): Kriz Taksonomisi.....	12
Kriz Kuramları.....	14
Temel Kriz Kuramı.....	14
Psikanalitik Kuram.....	14
Uyum Kuramı.....	15
Sistem Kuramı.....	15
Gelişimsel Kuram.....	15

İnsancıl Kuram	15
Ekosistem Kuramı	16
Bilişsel Davranışçı Kuram.....	16
Krize Müdahale Modelleri	16
Denge-İntrapsişik Model	17
Bilişsel Davranışçı Model	17
Psikososyal Değişim Modeli	17
EMDR Modeli	18
Eklektik Model	18
Krize Müdahale Altı -Adım Modeli	18
Yedi Aşamalı Krize Müdahale Modeli.....	18
Kriz Danışmanlığı ve Krize Müdahale	19
Kriz Danışmanlığı ve Meslek Etiği	19
Krize Müdahalenin Hedefleri	21
Krize Danışmanlığının Temel İlke ve Süreçleri.....	22
Kriz Danışmanlığı: Müdahaleler ve Yöntemler	23
Okullarda Olası Kriz Durumları.....	26
İntihar	26
Çocuk İstismarı ve İhmali	28
Zorbalık	29
Ailede Boşanma.....	30
Alkol ve Madde Bağımlılığı	32
BÖLÜM III	33
YÖNTEM	33
Araştırma Modeli	33
Çalışma Grubu	33
Veri Toplama Aracı.....	34
Veri Toplama Süreci	35
Verilerin Analizi.....	36
Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği	36
Araştırmacının Rolü	37
BÖLÜM IV	38
BULGULAR.....	38

Krizin Tanımlanmasına İlişkin Bulgular.....	39
Krize Müdahale Kavramının Tanımlanmasına İlişkin Bulgular.....	40
Krize Müdahalede Eğitim Durumlarıyla İlgili Bulgular.....	41
Okullarda Karşılaşılan Krizlere İlişkin Bulgular	43
Kayba Yönelik Bulgular.....	43
İhmal ve İstismara Yönelik Bulgular	43
İntihara Yönelik Bulgular.....	44
Diğer Kriz Durumlarına İlişkin Bulgular	44
Okul Kademeleri Açısından Kriz Durumlarının Farklılaşmasına Ait Bulgular.....	45
İlkokullar Açısından Bulgular	45
Ortaokullar Açısından Bulgular	46
Liseler Açısından Bulgular.....	46
Kriz Türlerine Bulgular.....	46
Durumsal Krizler.....	46
Gelişimsel Krizler.....	47
Krize Müdahale Yaklaşımlarına İlişkin Bulgular	47
Başarılı Olunan Krize Müdahale Durumları Açısından Bulgular.....	50
Yetersiz Hissedilen Kriz Durumlarına İlişkin Bulgular.....	52
Etkili Bir Krize Müdahale için Çözüm Önerilerine Yönelik Bulgular	54
Krize Müdahalede Yapılan İşbirliğiyle İlgili Bulgular	55
Okullarda Krize Müdahale Planlamasına İlişkin Bulgular	56
Önerilere İlişkin Bulgular	58
PDR Lisans ve Lisansüstü Programlarına Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular.....	58
Milli Eğitim Bakanlığının Politikalarına Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular.....	59
Rehberlik Öğretmeni/Psikolojik Danışman Adayları için Önerilere İlişkin Bulgular	60
BÖLÜM V.....	62
TARTIŞMA VE YORUM.....	62
Krizin Tanımlanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	62
Rehberlik Öğretmenlerinin Krize Müdahale Eğitimine Yönelik Bulguların Tartışılması.....	63
Okullarda Karşılaşılan Krizlere İlişkin Bulguların Tartışılması	64
Rehberlik Öğretmenlerinin Krize Müdahalede Sergilemiş Oldukları Yaklaşımlara İlişkin Bulguların Tartışılması	65

Rehberlik Öğretmenlerinin Başarılı Olduklarını Düşündükleri Kriz Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması	66
Rehberlik Öğretmenlerinin Kendilerini Yetersiz Hissettikleri Kriz Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması	67
Kriz Durumlarında Eksikliklerin Giderilebilmesine İlişkin Bulguların Tartışılması .	67
Krize Müdahalede İşbirliği Yapılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	68
Okullarda Krize Müdahale Planlamasına İlişkin Bulguların Tartışılması	68
Krize Müdahaleye Yönelik Önerilere İlişkin Bulguların Tartışılması.....	69
BÖLÜM VI.....	71
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
Sonuçlar.....	71
Öneriler	72
Alan Araştırmacılarına Yönelik Öneriler	72
Uygulayıcılara Öneriler	73
Politika Belirleyicilere Yönelik Öneriler.....	74
KAYNAKÇA.....	75
EKLER.....	87
EK-1 Görüşme Formu.....	87
EK 2 Bilgilendirilmiş onam formu	88
EK 3 Araştırma İzin Belgesi	89
ÖZGEÇMİŞ	90

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bazı Bilgiler	34
Tablo 2. Tema ve Alt Temalar.....	38

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları, tanımları ve kısaltmalarına yer verilmiştir.

Problem Durumu

Çocukluk yıllarından itibaren okullar, sosyalleşme gibi istenilen özelliklerin kazanıldığı kurumlar olmakla beraber birçok problemde yaşanabildiği ortamlardır (Miller ve Chandler, 2004). Yaşanan bu problemlerin bir kısmı ise psikolojik sorunlardır. Alanyazın incelendiğinde okullarda karşılaşılan psikolojik sorunlar; zorbalık (Smith, 2012; Ünalnış ve Şahin, 2012), istismar (Kogan, 2004; Yurdakök, 2010), sınav kaygısı (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013; Güler ve Çakır, 2013), bağımlılık (Irak, 2009; Shuckit, 1993), sosyal ilişkiler (Bilgin, 2009; Subaşı, 2010), boşanma ve ayrılık (Amato, 2000; Sayan-Karahan, 2012), depresyon (Dopheide, 2006; Ören ve Gençdoğan, 2007), akademik başarısızlık (Bacanlı, Eşici ve Özünlü, 2013) şeklinde sıralanabilir. Okullarda görülen diğer bir sorun ise bu problemlerin kriz yaşantısı haline dönüşmesidir (Mete-Otlu, 2011).

İnsan, yaşam içerisinde var olan denge durumunu bozabilecek farklı olumsuz deneyimlerle, çeşitli doğal afetlerle veya gelişim dönemlerinden kaynaklı sorunlarla karşılaşabilmektedir. Fakat bu sorunlar bazen, bireylerin öznel algılamalarına bağlı olarak kriz yaşantılarına dönüşebilmektedir (Demirli-Yıldız, Sevil-Gülen ve Erdur-Baker, 2018). Kriz Caplan (1964) tarafından, bireyin olumsuz bir durumla karşılaşmasıyla birlikte ortaya çıkan ve daha önceden kullanmış olduğu baş etme yollarıyla çözülemeyen geçici bir dengesizlik hali olarak tanımlanmıştır. Bu dengesizlik hallerini patolojik durumlar olarak görmek yerine, insan yaşamının doğal bir parçası olarak algılamak daha doğru olacaktır (Janosik, 1986). Diğer taraftan kriz durumları her ne kadar insan yaşamının doğal bir parçası olsa da (Janosik, 1986), doğru şekilde baş edilemediğinde bireyin yaşamında olumsuzluklara sebep olabilmektedir (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018). Bazı insanlar kriz durumlarını daha rahat atlatabilirken, bazı insanlar bu durumlarda daha fazla desteğe ihtiyaç hissedebilirler (Kanel, 2003). Bu sebeple böyle dönemlerde, bireye verilecek desteğin niteliği önem kazanmaktadır.

Okullar, birçok farklı özellikteki bireyi bir arada bulundurması ve günümüzdeki hızlı değişikliklerde dikkate alındığında kriz durumlarıyla karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğu kurumlardır (Liou, 2014). Kriz çok fazla görülen bir durum olmasa da okullarda görülme oranı azımsanamayacak düzeydedir (Adamson ve Peacock, 2007). Okul krizlerini Seeger (2002), okuldaki bireylerin tamamını veya bir kısmını olumsuz şekilde etkileyebilecek acil müdahale gerektiren ve kendi içerisinde belirsizlik barındıran travmatik nitelikli olaylar şeklinde tanımlamıştır. Bu gibi olaylar, okul atmosferinde yıkıcı sonuçlara sebep olabilir. Çünkü okul ortamında meydana gelen bir kriz diğer öğrencileri, okul personelini ve aileleri de etkileyebilmektedir (Liou, 2014). Bu anlamda krizle baş etme yöntemlerinin bilinmesi ve nitelikli müdahalelerin yapılması önem kazanmaktadır.

Kriz durumları okul çalışanları için farklı sorumlulukları beraberinde getirir (Gökalp ve Yalçınkaya, 2018). Bu anlamda okul çalışanlarının krize müdahaleyle ilgili bilgi sahibi olması ve doğru müdahalelerde bulunması kriz anında oluşacak stresi azaltmaya yardımcı olacaktır (Maya, 2014). Kriz durumlarında en aranan kişi olarak okul rehberlik öğretmenleri, kriz zamanlarında farklı rolleri yerine getirmek durumunda kalmakta (Karataş ve Baltacı, 2013) ve süreç içerisinde aldığı kararlarla kriz ortamındaki bireyleri doğrudan etkileyebilmektedir (Gökalp ve Yalçınkaya, 2018). Bu anlamda krizin ortaya çıkarmış olduğu stresi azaltmada okul rehberlik öğretmenlerinin gerekli donanıma sahip olması önemli görülmektedir (Maya, 2014).

Doğru müdahalenin yapılmadığı krizler akademik başarıda düşüş, okuldan ayrılma, istenilmeyen öğrenci davranışları gibi olumsuzluklara sebep olabilmektedir (Brymer ve diğerleri, 2012). Bu anlamda kısa süreli, amaca yönelik ve bireyin önceki işlevsellik haline dönmesini hedefleyen kriz danışmanlığı, krizin olumsuz etkilerini ortadan kaldırabilme ve durumun travmaya dönüşmesi engelleme açısından oldukça önemli görülmektedir (Boyd-Webb, 2007). Kriz danışmanlığının üç ayırt edici özelliği vardır: Bunlar, tek bir probleme odaklanması, belli bir zaman sınırlamasının varlığı ve amaç olarak bireyin kriz öncesi denge halini kazanmasıdır (Myer, 2001). Bu anlamda kriz danışmanlığı sürecinde bireyin kişiliğini geliştirmek gibi amaçlar yer almaz. Kısa bir süre içerisinde bireyin önceki işlevsellik düzeyine dönmesi sağlanmaya çalışılır (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018).

Okullarda yaşanan kriz durumlarına özgü ne tür müdahalelerin yapıldığına bakıldığında genel olarak birincil düzey yani önlemeye yönelik müdahalelerin ön plana çıktığı görülmektedir (Palmisano, 2007). Kriz sonrası müdahaleler incelendiğinde ise bunların bir kısmında bireyin öz kaynaklarına odaklanıldığını, diğer bir kısmında ise çevresel faktörlere odaklanıldığını görmek mümkündür (Kaya, 2015; Kaya ve Yıldırım, 2017; Mete-Otlu, 2011; Palmisano, 2007). Fakat yapılan araştırmalar öz kaynakların çevresel faktörlerle birlikte ele alındığı kapsamlı yaklaşımların okul krizlerinde daha olumlu sonuçlar ortaya çıkardığını göstermektedir (Brock, 2002; Tabasso, 2001).

Türkiye’de krize müdahale konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında, 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin önemli bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Deprem sonrası müdahalelerde meydana gelen eksiklikler, düzensizlikler ya da karışıklıklar (Aktaş, 2003; Altun, 2016) krize müdahalede uzmanlaşmanın önemine dikkat çekmiştir. Deprem sonrasında MEB ve UNICEF rehberlik öğretmenlerini merkeze alan bir proje başlatmıştır. Kriz ve travma konusunda uzman bireyler, kriz durumlarında sağaltım teknikleriyle ilgili psikiyatrist, psikolog ve psikolojik danışmanlara eğitim vermiştir (Akman ve Gündoğdu, 2002). Yapılan bu çalışmalar, sonrası için krize müdahale konusunda önemli bir tecrübe kaynağı oluşturmuştur (Aktaş, 2003). Bunun dışında krize müdahale ile ilgili, bazı resmi ve sivil kurum ve kuruluşlarda çeşitli çalışmalar yapmıştır (Ilıcak, 2001). Bunlardan biride 2002 yılında “Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü” bünyesinde kurulan Psikososyal Müdahale Birimidir. Birimin kurulmasındaki temel amaç doğal afetler, istismar, yangın, şiddet gibi zorlu yaşam olaylarını içeren tüm kriz durumlarında bireylere gerekli desteğin sağlanmasıdır (MEB, 2002).

Diğer taraftan öğrencilerin karşılaşmış olduğu bu olumsuz yaşam olaylarını, yani krizleri başarılı bir şekilde çözebilmesini sağlamak okul rehberlik öğretmenlerine yönelik beklentilerdendir (Brown ve Lent, 2000). Ancak yapılan araştırmalar rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale konusundaki yeterliliklerinin mezun olunan lisans programı, tecrübe, lisansüstü eğitim alıp almama gibi çeşitli değişkenlerden etkilenecek farklılaştığını göstermektedir (Bıçak, 2006; Fonseca, 2008; Mete-Otlu, 2011; Yaka, 2005). Örneğin bir araştırmada PDR lisans mezunlarının diğer lisans programlarından mezun olan rehberlik öğretmenlerine göre krize müdahale becerilerinin anlamlı düzeyde

farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır (Metem-Otlu, 2011). Başka bir araştırmada ise deneyimli rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale becerilerinin deneyimsiz rehberlik öğretmenlerine göre daha iyi seviyede olduğu belirlenmiştir (Fonseca, 2008).

Araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi okullarda ortaya çıkabilecek durumsal ve gelişimsel krizlerin önlenmesinde ya da bu krizlerle baş edilebilmesinde alınan eğitimin payı büyüktür (Donovan, 1995; Kaya ve Yıldırım, 2017; Meydan, 2010). Oysa Türkiye’deki PDR programları incelendiğinde krize müdahaleye yönelik bugüne kadar zorunlu derslere yer verilmediği, var olan derslerin ise alan eğitimi içerisinde seçmeli dersler kategorisinde olduğu görülmüştür (YÖK, t.y). Seçmeli derslerin ise her üniversitede seçilmediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bazı üniversitelerin güncellenen PDR programlarında, “PDR407 Kriz Dönemi ve Travma Sonrası Psikolojik Danışma” (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2017), “RPD 4020 Kriz Yönetimi” ve “PDR 6032 Kriz Danışmanlığı” gibi derslere rastlanmıştır (Dokuz Eylül Üniversitesi, t.y.).

Rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale konusundaki yeterliliklerini belirlemek için Donovan (1995) tarafından bir yapılan çalışmada, krize müdahale eğitimi almamış rehberlik öğretmenlerinin olabileceği, bu sebeple bu konuda eğitim almamış bireylerin bile kolay bir şekilde uygulayabileceği iki aşamalı bir krize müdahale modeli ortaya konulmuştur. Allen ve diğerleri (2002) ise araştırmalarında, okul rehberlik öğretmenlerinin krize müdahaleye yönelik hazırlık olarak kabul edilebilecek lisans, lisansüstü ve buna yönelik diğer eğitim durumlarını incelemiştir. Murphy (2004) araştırmasında, günümüzde artan kriz durumlarına rağmen rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale konusundaki eğitimlerinin şu an ki gereksinimleri karşılamadığı hipotezinden yola çıkmıştır.

Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında, doğrudan okul ortamlarındaki krizlere ve/veya rehberlik öğretmenlerin krize müdahale deneyimlerine yönelik bir çalışmaya rastlanılmamakla birlikte, bu konuda yapılan çalışmaların daha çok psikiyatri alanında gerçekleştirildiği görülmektedir. Örneğin Sayıl (1992) krizin bireyler üzerindeki etkisini çeşitli kuramlar açısından değerlendirmiştir. Sözer (1992) ise krizin doğru şekilde ele alınmadığında patolojik hale gelebileceğine vurgu yapmıştır. Azizoğlu ve Hovardaoğlu (1995), yapmış oldukları araştırmada yaşam olaylarıyla kriz durumları arasında önemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Devrimci Özgüven (2003), intihara yönelik araştırmalarında intiharın sebepleri ve intihar girişimine nasıl müdahale

edilmesi gerektiğiyle ilgili alan yazın ışığında açıklamalar yapmışlardır. Şenelmiş (2006) ise yas ve kayıp durumlarıyla ilgili kriz merkezine başvurun bireylerin yası çözümlene süreçlerine ilişkin bir çalışma yürütmüştür.

Özetle yurt dışında yapılan araştırmalarda genellikle rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale hazırlıklarına odaklanıldığı, Türkiye’de yapılan araştırmalarda ise daha çok klinik örneklerden yola çıkıldığı ya da belli kriz durumları üzerinde çalışıldığı görülmektedir. Fakat alan yazında okullarda yaşanan kriz durumlarının rehberlik öğretmenlerinin gözünden, bütün olarak sistematik bir şekilde ele alındığı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Alanyazındaki araştırmaların sınırlılıkları ve önerileri dikkate alındığında bu araştırmanın temel problemi olan okul rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerinin bilinmesinin alanyazınına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, MEB’e bağlı devlet okullarında ve Rehberlik Araştırma Merkezlerinde görev yapmakta olan rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerini incelemektir.

Araştırmanın Önemi

Kriz, her insanın yaşam içerisinde karşılaşabileceği ve doğru şekilde baş edilemediğinde travmatik etkiler yaratabilecek veya kalıcı izler bırakabilecek türde yaşam olaylarıdır (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018). Son yıllarda özellikle okullarda görülen kriz durumlarındaki artış bazı soruların gündeme gelmesine neden olmuştur. Örneğin, okullarda yaşanan kriz türleri nelerdir? Bu krizlere karşı ne tür müdahalelerde bulunmaktadır? Hangi tür müdahaleler başarı sağlamaktadır? Krize müdahalede nelerin eksikliği daha fazla hissedilmektedir? Gibi sorulara bu alanda yapılacak bir araştırmayla cevap bulunabileceği düşünülmektedir.

Kriz durumlarında okulda öncelikli olarak müdahalenin beklenildiği kişi rehberlik öğretmenidir. Bu nedenle kriz durumları ve krize müdahale çalışmaları okul rehberlik öğretmenlerinin gözünden anlaşılmalı ve açıklanmalı çalışılmıştır. Yerel alanyazın incelendiğinde belli kriz durumlarına yönelik çalışmalar yapılmış olsa da okullarda ki kriz durumlarına yönelik bütüncül bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu

sebeple, araştırmadan elde edilen sonuçlar alanda yapılacak benzer çalışmalara olumlu katkı sağlayacaktır. Çünkü bu araştırmanın sınırlılıkları ve önerilerinden hareketle yeni çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu ve böylece okullardaki kriz ve krize müdahale durumlarının daha iyi anlaşılabilieceği düşünölmektedir

Bu çalışmanın önemli görölen taraflarından biri de alanda çalışanlara sağlayacağı katkılardır. Rehberlik öğretmenlerinin, okul dönemindeki bireylere, karşılaşmış oldukları krizlerle baş edebilmeleri için doğru müdahalelerde bulunmaları, bu bireylerin krizi en iyi şekilde atlatabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Etkili müdahalelerin seçiminde rehberlik öğretmenlerinin krize müdahaleye yönelik olumlu ya da olumsuz deneyimlerinin önemi yadsınamaz. Fakat rehberlik öğretmenlerinin hepsinin doğrudan yaşantılar aracılığıyla yeterince kriz yönetme deneyimine sahip olması gerçekçi değildir. Bu araştırma özellikle göreve yeni başlayacak olan rehberlik öğretmenlerine krize müdahale hazırlığı anlamında yararlı bilgiler sağlayacaktır. Elde edilen bulgular sonucunda rehberlik öğretmenlerinin deneyimlerinden faydalanma imkanı olacaktır.

Bu çalışmanın önemli görölen taraflarından birisi de geliştirilecek PDR lisans ve/veya lisansüstü programlarına olacak katkılarınıdır. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programlarının birçoğunda krize müdahale ile ilgili ders bulunmamaktadır. Oysa rehberlik öğretmenlerinin okullarda en çok eksikliğini hissetmiş oldukları alanlardan biri kriz danışmanlığına yönelik bilgi ve becerileridir. Bu sebeple elde edilen bulgulardan hareketle eksiklik hissedilen alanlara göre programların desenlemesi PDR eğitimi açısından önemli görölmektedir.

Son olarak bu çalışmanın politika yapıcılara, önleme ve müdahale hizmetlerini şekillendirmesinde katkı sağlayacağı düşünölmektedir. Çünkü bu çalışma okullarda yaşan krizler ve bu krizlere yönelik yürütölen çalışmalarla ilgili bilgi vermektedir. Buradan hareketle okullarda krize müdahaleye yönelik gerekli düzenlemeler yapılabilir. Ayrıca araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda MEB kendi bünyesinde çalışmakta olan rehberlik öğretmenlerine krize müdahalede eksiklik duydukları konulara yönelik sunacağı hizmet içi eğitim, uzaktan eğitim, seminer, sempozyum gibi yöntemlerle katkı sağlayabilir.

Sayıtlar

1. Rehberlik öğretmenlerinden meslekte en az bir yıl çalışmış olanların krize müdahaleye yönelik deneyimlerinin olacağı varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

1. Araştırmanın katılımcıları, Ortakaradeniz bölgesindeki bir il ve ilçelerinde İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi okullar ile RAM'da görev yapmakta olan rehberlik öğretmenleriyle sınırlıdır.

Tanımlar

Kriz: Daha önceden kullanılan problem çözme yollarının başarısız olduğu, kısa süreli bir güçlük yaratan yaşam olaylarıdır (Caplan, 1961).

Krize müdahale: Zorlu yaşam olayları geçiren bireylere yardım etmek ve krizin etkisini azaltmak için başvurulan yollardır (Sayıl, 2000).

Kriz danışmanlığı: Amaca yönelik ve kısa süreli olan, bireyde oluşan olumsuz duyguları azaltarak kriz öncesi denge halini kazandırmaya çalışan danışmanlık türüdür (Boyd-Webb, 2007).

Rehberlik öğretmeni: “Eğitim kurumlarındaki rehberlik servisleri ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde rehberlik hizmetlerini yürüten personeli” (MEB, 2017).

Rehberlik ve araştırma merkezi: “Rehberlik hizmetleri ile özel eğitim hizmetlerini planlayarak hizmetlerin koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlayan kurumu” (MEB, 2017).

Baş edebilme yöntemleri: Duygusal, düşünsel ve davranışsal olarak stresli durumları azaltmak veya kontrol edebilmek için kullanılan yöntemlerdir (Taylor, 1998).

Kısaltmalar Listesi

PDR: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

RAM: Rehberlik ve araştırma merkezi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

EPÖ: Eğitim programları ve öğretim

Bkz: Bakınız

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, öncelikle kriz kavramı açıklanmış, ardından kriz türleri, kriz kuramları, kriz danışmalığı ve krize müdahale, krize müdahale modelleri, krize müdahalede temel ilkeler ve krize müdahalede teknik ve beceriler üzerinde durulmuştur. Son olarak okullarda krize müdahale başlığına yer verilmiştir.

Kriz Kavramı

Kriz kavramı iki başlık altında incelenecektir. Öncelikle kriz kavramının tarihsel arka planı üzerinde durulacaktır. Sonrasında kriz kavramının ne ifade ettiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Tarihsel Arka Plan

Psikolojide kriz aslında II. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen bir konudur. Fakat "kriz" kavramının bugünkü anlamında kullanılmaya başlaması çok daha sonrasına denk gelmektedir (Sayıl, 2000). Sözer (1992) Freud ve başka uzmanlar tarafından da insanı zorlayan yaşam olayları üzerine daha öncesinde birçok çalışmanın yapıldığını belirtmektedir. Modern anlamda ise kriz ve krize müdahaleye, Erich Lindemann'ın (1944) çalışmalarının öncülük ettiği söylenebilir (Collins ve Collins, 2005).

Lindemann 1943'te "Coconut Grove" isimli gece kulübündeki yangından sonra kurtulanlara yönelik, krizin etkisini azaltmak amacıyla yaptığı çalışmalarla modern kriz müdahalesinin öncüsü olmuştur (Slaikeu, 1990). Lindemann halk sağlığı servisi olarak "Wellesley Human Relations Service" adıyla açmış olduğu kuruluşta yas ve kriz üzerine çalışmalar yapmıştır. Böylece ilk kez bir sosyal bilim insanı bireylerin bir felakete yönelik tepkilerinin sistematik olarak gözlemlerini gerçekleştirmiştir.(Sandoval, 2002).

Erikson (1968) da kriz ve krize müdahale konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Onun katkısı krizi normal gelişimsel seyrin bir parçası olarak görmesidir. Erikson'un kuramına göre, her bir gelişim dönemi içinde belli krizler vardır. Yaşanan bir kriz sırasında çözüme götüren doğru müdahaleler sonraki dönemlerde ortaya

çıkabilecek sorunları önleyecektir. Erikson (1968) ayrıca gelişimsel ve tesadüfi krizler şeklinde bir ayrıma da gitmiştir.

Krizde üçüncü dönemin öncüsü Caplan olmuştur. Caplan (1964) yapmış olduğu çalışmalar sonucunda doğru şekilde ele alınmayan krizlerin ileride psikolojik problemlere yol açacağını belirtmiştir. Doğru şekilde ele alındığında ise, krizin bireyde gelişmeye yardım edeceğini ifade etmiştir (Caplan, 1964). İlerleyen dönemlerde ise krizde odak daha farklı formlarına kaymıştır. Bu noktada terapötik teknikler daha fazla inceleme konusu olmuştur (Saigh ve Bremner, 1999). Özellikle okul temelli krizler ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ile ilgili çalışmalar yoğunlaşmıştır (Saigh ve Bremner, 1999).

Krizin Tanımı

Köken olarak Yunanca bir kelime olan kriz; karar, dönüm noktası anlamlarına gelmektedir. Çince tehlike ve fırsat anlamında kullanılırken günümüzde bir olay ya da durum karşısında verilen tepkiler olarak nitelendirildiği görülmektedir (Sandoval, 2002). Kriz kavramı, bir bireyin travmatik veya zor bir duruma tepki verme şekli olarak tanımlanabilir (Kaya, 2015). Çeşitli olaylar, gelişimsel zorluklar (ergenliğe girme gibi), doğal afetler veya sevilen birinin ölümü gibi durumlar krize neden olabilir. Bu gibi kriz durumlarıyla etkili başa çıkabilme becerilerinin geliştirilmesinde krizin kavramsal ve kuramsal çerçevesinin iyi anlaşılması gereklidir (Brock, 2002).

Kriz kavramının günümüzdeki anlamıyla tanımlanmasında ve insanların kriz durumlarına verdikleri tepkilerin anlaşılmasında Lindemann'ın (1944) çalışmaları kaynak olarak görülmektedir. Ona göre kriz durumunda gerçekleştirilecek profesyonel ve sistematik yardımların krizin etkisini azaltmada büyük bir önemi vardır. Ayrıca Lindemann'ın krize müdahalede kısa süreli terapi gibi farklı yöntemler üzerine çalışmaları da bulunmaktadır. Çalışmaları kriz ve krize müdahale hakkındaki fikirlerin temelini oluşturması açısından önemlidir.

Lindemann (1944) gibi krize müdahale konusunda teknik ve yöntemlerin geliştirilmesine katkı sağlayan Caplan (1964) kriz durumunu bir dengesizlik süreci olarak krize müdahaleyi ise yeniden dengeye ulaşma çabası olarak tanımlamıştır. Kriz zamanla sınırlıdır ve belli bir süre sonra sona erecektir. Krize sebep olacak bir durumla

karşılaştığında bireyin dengesi bozulacaktır ve tekrar homeostatik duruma ulaşmak isteyecektir. Çünkü hem psikolojik hem de biyolojik olarak denge durumunda kalmak organizmanın doğasında vardır (Caplan, 1964).

Roberts (2005) ise krizi Caplan'a (1964) benzer şekilde tanımlamış ve homeostatik dengenin aniden bozulması olarak görmüştür. Kriz bu bozulmayı düzeltmek için kullanılan savunma mekanizmalarının yetersiz kalması durumudur. Yani kriz bireyin bu tepkilerinin çözüme katkı sağlamadığı süreci ifade eder.

James (2008) krizin risk olduğu kadar fırsatları da beraberinde getirdiğini düşünmüştür. Kriz durumlarında duygusal dengesizlik sürece hakim olacağı için hızlı iyileşmeler her zaman mümkün olmayabilir. James'e göre krizin çözümüyle kriz çalışanlarının kişilik yapıları arasında ilişki vardır.

Kriz kavramıyla ilgili bu tanımlamalara bakıldığında farklılıklardan daha çok benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu benzerliklerden ilki olağan dışı bir olayın ya da durumun yaşanıyor olmasıdır. Yani bireyin normal yaşantılarının dışında beklenilmeyen bir olay krizin çıkış noktası olarak görülmektedir. Tanımların ikinci ortak noktası ise bireyin karşılaşmış olduğu bu problem durumunu çözmede başarısız olmasıdır. Kişinin alışlagelmiş problem durumlarına ilişkin çözüm yollarının kriz durumlarında işe yaramamasıdır. Buna bağlı olarak ortaya çıkan yetersizlik halleridir. Tabi buradan hareketle yaşanacak her farklı ya da beklenilmeyen olayın bireyde kriz yaratacağı söylenemez. Burada esas unsur bireyin yaşanan olaya yüklemiş olduğu anlamdır. Yani aynı durum herkeste krize neden olmaz. Bu anlamda kriz durumlarında öznellik belirleyici bir unsurdur. Yine krizin öznellik boyutuyla ilişkilendirilebilecek bir diğer durumda sonuçlarıdır. Krizin sonuçları her zaman olumsuz olur denilemez. Yani kriz gelişmek için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Sonucun ne yönde olacağında bireyin olayı anlamlandırma şekli ve krize yönelik kullanmış olduğu baş etme yolları belirleyici olacaktır.

Kriz Türleri

Krizler, ana hatları dikkate alınarak birbirinden ayrılabilir ve alanyazında krizlere dair farklı sınıflamalar bulunmaktadır. Miller'in (2012) daha çok içsel mücadelelerin ve hayata yönelik kaygıların ortaya çıkardığı kriz türü olarak açıklamış

olduğu varoluşsal krizler ve Herman'ın (1994) bireylerle, gruplarla, yönetimle, ölümlerle ve doğal felaketlerle ortaya çıkan kriz ayrımları bu sınıflamalara örnek olabilir. Fakat bu bölümde bütün kriz türleri ayrıntılarıyla ele alınmamış ancak okullarda görülebilecek kriz türlerine yer verilmiştir. Bu nedenle ilk olarak alanyazında en çok rastlanan sınıflama olarak gelişimsel ve durumsal krizler üzerinde durulmuş ardından kriz türlerine dair ayrıntılı bir sınıflama olarak görüldüğü için Baldwin'ın (1978) kriz taksonomisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Gelişimsel ve Durumsal Krizler

Gelişimsel krizler, “gelişim dönemi” ve “yaşam dönemi” geçiş krizleri olarak farklı iki başlıkta ele alınabilir (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018). Temellerini Erikson'un psikososyal gelişim kuramından alan “gelişim dönemi” krizleri ilk çocukluk dönemindeki bir çocuğun bağımsızlık duygularını yaşaması gibi belirli bir gelişim döneminde üstesinden gelinmesi gereken krizleri ifade eder (Sandoval, 2002). “Yaşam dönemi geçiş krizleri” evlenmek, çocuk sahibi olmak ya da emekli olmak gibi farklı yaşam şekillerine geçişte uyum sağlayamamanın meydana getirmiş olduğu krizlerdir (Sandoval, 2002).

Durumsal krizler ise dışsal kaynaklı olarak beklenmedik durumlarda ortaya çıkar. Kayıp, hastalık, doğal afetler bu krizlere örnek verilebilir (James ve Gilligand, 1997). Öznel yapı gösteren bu tür krizler travmaya neden olabilir (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018). Gelişimsel krizlerden ayrılan özellikleri şunlardır: Durumsal krizler (1) bir anda ortaya çıkar, (2) hızlı müdahale gerektirir, (3) beklenmedik şekilde başlar, (4) çevredeki diğer bireyler üzerinde de etkili olabilir (Slaikeu, 1990).

Baldwin (1978): Kriz Taksonomisi

Alanyazında bulunan sınıflamalar içinde belki de en ayrıntılı olan taksonomi Baldwin (1978) tarafından geliştirilmiştir. Baldwin altı genel kriz tipinin sınıflandırılmasını içeren bir model ortaya koymuştur. Her bir kriz türü; farklı özellikler, müdahale şekilleri ve vaka örnekleri ile ele alınmıştır.

Baldwin'ın (1978) ele aldığı bu kriz türleri:

- 1) Durumsal krizler
- 2) Yaşamsal krizler
- 3) Travmatik yaşam deneyimlerinden kaynaklanan krizler
- 4) Gelişimsel krizler
- 5) Bir psikopatolojinin sonucu olan krizler
- 6) Psikiyatrik acillerdir.

1. Durumsal Krizler: Baldwin (1978), birinci sınıf krizler olarak tanımladığı durumsal krizler bireyin problemleri bir durumdan ortaya çıkan sıkıntı halidir. Öncelikli müdahalenin duygusal düzeye yönelik olmadığı bilgi eksikliğinin giderilerek çözülebileceği durumlardır. Sandoval'a (2002) göre okul çağında çokça karşılaşılabilecek bu durum araştırma yolları gösterilerek ya da doğrudan bilgi verilerek çözülebilir.
2. Yaşamsal Krizler: Baldwin'ın (1978) ikinci kategorisi, beklenen yaşam geçişlerinden kaynaklanan krizleri kapsamaktadır. Bunlar, beklenen ancak genellikle düzenli ve hayatı yansıtan krizlerdir. Yaşamın doğal akışı içinde meydana gelen değişimlerin (ergenliğe girme, aile kurma, hamile kalma...) bireyde kriz oluşturması durumudur. Jones'e (1968) göre bu kriz durumları için önleyici olması açısından yaşam geçişleriyle ilgili bilgi vermek önemlidir.
3. Olgunlaşma-Gelişimsel Krizler: Üçüncü kategorideki krizler "kişilerarası ilişkiler denemekten" kaynaklanmaktadır. İlişkiler yoluyla duygusal olgunluk kazanma çabası ifade eder. Bu kriz sınıfı içinde bağımlılık, değer çatışmaları, otoriteye başkaldırı, cinsel ilişki vardır ve ergenlik döneminde daha çok görülür (Baldwin, 1978).
4. Travmatik Kriz: Baldwin'ın (1978) dördüncü bir kriz sınıfı, travmatik olaylardan kaynaklanmaktadır. Bunlar duygusal krizlerdir ve dışsal uyarıcılar veya beklenmedik durumlar tarafından başlatılır. Young (1998), altı tür travmatik tehlikeye dikkat çekmiştir: ağır hastalık ya da yaralanma; şiddetli veya beklenmedik ölüm; ölüm tehdidi; savaş; doğal afetler; ve insan yapımı endüstriyel afetler. Ölümcül bir hastalık sonucu hastaneye yatma, ebeveyn boşanması, fiziksel istismar, cinsel saldırı bunların örneklerindedir. Sözer (1992) travmatik krizleri, bireyin yaşamını önemli seviyede sekteye uğratan sakatlık, ölüm, ayrılık gibi durumlar sonrası ortaya çıkan krizler olarak tanımlamıştır. Bu tip krizlerde 4 aşamalı bir süreç söz konusudur.
5. Bir Psikopatolojinin Sonucu Olan Krizler: Baldwin (1978) beşinci kategorideki bu krizlerin duygusal krizler olduğunu söyler. Önceden var olan bir patolojinin harekete

geçirilmesine neden olan krizlerdir. Örneğin bireyde daha önceden var olan bir yeme bozukluğu bir kriz durumuyla tetiklenebilir. Szmukler G1 (1987) uzun sürebilecek tedaviler için bireyin bu duruma hazır hale getirilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

6. Psikiyatrik Acil Durumlar: Bu altıncı sınıf genel olarak devam eden kriz durumlarından oluşur. Birey ciddi şekilde zarar görmüş ve baş etme konusunda yetersiz veya başarısız olmuştur (Baldwin, 1978). İntihara eğilimi olan çocuklar, akut psikozlar ve kontrol edilemeyen öfke bunlara örnek verilebilir. Bunlar, bireyin kendine veya başkasına zarar verebileceği krizlerdir (Sandoval, 2002).

Kriz Kuramları

Herhangi bir olay veya durumun birey için kriz olarak algılanmasını o kişinin öznel algılamalarıyla veya baş edebilme becerileriyle açıklamak her zaman yeterli olmayabilir (Kanel, 2003). Bu sebeple krizi anlama, açıklama ve krize müdahale noktasında birçok farklı kuram bulunmaktadır (Miller, 2012). Fakat psikolojide diğer konularda olduğu gibi kriz konusunda da tek bir kuram her durum için geçerli olabilecek açıklamayı sağlayamamaktadır (Jones-Smith, 2014). Miller, bu nedenle tek bir kurama bağlı kalmayıp duruma ve bireye göre müdahale seçiminin daha faydalı sonuçlar ortaya çıkarabileceğini belirtmiştir.

Temel Kriz Kuramı

Lindemann (1944) ve Caplan (1964) çalışmalarıyla krize müdahalede var olan yaklaşımların şekillenmesini sağlamışlardır. Temel kriz kuramı, kriz zamanlarını bireyin başa çıkma potansiyelindeki bozulma olarak görmektedir (Caplan, 1989). Bu yaklaşım iyimser bir bakış açısıyla kriz sonrası ortaya çıkan tepkilerin doğal olduğunu öne sürmüştür (Szmukler G1, 1987). Bu kuramda krize verilen tepkilerin evrensel olduğu ve bu ortak tepkilere yönelik çalışmaların yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Gilligand ve James, 2012).

Psikanalitik Kuram

Freud'un krize yönelik düşüncelere olan katkısı, ortaya koymuş olduğu psişik determinizm kavramı açıklandığında daha iyi anlaşılabilir (Bilge ve Öksüz, 2018). Psişik determinizm bireyin her yaşantısının daha öncekilerden etkilendiğini ifade etmektedir. Bireyin bir olayı neden kriz olarak anlamlandırıldığının anlaşılabilmesi yer

ilk çocukluk yıllarıdır (Gilliland ve James, 2012). Freud'un diğer bir katkısı ise bireyde var olduğunu düşündüğü psişik enerji halidir. Kriz bireyin içine düşmüş olduğu dengesizlik halidir. Kişinin dengesizliğe düşmesinin asıl sebebi buna sebep olan olayla baş edebilecek psişik enerjisinin kalmamasıdır (Kanel, 2015).

Uyum Kuramı

Bu anlayışta krizin devam etme sebebi olarak bireyin krizle uyumsuz olan davranışları ve duruma uygun olmayan baş etme becerileri görülmektedir. Kriz durumunu ortadan kaldırmak, krizin çözümüne uygun olmayan davranışların uygun olanlarla değiştirilmesiyle mümkündür (Bilge ve Öksüz, 2018). Gilliland ve James (2012), bireye krizin çözümü için uygun olan doğru savunma mekanizmalarının öğretilebileceğini belirtmiştir.

Sistem Kuramı

Krize müdahalede geleneksel yaklaşımlar bireye odaklanırken sistem yaklaşımı, bireyin içinde yaşadığı sosyal bağlam içerisinde anlaşılabilirliğini öngörmüştür. Müdahale bireye yönelik değil bireyin içinde bulunduğu sosyal bağlama yönelik olmalıdır. Çünkü kriz, ortaya çıktığı sosyal bağlamla içerisinde ele alındığında gerçek çözüme ulaşılabilir (Slaikou, 1990).

Gelişimsel Kuram

Erikson'a (1965) göre insan yaşam içerisinde her biri kritik özellikler gösteren farklı dönemlerden geçmektedir. Bu dönemlerde bireyin kazanması gereken özellikleri kazanamaması problemlere sebep olmaktadır. Gilliland ve James (2012) bu dönemlerde ortaya çıkabilecek göç, kayıp, istismar, intihar gibi durumsal krizlerin gelişimsel krizleri olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

İnsancıl Kuram

Rogers'ın (1977) yaklaşımında bireye problemleriyle baş edeceği konusunda güvenmek esastır. Kriz durumlarında da bireyin bu durumu aşarak önceki işlevselliğine dönebileceğine ve bunu gelişmek için fırsat olarak kullanacağına inanılır. Kanel'e (2015) göre bireyle kurulacak terapötik ilişki, krizi aşması konusunda yeterli desteği

sağlayacaktır. Önemli olan bireyin krizle baş edebilme konusunda kendine inanmasıdır. Gilligand ve James (2012) bireyin krizle baş edebilme konusunda kendine yeter hale getirilmesinin insancıl kuramda temel amaç olduğunu belirtmiştir.

Ekosistem Kuramı

Bronfenbrenner (1979) insanın ancak içinde yaşadığı çevre içinde anlaşılabilirliğini düşünmüştür. Krizin bu çevre koşullarından bağımsız olarak ele alınamayacağını belirtmiştir. Bu anlamda yaşanan kriz durumlarına yardım ancak bireyin içinde bulunduğu çevresel etkileşimler çözümlenerek gerçekleştirilebilir.

Birey birbirinden farklı birçok çevresel koşuldaki hem etkilenmektedir hem de bu çevresel faktörleri etkilemektedir. Çevresel koşulların bireye olan etkisi aynı değildir. Bunlar en yakınımızdaki insanlardan kültüre oradan da içinde yaşadığımız zamanın etkisine kadar oldukça geniş bir yelpazeyi oluşturmaktadır. Bu sistem içindeki herhangi bir değişiklik bireyi ve davranışlarını etkilemektedir (Bronfenbrenner,1979). Birey kriz durumlarında içinde yaşadığı çevresel faktörler içinde ele alınmalı, gerektiğinde bireye ve çevresel koşullara müdahale edilmelidir (Myer ve Moore, 2006).

Bilişsel Davranışçı Kuram

Krize neden olanın yaşanan olay değil olaya yüklenen anlam olduğunu söyleyen bilişsel davranışçı kuramın temel amacı, bireyin işlevsel olmayan düşüncelerini işlevsel olanlarla değiştirmektir (Jones-Smith, 2014). Aynı olay herkeste krize sebep olmaz. Krize sebep olan olay değil, o anki algılamalardır. Krizi kontrol altına almanın en kolay yolu buna sebep olan düşünceleri kontrol altına alıp yeniden düzenlemekten geçer (Dattilio ve Freeman 2007).

Krize Müdahale Modelleri

Roberts (2002) kriz danışmanlarının krize müdahale etmede onlara rehberlik edecek bir plana sahip olmalarının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Alan yazın incelendiğinde karşılaşılan krize müdahale modellerden bazıları; denge-intrapsişik model, bilişsel davranışçı model, psikososyal değişim modeli, EMDR modeli, altı -adım modeli ve yedi aşamalı krize müdahale modelidir. Bu modeller ise aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Denge-İntrapsişik Model

James ve Gilliland'a (1997) göre, kriz bireylerin var olan dengesini bozan bir durumdur. Fakat birey bu dengesizlik durumunda kalamaz ve tekrar denge durumuna gelmek ister. Vahip (2002) bu dengesizlik durumlarının müdahale ve değişim için en uygun zaman dilimleri olduğunu belirtmiştir. Müdahalede amaç ise bireyin kriz öncesi denge durumuna yeniden dönüşünü sağlamaktır (Doğan ve Karaman, 2018). Hackney ve Cormier'e (2008) göre, kayıp, şiddet ya da afet gibi durumsal kaynaklı krizlerde denge-intrapsişik model çözüme ulaşmayı kolaylaştıracak özelliğindedir.

Bilişsel Davranışçı Model

Kriz durumlarının oluşturduğu travmatik yaşantılar, bireyin dünyanın güvensiz olduğuna ilişkin olumsuz algılamalar geliştirmesine sebep olabilir (Yetkiner, 2010). Doğan ve Karaman'a (2018) göre müdahalede amaç, bu olumsuz algılamaları değiştirerek bireyi problem durumlarında kendine yeter hale getirmektir. Bu sebeple Hackney ve Cormier (2008) travmatik yaşantıların zaman kaybetmeden ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda bilişsel davranışçı yaklaşımın, kriz durumlarında bireyin kendi kaynaklarını kullanarak algılamalarını değiştirmeyi hedefleyen bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

Psikososyal Değişim Modeli

Bu yaklaşımda olayların krize neden olmasında bireylerin algılamalarının önemli olduğuna inanılır. Bazı insanlar olayları daha olumsuz algılama eğiliminde olabilir. Bu durum ise "sorunlu davranışa yatkınlık" kavramıyla anlatılır (Doğan ve Karaman, 2018). Psikososyal değişim modeline göre içinde yaşanılan çevre, kişilik ve davranış karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Bu anlamda birey için koruyucu ortam oluşturmada bu üç etken birlikte değerlendirilmelidir. (Doğan ve Karaman, 2018). Hackney ve Cormier (2008) bireylerin kendine zarar verme ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda bu modelin kullanımını tavsiye etmişlerdir.

EMDR Modeli

Göz hareketleriyle duyarsızlaştırma ve yeniden işleme (eye movement desensitization and reprocessing [EMDR]) modeline göre dışarıdan alınan bilgiler beyinde işlenerek ve öncekilerle ilişkilendirilerek kullanılabilir hale getirilir (Shapiro, 2012). Fakat bu sistem kriz gibi travmatik yaşantılar sonrasında bozulabilir. Kavakçı'nın (2012) belirttiği gibi bozulmaya sebep olan anılar geçmiş, şimdi ve gelecek temelli uygulamalarla duyarsızlaştırılmaya çalışılır. Ayrıca Stickgold'a (2002) göre EMDR, krize neden olan geçmiş yaşantıların yeniden şekillenmesini kolaylaştıran fizyolojik odaklı bir modeldir.

Eklektik Model

Bu modelde daha önceden bahsedilen intrapsişik, bilişsel davranışçı ve psikososyal değişim modelleri beraber kullanılır (Gilliland ve James, 1997). Yani model krizin şekli ve bireyin özellikleri dikkate alınarak en uygun yaklaşımın seçilmesi esasına göre ilerlemektedir (Doğan ve Karaman, 2018). Slaikeu'a (1990) göre eklektik model krize müdahale noktasında daha esnek ve kapsamlı olması sebebiyle avantaj sağlamaktadır.

Krize Müdahale Altı -Adım Modeli

James ve Gilliland'ın (1997) geliştirmiş olduğu altı aşamalı krize müdahale modeli: Krize neden olan sorunun tanımlanması ve açıklanması, danışanın zarar görmemesinin sağlanması, danışana psikolojik destek sağlama, danışanın krize neden olan probleminin çözümü noktasında alternatiflerin oluşturulması, hedef belirleme ve bu hedefe bağlı kalma yönünde taahhüt alınması aşamalarından oluşur. Doğan ve Karaman'ın (2018) belirttiği gibi bu modelin ilk üç adımı genellikle eylemde bulunmaktan daha çok pasif dinleme davranışıdır. Sonraki 4, 5 ve 6. adımlar oyunculuk yöntemlerini içerir. Danışanın başa çıkma becerilerini harekete geçirmesine yardımcı olan direktiflerin verildiği aşamalardır.

Yedi Aşamalı Krize Müdahale Modeli

Roberts (2002) tarafından geliştirilmiş olan yedi aşamalı model; Kriz anında ortaya çıkan durumların hızlı bir şekilde ele alınması, bireyle sağlıklı ilişkinin

kurulması, bireyin o anki algılarının anlaşılması, duygularının fark edilmesi, çözüme yönelik çeşitli seçeneklerin ortaya konulması, belirlenen seçenekler yönünde uygulamaya dönük planlamaların yapılması ve yapılanlara yönelik izleme aşamalarından oluşur. Yedi aşamalı modelde, müdahale sürecinin istenilen şekilde yürütmesi için, terapötik ilişkinin kurulması öncelikli bir unsur olarak kabul edilmektedir (Doğan ve Karaman, 2018). Sağlıklı ve güçlü ilişkinin kurulması krizin atlatılmasında işbirliğini artırıcı önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Kriz Danışmanlığı ve Krize Müdahale

Yaşamın doğal bir parçası olan kriz durumlarıyla bireyin kendi başına baş etmesi diğer psikolojik durumlara göre daha zordur (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018) ve birey bu durumlarda yardıma daha çok gereksinim duyar (Caplan, 1964). James ve Gilliland (1997) kontrol duygusunun ortadan kalktığı bu dönemlerde ortaya konulacak tepkilerin önemli olduğunu ve böyle dönemlerde hızlı ve doğru karar alabilmenin belli bir donanımına sahip olmayı gerektirdiğini belirtmiştir. Sözü edilen durumlardan ötürü bu bölümde öncelikle kriz danışmanlığı ve meslek etiği sonrasında sırasıyla krize müdahalenin hedefleri ile kriz danışmanlığının temel ilke ve süreçleri üzerinde durulmuştur.

Kriz Danışmanlığı ve Meslek Etiği

Bireyin baş etme becerileriyle üstesinden gelemediği olağan dışı bir durumla karşılaştığında sunulan kriz danışmanlığı hizmeti, birey için olayın etkilerini azaltmayı ve tekrar önceki denge haline dönmeyi hedefler (Caplan, 1964). Krizin olumlu ya da olumsuz yönde sonuçlanmasında önemli bir role sahip olan danışmanlık hizmetleri sunulurken, belli etik ilkeler doğrultusunda hareket etmek büyük önem arz etmektedir (Çetinkaya, 2018). Ayrıca Kitchener'in (1984) belirttiği gibi bu etik ilkeler, krize müdahalede ortaya konacak davranışlara da kılavuzluk edecektir.

Çetinkaya (2018) meslek etiğinin temel çerçevesinin ilkeler, erdemler ve kurallardan oluştuğunu belirtmiştir. Öncelikli olarak etik davranışlar için kılavuz görevini üstlenmekte olan ilkeler üzerinde durulacaktır. Alan yazında, kriz danışmanlığında uyulması gereken etik ilkeler şu şekilde sıralanmıştır.

Faydalı olma ilkesi danışanın faydasını gözetilen ilkedir. Çözüm üretirken, bu ilke gereği danışanın yararı dikkate alınır. Etik bir ikilemede kalındığında danışan için fayda sağlayacak seçeneklere öncelik vermek yine bu ilkeye örnek olabilir (Beauchamp ve Childress, 2001).

Diğer bir ilke olarak zarar vermeme ilkesi yardım için başvuran her bireye, bireyin ve durumun farklı özelliklerine göre düzenlemeler yaparak yardımcı olmanın önemine vurgu yapmıştır. Bu düzenlemelerde bireyin zarar görmemesine dikkat edilmelidir. Her ilke önemli olmakla beraber zarar vermeme ilkesi diğer ilkelere göre bir adım daha ön planda tutulmalıdır (Beauchamp ve Childress, 2001).

Kriz zamanları her ne kadar bireyin karar verme becerilerini etkilese de, danışanın kendisiyle ilgili kararları yine kendisinin vermesi beklenilir. Buna ise özerklik ilkesi denilmektedir. Ayrıca Caplan'a (1964) göre kriz sürecinde bireyin yeniden karar alabilme becerisini artırmak özerklik ilkesiyle ilişkilendirilebilecek önemli amaçlardandır. Kayıp yaşayan bireyin cenaze törenine katılma kararını kendisinin vermesi bu ilkeye örnek olarak verilebilir.

Sadakat ilkesi ise danışma sürecindeki güven ortamına işaret eden ilkedir. Başlangıçta bireye sunulan güvencelere sadık kalmaktır. Zorunlu durumlar dışında, görüşmelerde gizlilik ve mahremiyete sadık kalmak bu ilkeye örnek olabilir (Kitchener, 1984).

Adalet ilkesi farklı özelliklerine rağmen danışanlara adil yaklaşılmasını ifade etmektedir. Örneğin bir afet durumunda danışanlar arasında ayırım yapmaksızın her bireye ihtiyaç duymuş olduğu psikolojik desteği sunmak bu ilkeyle açıklanabilir. Ayrıca danışma sürecinde kültürel farklılıkların dikkate alınması da bu ilkeyle ilişkilendirilebilir (Beauchamp ve Childress, 2001).

Meslek etiğinde önemli diğer bir unsur olan erdemler ise, etik bir kriz danışmanı olma noktasında yardımcı unsurlardır. Herlihy ve Corey 'in (2006) belirttiği gibi erdemler, kültüre bağlı değişkenlik göstermektedir ve oldukça çeşitlidir. Fakat Beauchamp ve Childress (2001) şefkat, güvenilir olma, muhakeme gücü, öz farkındalık gibi daha genel kabul görmüş erdemlere de vurgu yapmışlardır. Örneğin okulunda

birçok Suriyeli mülteci olan rehberlik öğretmeninin, bu öğrencilere karşı varsa önyargılarının bilincinde olması öz farkındalık erdemi olarak düşünülebilir.

Beauchamp ve Childress (2001) kuralları; sadakat, gizlilik, mahremiyet ve dürüstlük olarak belirtmiştir. Bu konuda American Counseling Association (2014) tarafından belirlenmiş olan etik kodlar kriz durumlarına yönelik davranışları da içermektedir. Çetinkaya'ya (2014) göre, bu kodlar rehberlik öğretmenleri için kriz durumlarına ilişkin yol gösterici özellik taşımaktadır.

Yine etik ilkeler kapsamında değinilmesi gereken diğer bir konuda okullara yönelik yasal düzenlemeler ve yönetmeliklerdir. MEB'e bağlı okullarda krize müdahale ekipleri bulunmaktadır. Çetinkaya'ya (2018) göre, bu ekiplerde rehberlik öğretmeni dışında görev yapan diğer personele yönelik etik bilgilendirmelerin yapılması da rehberlik öğretmenlerinden beklenmektedir. Çelik'in (2007) belirttiği gibi, kriz durumlarında rehberlik öğretmenleri merkezi bir rol üstlenmektedir ve işbirliği içinde çalışabilme noktasında bazı becerilere sahip olmalıdır. Ayrıca Çetinkaya, bu durumun etik bakımından da önemli bir yeterlilik olduğunu ifade etmiştir.

Kriz Müdahalenin Hedefleri

Krizin olumlu ya da olumsuz yönde sonuçlanmasının esas belirleyicisi krize yönelik yapılan müdahalelerdir. Caplan (1964) krize müdahale kavramını, kriz dönemini takiben gerçekleştirilen hızlı ve kısa süreli psikolojik ilk yardım olarak tanımlamıştır. Bu anlamda krize yönelik yapılacak müdahalelerin niteliği önem kazanmaktadır. Aktaş'a (2003) göre, krize müdahalede doğrudan kriz ile ilgili durumlara odaklanılır ve krizle ilgisi olmayan geçmiş yaşantılarla ilgilenilmez.

Kriz müdahalenin hedefleri için Sözer (1992) aşağıdaki noktalara vurgu yapmıştır:

- 1) Rutin yaşama şeklini tekrardan organize etmek
- 2) Krizin kronik hale gelmesini ve bir hastalığa dönüşmesini engellemek
- 3) Bireyin sosyal çöküntü yaşamaması için önlem almak.

Yani müdahalede asıl amaç kriz yaşayan bireye içinde bulunduğu çevre koşulları içerisinde gerekli desteği sağlamaktır (Holf, 1984). Oberholzer'un (1983)

belirttiği gibi yardım ederken bireyin acılarını ortadan kaldırmaya çalışmamalıdır. Yapılması gereken duygularını ifade etmesini sağlamaktır.

Thompson (2004) ise, okuldaki krizleri yönetmek için üç önemli hedefe yönelmek gerektiğini belirtmiştir: 1) Krize doğru müdahale için öncelikle doğru organizasyon, 2) acil yardımı hedeflemek, 3) kriz öncesi dengeyi yeniden inşa etmek. Ayrıca Thompson (2004) kriz müdahalesi için kapsayıcı hedef olarak, bireylerin baş edebilme yönlerinin güçlendirilmesi ve etkili gelişmelerine yardımcı olmanın önemine vurgu yapmıştır.

Krize müdahalenin hedefleri konusunda ortaya konulan hususlarda benzer noktalar dikkat çekmektedir. Bu ortak noktalar, (a) krizin ortaya çıkaracağı etkileri azaltmak ve/veya önlemek, (b) müdahalede işbirliği, (c) zarar verici başa çıkma yollarını önlemek, (d) kriz öncesi denge haline dönüşü sağlama şeklinde sıralanabilir.

Krize Danışmanlığının Temel İlke ve Süreçleri

Kriz danışmanlığında temel amaç bireyin kontrolünü kaybettiği kriz durumundan, kriz öncesi denge durumuna dönüşünü sağlamaktır (American Counseling Association, 2014). Krize müdahalenin hedefini kimi kuramcılar bireyin baş edebilme becerilerinin güçlendirilmesi olarak tanımlarken, başkaları bozulan dengenin yeniden kurulması olarak tanımlamaktadır. Diğer taraftan yapılan araştırmalar birçok danışmanın danışanların önceki işlevsellik seviyesine dönemeyeceğini düşündüklerini göstermektedir (Slaikou, 1990).

Kriz danışmanlığı her ne kadar zamanla sınırlı olsa da, yardım süreci bireyin tekrar dengesini bulana kadar devam ettirmelidir (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018). Alan yazın incelendiğinde görüşmeler genellikle 15 dakika ile 2 saat arasında (American Counseling Association, 2014), oturumlar ise 6-8 seans (Slaikou, 1990) şeklinde ifade edilmiştir.

Kriz durumlarında danışman normal psikolojik danışmadan farklı olarak daha etkin ve yönlendirici bir role sahiptir (Demirli-Yıldız ve diğerleri, 2018). Kriz yaşantısı geçirmiş olan bireyler kendi kaynaklarını kullanmakta zorlandıkları için onlara öneride bulunabilir (Slaikou, 1990). Bu süreç danışanın baş etme becerileri yeterli hale gelene kadar devam eder (Sommer, 2008).

James ve Gilliland (1997) kriz durumlarında yapılan müdahalelerin genellikle yönlendirici bir şekilde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Bunun nedeni kriz durumunu yaşayan bireylerin daha durağan ve işlevsiz halde olmasındandır. Ayrıca Demirli-Yıldız ve diğerlerinin (2018) belirttiği gibi, yönlendirici başlayan görüşmeler, sonrasında işbirlikçi bir şekilde ilerleyecektir.

Kriz durumlarında değerlendirme olabildiğince hızlı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Ayrıca değerlendirme yeterli zaman olmadığı için formal tekniklerle gerçekleştirilemez (James ve Gilliland, 1997). Kriz değerlendirmesi sürece yayılmış şekilde ve acil ihtiyaçlara yönelik olmalıdır. Önemli olan krizin etkisini azaltmaya yardımcı olacak değerlendirmeler yapmaktır. Detaylı bilgi edinmek kriz sonrasına ertelenebilir (Demirli-Yıldız ve diğerleri). Bu süreçte bireyin yaşamında işlevsel olan ve krizin atlatılmasına yardımcı olacak sosyal destek gibi bilgilerin alınması önceliklidir (Slaikeu, 1990).

Kriz Danışmanlığı: Müdahaleler ve Yöntemler

Krize müdahalede uzmanlık anlamında kullanılacak kavram olarak kriz danışmanlığı, olayın etkilerini azaltarak travma, kaygı bozukluğu veya davranış problemleri gibi ruhsal sorunların ortaya çıkmasını engellemek açısından oldukça önemlidir (Boyd-Webb, 2007). Psikolojik danışmadan farklı olarak, kriz danışmanlığının üç ayırt edici özelliği vardır. Bunlar: a) kısa süreli olması, b) bir olaya odaklanması, c) hedefin bireyi kriz öncesi denge durumuna getirmek olmasıdır (Myer, 2001).

Krize müdahalede en öncelikli amaç bireyin hızlı bir şekilde kriz öncesi işlevselliğini kazanmasını sağlamaktır (American Counseling Association, 2004). Bu sebeple kriz görüşmeleri zaman sınırlı, amaca yönelik ve güdümlüdür (Doğan ve Karaman, 2018). Ayrıca Slaikeu'ya (1990) göre, krize müdahalede bireyin tüm yardım kaynakları hızlı bir şekilde harekete geçirilmelidir.

Diğer taraftan Shelby ve Trendinnick (1995) kriz yaşantısı geçiren bireyin kendi isteğiyle yardım için başvurmama olasılığının yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda bireysel psikolojik danışmadan daha farklı bir süreç izlenmesi gerekebilir.

Doğan ve Karaman (2018) ise, bireyin ihtiyaçları kendisi tarafından belirlenemediğinde ihtiyaçlarını belirlemenin ve bu yönde destek sağlamanın önemine vurgu yapmıştır.

Özellikle son yıllarda, okul temelli kriz durumlarındaki artış dikkate alındığında (Bahar-Mete, 2011), krize müdahale ile ilgili okul rehberlik öğretmenlerinin gerekli donanımına sahip olması bir zorunluluk olarak görülmektedir (Brock, 2002). Echterling, Presbury ve McKee (2005) okul temelli kriz incelemelerinde, kriz öncesi normal döneme dönmek için rehberlik öğretmenleri tarafından, durumun hem iyi yönetilmesi hem de krizin çözümlenmesinin gerekliliğini ifade etmişlerdir. Demirli-Yıldız ve diğerlerine (2018) göre, müdahale ve çözümleme sürecinde uzmanların dikkat etmesi gereken durumlar ise aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. *İlgili bireylerle iletişim halinde olmak:* Sosyal destek bireyin iyi oluşuna her dönemde katkı sağlamasına karşın kriz durumlarında bu daha önemli hale gelebilir. Uzmanlar bireye verilecek destek konusunda çevresindeki bireyleri bilgilendirmelidir. Yani bireyin sosyal destek yolları görünür hale getirilmelidir (Reis, Collins ve Berscheid, 2000). Demirli-Yıldız ve diğerleri'ne (2018) göre, danışmanın danışanla sağlıklı iletişim durumunu desteklemek için kullanılabileceği yöntemler: a) Kriz durumunu yaşayan bireyle ilişkide olmak, b) sosyal destek yollarını görünür hale getirmek, c) cesaretlendirici bir iletişim şekli benimsemek olarak sıralanabilir.
2. *Krizi anlamlandırmak:* Kanel'e (2003) göre, kriz dönemlerinde bireyler hayatı daha olumsuz anlamlandırma eğilimine girebilirler. Özellikle çocuklar ve ergenler olumsuz anlamlandırma yapmaya daha yatkın olabilirler. Bu anlamda Siegel'in (2013) belirttiği gibi, rehberlik öğretmenleri anlamlandırılma sürecinde kriz durumunun anlatılmasına olanak sağlamalıdır. Bunu yaparken temel danışmanlık becerilerinden yararlanılmalıdır. Anlatmak duygusal yoğunluğunda azalmasını sağlayacaktır. Demirli-Yıldız ve diğerleri (2018) anlamlandırma sürecinde kullanılabilecek yöntemleri: a) krizin anlatılmasını sağlamak, b) "hayatta kalma" hikayesi yaratma olarak belirtmiştir.
3. *Duyguları kontrol edebilmek:* Siegel'e (2013) göre, çocuk ve ergenlerin duyguları, davranışları üzerinde oldukça etkilidir. Kriz durumları ise duyguların oldukça yoğun yaşandığı dönemlerdir. James ve Gilligand'a (1997) göre, bu dönemlerde uzmanlar bireyin duygularını ifade ve kontrol edebilmesinde ona yardımcı olmalıdır. Duyguların yönetilmesinde kullanılabilecek yöntemler Demirli-Yıldız ve diğerleri (2018) tarafından: a) Bireyin duygularına yönelik farkındalığını gözden geçirmek, b) duygusal

yoğunluğu azaltmak, c) olumlu duyguların ortaya çıkmasına zemin hazırlamak olarak belirtilmiştir.

4. *Eyleme geçmek*: Kriz durumlarında bireyin başa çıkma mekanizmaları yetersiz kalabilmektedir. Böyle durumlarda bu mekanizmaların harekete geçirilebilmesi için dışsal bir desteğe ihtiyaç duyulabilir (Kanel, 2003). Özellikle çocuk ve ergenler bu desteğe daha fazla ihtiyaç hissederler. Uzmanların görevi bireye ihtiyaç durumunda başa çıkma mekanizmalarını harekete geçirebilecek desteği sağlamaktır (Gelgard ve Gelgard, 2008). Demirli-Yıldız ve diğerleri'ne (2018) göre, eyleme geçmek ile ilgili kullanılacak yöntemler ise: a) Başa çıkma becerileri konusunda destek olmak, b) fiziksel aktiviteyi destekleyici çalışmalar yapmak olarak söylenebilir.

Kriz müdahalesi, olayın stresini en aza indirmeye, duygusal destek sağlamaya ve bireyin baş edebilme yöntemlerini geliştirmeye odaklanmıştır (James ve Gilliland, 1997). Diğer psikolojik yardım şekillerinde olduğu gibi, kriz müdahalesi değerlendirme, planlama ve tedaviyi içerir, ancak kapsamı genellikle çok daha belirgin çizilmiştir (Wiger ve Harowski, 2003). Kriz durumlarıyla başa çıkabilme noktasında farklı yöntem ve beceriler geliştirilmiştir. Kullanılan yöntem ve becerilerdeki farklılık esas alınan yaklaşımlardan kaynaklanmaktadır. Bazı yaklaşımlar içsel müdahaleyi esas alarak bireyin kendisine odaklanırken, diğer bazı yaklaşımlar ise hem bireyi hem de dışsal müdahaleyi esas almaktadır (Doğan ve Karaman, 2018).

Alan yazın incelendiğinde krize müdahale sürecine yönelik farklı uygulamalara rastlamak mümkündür. Aşağıda alan yazında sıklıkla rastlanılan ve krize müdahalede yaygın olarak kullanılan yöntemler ile kriz danışmanlığı sürecinde dikkat edilmesi gereken durumlar üzerinde durulmuştur:

1. Durumu değerlendirmek: Krize müdahalenin ilk unsuru, bireyin mevcut durumunu değerlendirmeyi içerir. Bu, bireyi dinlemeyi, soru sormayı ve bireyin krizle etkili bir şekilde başa çıkmasının gerekliliğini belirlemeyi içerir. Bu süre zarfında, bireye empatik bir yaklaşım sergilerken aynı zamanda sorunu da tanımlamak gerekmektedir (Roberts, 2002).
2. Eğitim: İnsanların çoğu, ihtiyaç duydukları destek, rehberlik ve gerekli kaynaklar sunulduğunda, kriz durumundan uyum sağlama sürecine geçecek yeteneğe sahiptir. Kriz müdahalesinde uzmanlar, bu sürecin hem normal hem de geçici olduğunu anlamasında

bireye yardımcı olmalıdır. Etkin kriz müdahalesi, bireyin krizden kurtulmasını sağlayacak bilgi ve desteği sağlayabilmekle gerçekleşir (Roberts, 2002).

3. İçgörü: Kişinin yaşamındaki bir kriz, düşük öz farkındalıktan ya da davranışların başkaları ve kendileri üzerindeki etkisinin farkında olmamasından kaynaklanabilir. Artan iç görü ve farkındalık, iyileşmeye ve önceki denge haline dönüşe yardım edebilir (Wiger ve Harowski, 2003).
4. Potansiyelin belirlenmesi ve uygulanması: Wiger ve Harowski'ye (2003) göre, kriz durumlarında bireye destek önemli olsa da, bu durum krizde bulunan birey adına bütün kararları almak anlamına gelmemektedir. Bireyin kendi kararlarını alabilmesi yönünde cesaretlendirilmesi, potansiyelinin açığa çıkarılması açısından önemli görülmektedir. Slaikeu (1990), her krizin kişisel gelişim için fırsat olarak kullanılabileceğini belirtmiştir.
5. Gerekli yapının oluşturulması: Yıldırım (2016), kriz müdahalesinin bir diğer önemli unsuru olarak, bireyin kriz deneyiminde ona duygusal bir koruma sağlamanın önemine vurgu yapmıştır. Bu durum, bireyin duygularını krizin uzun sürmemesini sağlamaya yardımcı olacak şekilde ifade etmesine, araştırmasına, incelemesine imkan verecektir. Böylece bireyin aktif hale gelebilmesi sağlanabilir. Aktif hale gelen ve karar alabilen birey için sonrasında yapılması gereken ise, başa çıkma becerilerini geliştirmesine yardımcı olmaktır.

Okullarda Olası Kriz Durumları

Okullarda karşılaşılabilecek olası kriz durumları, intihar düşüncesi veya davranışı da dahil olmak üzere birçok farklı şekilde ortaya çıkabilir. Sandoval'a (2002) göre, kendine zarar veren davranış, okul şiddeti, zorbalık, çete şiddeti, çocuk istismarı ve ihmali, madde kullanımı, kayıp, yangın ve ciddi sağlık sorunları bunların örneklerindedir. Bu kriz durumları artırılabilir olmakla beraber bu bölümde okullarda en çok karşılaşılan kriz durumlarına yer verilecektir.

İntihar

İntihar davranışı, daha önceden ortada olmayan, tahmin edilemeyen (Kaya, 2015), bireyin kendine yönelik zarar verme ihtimalinin olduğu (Atay ve Kerimoğlu, 2003), bilerek ve isteyerek bireyin yaşamını sonlandırmaya çalıştığı eylemdir (Eskin, Akoğlu ve Uğur, 2006). İntihar düşüncesi ve davranışı diğer gelişim dönemlerine

kıyasla, ergenlik döneminde daha fazla görülmektedir (Micucci, 2009). Araştırmalar ergenlik dönemindeki bireylerin intihar düşüncesi ve davranışına eğilimli olduğunu işaret etmektedir (Howard, Wang ve Yan, 2007). Diğer taraftan Steinberg'e (2007) göre ergen intiharlarının büyük bir çoğunluğu ölümlerle sonuçlanmamaktadır.

Stanley Hall'ın (1904) belirttiği gibi ergenlik dönemi fırtınalı ve stresli yaşam olaylarının sık yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde yerine getirilmesi gereken gelişim görevleri çeşitli psikolojik problemlerin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir (Dinçel, 2006). Bu problemlerle baş etmekte zorlanan bazı bireyler çare olarak intihar düşüncesi ya da davranışına yönelebilmektedir (Ünlü, Aksoy ve Ersan, 2014). İntihar davranışı birçok olumsuz yaşantının bir araya gelmesinin bir sonucu olabileceği gibi (Molnar, Berkman ve Buka, 2001), bireyin psikolojik özelliklerine veya belli bir olaya bağlı olarak ortaya çıkabilir (Eskin, 2012). Diğer taraftan intihar düşüncesi veya davranışı, öznel bir algılamının ürünü olduğu için, sebebini olaylarda aramak doğru sonuçlara ulaşılmasına engel olabilir (Kaya, 2015). İntiharın nedenlerine yönelik bir çalışmada, olumsuz yaşam olayları ile intihar düşüncesi ve eylemleri arasında önemli bir ilişkinin olduğu belirtilmiştir (Aktepe, Kandil ve Topbaş, 2005). Öte yandan Steinberg (2007) intihar davranışının arkasında ki sebep olarak sosyal desteğin eksikliğine vurgu yapmıştır. Türkiye'deki araştırmalarda da benzer şekilde, ilişki problemlerinin (aile veya çevre) ön plana çıktığı görülmektedir (Gökçen ve Köylü, 2011; Ünlü ve diğerleri, 2014).

Okul dönemindeki bireylerde tamamlanmış intihar sayısı her ne kadar az olsa da (Steinberg, 2007), Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 2015) verilerine göre, ergenlik dönemindeki ölümlerin en önemli sebeplerinden biri olarak intihar görülmektedir. Bu sebeple ergenlere yönelik intiharı önleme çalışmalarının yapılması önemlidir. Steinber'e (2007) göre, ergenlik dönemindeki bireylerde intihara yönelik gerçekleştirilecek önleyici çalışmalar büyük oranda olumlu sonuçlanacaktır. Bu anlamda okul çalışanları tarafından intihara yönelik risk faktörlerinin bilinmesi gerekli görülmektedir.

Risk faktörlerinde bilinmesi gereken ilk unsur cinsiyet ve yaştır. Ünlü ve diğerlerinin (2014) intihar girişimi üzerine yapmış oldukları araştırmanın sonuçlarına göre, intihar girişiminde bulunanların yüzde 73.8'inin kadın olduğu görülmüştür. Ayrıca aynı çalışmada intihar girişiminde bulunanların yüzde 78'inin 15-17 yaş aralığında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir risk faktörü ise psikolojik problemlerdir.

Örneğin Steinberg (2007) ergen intiharlarıyla depresyon arasında ilişkiye dikkat çekmektedir. Diğer risk faktörleri arasında: Önceki intihar girişimleri, psikolojik problemler, bağımlılık, travma ve istismar geçmişi, toplumsal damgalama, kayıplar, kültürel öğretiler ve ölümcül silahlara ulaşım kolaylığı sayılabilir (Kurşuncu, 2018).

Çocuk İstismarı ve İhmali

Koçtürk'e (2018) göre çocuk istismarı ve ihmali; bireyin hayatı boyunca olumsuz etkilenebileceği, psikolojik problemlere sebep olabilen, yetişkinler tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan davranışlar olarak tanımlanmıştır. Oral ve diğerleri (2001) ise çocuk istismarı ve ihmali; anne, baba veya başka bir yetişkin tarafından çocuğa zarar verici ve gelişimini olumsuz yönde etkileyici şekilde yapılan her türlü davranış olarak açıklanmıştır. Yurdakök (2010) istismar ve ihmal kavramları arasındaki farkı: İstismarın aktif eylemi, ihmalin ise pasif eylemi içeriyor olması şeklinde belirtmiştir.

İstismar ve ihmalin önlenmesi, ortaya çıkarılması ve gerekli olan müdahalelerin yapılmasında, okul rehberlik öğretmenlerinin önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Koçtürk, 2018). Bu sorumluluklar; istismar ve ihmalin gerçekleşmemesi için gerekli önleyici çalışmaları yapmak (Page ve Page, 2011), gerçekleşmiş bir durum varsa çocukta ortaya çıkabilecek ikincil travmalara engel olmak (Koçtürk, 2018) ve gerekli adli süreci izlemek (Uğurlu ve Gülsen, 2014) olarak sıralanabilir. Bu görevlerin doğru bir şekilde yerine getirilebilmesinde rehberlik öğretmenlerinin gerekli donanım ve becerilere sahip olması önemlidir (Koçtürk, 2018).

İstismar durumlarında bildirim düşük düzeyde olabilmektedir (Kogan, 2004). Özellikle cinsel istismar durumlarında çeşitli nedenlerle (Shannon, 2009) bildirim gerçekleşmeyebilir. Böyle durumlarda, okul rehberlik öğretmenlerinin davranışsal belirtilerden hareketle şüphelenilen bir öğrenci varsa, onunla yakın bir ilişki kurması önemlidir (Koçtürk, 2018). Görüşmeler esnasında ikincil travmaya sebep olmamak için dikkat edilmesi gereken durumlar (Page ve Page, 2011), rehberlik öğretmenleri tarafından iyi bilinmelidir.

Ailelerinde istismar ve ihmal konularında bilgilendirilmesi, çocuğun korunması bakımından oldukça önemli görülmektedir (Page ve Page, 2011).

Ebeveynlerin duygularını kontrol edebilmeleri, evin güvenli bir yer olduğu mesajını güçlendirecektir (Shannon, 2009). Koçtürk'e (2018) göre ailelerin dikkat etmesi gereken diğer durumlar: Mahremiyete saygı, güvenli internet ve televizyon, oyun içerisindeki dokunmalara dikkat etmek, yetişkin cinselliğini gizli tutmak, gerekli görülen durumlarda uzman desteği almak olarak sıralanabilir.

Diğer taraftan okul çalışanlarına da önemli sorumluluklar düşmektedir. Örneğin Crosson-Tower'a (2003) göre, öğretmenlerin empatik yaklaşımları ve olumlu iletişim becerilerine sahip olmaları, çocuklar açısından oldukça önemlidir. Dyregrov (2010) çocukların güçlü yanlarına yönelik verilecek dönütlerin özgüvenlerini olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir. Ayrıca okul içerisinde farklı etkinliklerle çocukların sosyal ilişkilerinin güçlendirilmesi de okul çalışanları tarafından yapılabilecek faydalı müdahalelerdir (Dyregrov, 2010).

Sonuç olarak çocuğa karşı olumsuz davranış olarak adlandırılan ihmal ve istismar, bireyin yaşamında geri dönülmez izler bırakabilecek travmatik bir durumdur (Koçtürk, 2018). İhmal ve istismar sonrasında temel hedefler; bireye güvenilir bir ortam sağlamak, çocuğun işlevsellik seviyesini yükseltmek ve baş edebilme becerilerini artırmaktır (Wickham ve West, 2002). Bunu yaparken çocukla ilgili bireylerin işbirliği içerisinde çalışmaları ise oldukça önemlidir (Dyregrov, 2010).

Zorbalık

Kepenekçi ve Çinkır'ın da (2006) belirttiği gibi zorbalık; zarar verme amacıyla, mağdurda olumsuz duygulara sebep olacak şekilde davranışta bulunma olarak ifade edilebilir. Okullarda en çok karşılaşılan şekli olarak (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007) akran zorbalığı, Olweus (1993) tarafından, bir öğrencinin devam eden bir şekilde başka akranları tarafından istenilmeyen davranışlara maruz kalması şeklinde ifade edilmiştir. Teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak karşımıza çıkan siber zorbalık ise, teknoloji tabanlı iletişim araçlarının saldırganca tutumlarla bireye zarar verecek ve tekrar eden bir şekilde kullanılması olarak tanımlanabilir (Topçu, 2018).

Elektronik ortamda ortaya çıkan siber zorbalıkla, fiziksel ortamda gerçekleşen akran zorbalığı arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Yapılan araştırmalar, akran zorbalığında bulunan bireylerin siber zorbalıkta

bulduklarını da göstermiştir (Dehue, Bolman ve Völlink, 2008). Benzer şekilde akran zorbalığına maruz kalan bireylerin siber zorbalığa da maruz kaldığını gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Arslan, Savaşer, Hallett ve Balci, 2012; Del Rey, Elipe ve Ortega-Ruiz, 2012). Bu anlamda aralarındaki temel farklılığın gerçekleştiği ortam olduğunu söylemek mümkündür. Smith'e (2012) göre, siber zorbalıkta birey kendini evde dahil olmak üzere hiçbir yerde güvende hissedemez. Bu bilgiler dikkate alındığında, siber zorbalıkta bireyin durumdan daha olumsuz etkileneceği beklenen bir durumdur.

Yukarıda bahsedilen sebeplerle siber zorbalıktaki risk faktörlerinin okul çalışanları tarafından bilinmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmalar erkeklerin kızlara oranla daha yüksek bir şekilde fiziksel ve siber zorbalıkta mağdur ya da mağdur eden olduğunu göstermiştir (Erdur-Baker, 2009). Diğer taraftan kızların daha yüksek oranda mağdur olduğunu gösteren araştırmalarda bulunmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007). Diğer bir risk faktörü ise yaştır. Jovonen ve Gross (2008) yapmış oldukları araştırmada, 12-17 yaş aralığında bulunan bireylerin zorbalığa maruz kalma ihtimallerinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Son olarak bazı araştırmalar teknoloji kullanım sıklığı ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir (Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak, 2015; Topçu, Yıldırım ve Erdur-Baker, 2013).

Ailede Boşanma

Boşanma, evli olan bireylerin, birlikteliklerini yasal anlamda bitirmesi olarak tanımlanabilir (Özgüven, 2000). Günümüzde aile yapısındaki değişimlerden bir tanesi de boşanma oranlarındaki artıştır (Doğan ve Şahin, 2018). Özellikle son otuz yıl içerisinde boşanma oranlarında ki hızlı artış dikkat çekmektedir (Amato, 2000; TÜİK, 2017). Bu artışın birçok farklı sebebi vardır. Bu sebepler artırılabilir olmakla beraber; kadınların iş yaşamında yer almaları, evlilikten beklentilerin artması, boşanmanın toplumsal olarak ta onaylanması bu sebeplere örnek olarak verilebilir (Amato, 2000; Sayan-Karahan, 2012).

Boşanma aile bireylerini çoğu zaman olumsuz etkileyen bir özelliğe sahiptir (Doğan ve Şahin, 2018). Özellikle çocuklar kısa veya uzun vadede bu geçiş döneminin olumsuz etkilerine maruz kalmaktadır (Amato, 2000). Kuyucu (1999) boşanmış

ailelerin çocuklarının, evliliklerini sürdüren ailelerde yaşayan çocuklara göre nevrotik eğilimlerinin daha yüksek olduğu belirtmiştir. Yine Amato ve Keith (1991) yapmış oldukları meta-analiz çalışmasında, aileleri boşanmış bireylerin ileride kendi evliliklerinde de problem yaşadıklarını bulmuştur. Özetle ailede krize sebep olan bir durum olarak boşanma (Doğan ve Şahin, 2018), özellikle çocuklar üzerinde stresli yaşam olaylarına sebep olmaktadır (Amato, 2000). ASAGEM'in (2011) araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi, neredeyse her çocuk ayrılığın ilk zamanlarında bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

Krize neden olan anne-baba ayrılıkları, çocukların denge durumlarının ve günlük yaşama uyumlarının bozulmasına sebep olabilir (Doğan ve Şahin, 2018). Doğan ve Şahin'e göre, okul rehberlik öğretmenleri; ailesinde ayrılık yaşamış her bireyin problemlili olmadığını, fakat risk taşıyan çocukların olabileceğini ve onlara karşı koruyucu faktörlerin güçlendirilmesinin önemini fark etmelidir. Özellikle boşanmanın ilk zamanları, devam eden anne-baba çatışmaları, ekonomik zorluklar, ilişkilere yönelik kayıplar önemli risk faktörleridir (Amato, 2000; Kelly, 2003). Koruyucu faktörler ise; çocukla devam eden ebeveynin desteklenmesi, diğer ebeveynin ilişkiyi devam ettirmesi, ebeveynler arasındaki çatışmalı ilişkinin sona ermesi ve sosyal destek olarak sıralanabilir (Amato, 2000; Kelly, 2003).

Okul rehberlik öğretmenlerine bu konuda önemli görevler düşmektedir. Örneğin ayrılık sonrası problem yaşayan çocukların işlevselliğini artırmak için müdahale programları düzenlenebilir. Türkiye'de, ayrılık yaşamış ailelerin çocuklarına yönelik geliştirilen, bilişsel davranışçı kuramı esas alan müdahale programları bulunmaktadır (Doğan ve Şahin, 2018). Örneğin Meriç (2007) tarafından geliştirilen anne babası ayrılık yaşamış lise öğrencilerine yönelik bilişsel davranışçı kuram temelli on oturumluk bir müdahale programında öğrencilerin önceki işlevsellik düzeyine dönmelerinin sağlanması hedeflenmiştir. İlkokul öğrencilerine yönelik hümanist yaklaşım temelli dokuz oturumluk boşanma sonrasına uyum programı Şentürk-Aydın (2013) tarafından geliştirilmiştir. Yine Baker (1983) boşanmış ailelerin çocuklarında kendi kendine yardım gruplarının oldukça olumlu sonuçlar ortaya çıkardığını belirtmiştir. Bedford'ta (2001) kendi kendine yardım gruplarının etkililiğine vurgu yapmış, bu grupların bireyde farklı yönlerde gelişme için fırsat oluşturduğunu ifade etmiştir.

Alkol ve Madde Bağımlılığı

Dünya genelinde hızlı bir artış gösteren madde kullanımı (Irak, 2009); bireyin algılama fonksiyonlarını ve zihinsel işlevlerini olumsuz yönde etkileyen, sağlık problemlerine yol açabilecek maddelerin kullanımı anlamına gelmektedir (Shuckit, 1993). Bağımlılık ise, bu maddenin kullanılmaması durumunda yoğun olarak ona karşı ihtiyaç hissedilmesi durumudur (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013). Madde kullanımı bireyin; okul, iş ve aile hayatını sekteye uğratabilen ve ayrıca işlevselliğini azaltan önemli bir problemdir (Toker, 2008).

Sorunlu bir aile ortamının olması, aile içinde alkol veya madde kullanımının olması, psikolojik problemler, alkol ya da maddeye kolay ulaşım ve risk almaya yatkınlık okul çağındaki bireylerde alkol ve madde kullanım ihtimalini artırmaktadır (Duman, 2018). Risk faktörlerinin hepsi önemli olmakla beraber, maddeye kolay ulaşım bağımlılığı artırıcı esas faktör olarak görülmelidir (Duman, 2018). Çünkü Shuckit'in (1993) belirttiği gibi, tedavide esas amaç bireyin maddeden uzak tutulması ve tekrar kullanımının önlenmesidir.

Madde kullanımının bağımlılığa dönüşmemesi açısından, okullarda alkol ve madde kullanımına yönelik yapılacak önleyici çalışmalar oldukça önemlidir (Kaya, 2015). Bağımlılık oluşmadan durumu fark etmek ve bu yönde küçük müdahalelerde bulunmak bile oldukça etkili olabilmektedir (Duman, 2018). Öğrencinin devamsızlık yapması, kavgacı davranışları, alkol ve madde kullanan bireylerle olan ilişkisi, hırsızlık, konuşmada bozukluk, kendinde olmama durumları önemli risk faktörleri olarak değerlendirilmelidir ve konuyla ilgili çalışmaya başlanmalıdır (Duman, 2018). Bu çalışmalarda birey içinde bulunduğu sosyal çevreyle birlikte ele alınmalıdır (Ögel, Taner, Eke ve Erol, 2004).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde öncelikle araştırmanın modeli hakkında bilgi verildikten sonra katılımcıları, veri toplama araçları, verilerin analizi ile araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği üzerinde durulmuştur.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerini ortaya koymak için nitel araştırma yöntemlerinden olan olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2013) göre nitel araştırmalar; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı, az sayıdaki insandan daha detaylı bilgilerin kendi ortamında toplandığı araştırma türüdür. Fenomenoloji deseninde ise yaşanmış durumlara yoğunlaşarak, bunlardan hareketle ortak sonuçlara ulaşılmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada okul rehberlik öğretmenlerinin kriz deneyimlerinden hareketle kriz durumları anlaşılmasına ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın örnekleme, fenomenolojik desende sıklıkla kullanılan tabakalı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda kullanılan tabakalı örnekleme, örneklemin her tabakadan ayrı ayrı seçilerek kendi içlerinde birleştirilmesi esasına dayanır. (Creswell, 2013). Bu nedenle katılımcılar, İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı devlet okullarında ve Rehberlik Araştırma Merkezlerinde görev yapmakta olan rehberlik öğretmenlerinden tabakalı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Seçim yaparken meslekteki demografik dağılımlara uygun olacak şekilde cinsiyet, mezun olunan lisans programı, eğitim düzeyi, çalışılan kurum ve okul kademesi ile görev yapmış oldukları yerleşim yerleri dikkate alınmıştır. Katılımcılara ait bilgiler Tablo: 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bazı Bilgiler

		<i>n</i>	%
Cinsiyet	Erkek	7	28
	Kadın	18	72
Toplam		25	100
Mezun olunan lisans programı	Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik (PDR)	20	80
	Diğer Lisans Programları	5	20
	Toplam	25	100
Şu anki eğitim düzeyi	Lisans	20	76
	Lisansüstü	5	24
	Toplam	25	100
Çalıştığı okul kademesi/kurum	İlkokul	7	28
	Ortaokul	7	28
	Lise	7	28
	RAM	4	16
	Toplam	25	100
Görev yaptığı yerleşim yeri	İl Merkezi	20	80
	İlçe	5	20
	Toplam	25	100

Tablo 1’de anlaşılacağı üzere katılımcıların çoğunluğu PDR mezunu rehberlik öğretmenlerinden, daha azı ise eğitim yönetimi ve denetçiliği, sosyoloji ve EPÖ mezunu rehberlik öğretmenlerinden oluşmaktadır. Yine katılımcıların büyük çoğunluğu lisans mezunu olup beşte biri ise lisansüstü eğitim almakta ya da mezun durumdadır. Cinsiyet açısından bakıldığında katılımcıların çoğunluğunun kadın olduğu tabloda görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacı ve danışmanı tarafından ilgili alanyazın dikkate alınarak hazırlanan 10 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu

kullanılmıştır. Görüşme yöntemi, belirli sorular yardımıyla insanların çeşitli alanlardaki bilgi, düşünce, tutum, davranış veya var olan durumu ifade edilebildiği, etkileşime dayalı olan bir söyleşi şeklidir (Karasar, 2012). Yarı yapılandırılmış görüşme, görüşme için hazırlanmış soruların etkileşimin seyrine göre değiştirilebileceği veya bazı soruların sorulmayabileceği yöntemdir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme sürede esneklik sağlaması sorularda değişikliğe imkan vermesi gibi avantajlara sahiptir. Diğer taraftan iletişim her zaman istenilen şekilde gerçekleşmemesi veya az sayıda katılımcıya ulaşılabilmesi gibi dezavantajları da vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk bölümü rehberlik öğretmenlerinin mesleki kıdemleri, çalıştıkları okul kademesi, cinsiyet, mezun oldukları programlar gibi kişisel bilgiler içeren beş soru; ikinci bölüm ise krize müdahale deneyimlerini tespit etmeyi amaçlayan 10 sorudan oluşmaktadır (EK-1). Araştırma soruları oluşturulurken kısmen alanyazındaki çalışmalardan faydalanılmıştır (Wachter, 2006; Palmisano, 2007; McMahon, 2009; Kaya, 2015). Görüşme formu öncelikle araştırmacının danışmanı tarafından incelenmiştir. Verilen dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Sonrasında sorular PDR alanında doktoralı bir öğretim üyesiyle ve devamında rehberlik araştırma merkezinde yüksek lisans derecesine sahip bir uzmanla tekrar değerlendirilmiştir.

Bir sonraki aşamada, PDR lisans mezunu iki rehberlik öğretmeni ve psikoloji lisans mezunu bir rehberlik öğretmeniyle pilot görüşme yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşmeler esnasında ses kaydı alınmış ve ses kayıtları, sonrasında deşifre edilerek bilgisayar ortamına yazılı dokümanlar şeklinde aktarılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Veriler Ortakaradeniz bölgesinin bir il ve ilçenin milli eğitim müdürlüğüne bağlı devlet okullarında ve RAM'larda görev yapmakta olan rehberlik öğretmenlerinden toplanmıştır. Katılımcılara RAM'dan alınan bilgiler, görev yapmış oldukları kurumlardaki yöneticiler ve meslektaşları aracılığı ile ulaşılmıştır. Verilerin toplanması 2018 yılı Kasım ve Aralık ayları arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara görüşme öncesinde görüşme süreci ve araştırmanın amacıyla ilgili bilgi verilmiş, gönüllü olup olmadıkları sorulmuştur. Gönüllü olan ve onam formunu (EK-2) kabul eden 25

katılımcıyla randevu alınarak görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların onayıyla ses kaydı alınmıştır. Ses kaydının katılımcılar üzerinde olumsuz etki yaratmaması için neden ses kaydı alındığı açıklanmış, kendileriyle ilgili kişisel bilgilerin gizli tutulacağı belirtilmiş ve isterlerse ses kayıtlarındaki istedikleri bölümleri çıkarabilecekleri ifade edilmiştir. Görüşmelerin tamamı katılımcıların görev yapmakta oldukları okullarda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme zaman farklılığı gösterse de ortalama 15 ile 30 dakika arasında sürmüştür. Verilerin toplanması 28 gün içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Arık'a (1992) göre içerik analizi, ilk bakışta görülmeyen sosyal gerçeğe ait anlamların yazılı materyallerden çıkarılması işlemidir. Creswell'in (2014) belirttiği gibi, içerik analizinde elde edilen veriler derinlemesine incelenebilmesi için bir araya getirilir. Bu amaç doğrultusunda, ilk olarak görüşmeler esnasında alınan ses kayıtları bilgisayar ortamında yazılı dokümanlar haline getirilmiştir. Sonrasında ise her bir soru için verilen cevaplar ilgili soru başlığı altında toplanmıştır. Bulgular görüşme soruları esas alınarak analiz edilmiştir. Burada sorular tema, sorular içindeki alt başlıklar ise alt tema olarak kabul edilmiştir. Toplamda 5 tema ve bu temalara bağlı olarak 14 alt tema elde edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek'in (2013) belirttiği gibi, nitel araştırmalarda içerik analizi için her bir veri grubu ayrı ayrı detaylı bir şekilde okunmalı ve önemli olan noktalar belirlenmeye çalışılmalıdır. Bu amaçla katılımcıların yanıtları çok kez okunmuş ve krize müdahale deneyimleriyle ilgili olarak ortaya koymuş oldukları anahtar ifadeler listelenmiştir. Bu ifadelerden hareketle belirlenen benzer ya da farklı yaşantılar, düşünceler, tutumlar ve davranışlar katılımcılardan yapılan doğrudan alıntılarla örneklendirilmiştir. Alıntılar katılımcılara verilen kod numaralarıyla (K1, K2,...) belirtilmiştir.

Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliği

Bilimsel bir araştırmanın kesinliği, elde edilen bulguların aslına uygunluğu anlamına gelen içsel geçerlik, diğer durumlara genellenebilirlik anlamına gelen dışsal geçerlik, benzer durumlarda tekrarlanabilmesini ifade eden güvenirlilik ile sağlanmaktadır. Fakat nitel çalışmalarda daha çok dış geçerlik için aktarılabirlik; iç

geçerlilik için ise inandırıcılık kavramları kullanılmaktadır (Ataseven, 2012). Bu araştırmada geçerliliği sağlamak için katılımcılar araştırmanın amacına uygun şekilde seğilmiştir. Görüşmeler doğal ortamında tarafsız bir tutum sergilenerek gerçekleştirilmiştir. Bulgular sunulurken katılımcıların cümleleri asıl veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Ayrıca görüşme soruları dışında katılımcılarla karşılıklı değerlendirmeler yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik, ölçülen olgunun farklı zamanlarda farklı araştırmacılar arasında aynı sonucu verebilmesiyle belirlenebilir. Araştırmacının görüşme verilerini anlaşılabilir şekilde ses kaydına alması ve yazılı dokümanlara dönüştürmesi güvenilirliği artıracaktır (Creswell, 2013). Buradan hareketle bu araştırmada her görüşmenin ses kaydı alınmış ve sonrasında bu ses kayıtları yazılı dokümanlar haline dönüştürülmüştür. Ayrıca araştırmanın güvenilirliğini artırmak için katılımcıların özellikleri açık bir şekilde belirtilmiştir.

Araştırmacının Rolü

Okullarda yaşanan kriz durumlarında son yıllarda artış yaşanmaktadır. Bu kriz durumlarının nedenleri ve ortaya çıkarabildiği sonuçlar okulda görev yapmakta olan araştırmacı tarafından merak edilmiş ve tez danışmanı ile paylaşılmıştır. Sonrasında araştırma soruları derinleştirilmiş ve bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Özellikle derinlemesine bilgi edinme isteği ve merakı araştırmacıyı nitel araştırmalardaki içerik analizi yöntemini öğrenmeye yönlendirmiştir. Görüşme yönteminin kullanıldığı bu araştırmada olabildiğinde tarafsız davranılmaya özen gösterilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde 25 katılımcıdan yarı yapılandırılmış sorular yardımıyla elde edilen bilgilerin içerik analizleri her soru için ayrı ayrı yapılmış ve ortaya çıkan bulgular özetlenmiştir. Yapılan analizler sonucunda 5 tema ve 14 alt tema ortaya çıkmıştır. Sorular sırasıyla ele alınmış olup, katılımcılara ait alıntılar kod isimleriyle verilmiştir.

Tablo 2. Tema ve Alt Temalar

Tema	Alt Temalar
Krizle ilişkin tanımlamalar	Kriz kavramının tanımlanması Krizle müdahale kavramının tanımlanması
Okullarda karşılaşılan kriz durumları	Kayıp İhmal ve istismar İntihar Diğer kriz durumları
Okul kademeleri açısından	İlkokul Ortaokul Lise
Kriz türleri açısından	Durumsal Gelişimsel
Öneriler	Program yapıcılara Milli Eğitim Bakanlığına Rehberlik öğretmeni adaylarına

Krizin Tanımlanmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıları yarısına yakını ($n = 12$) kriz kavramını yaşamın doğal akışını bozan bir durum olarak tanımlamıştır. Lisansüstü eğitim almakta olan PDR mezunu bir katılımcının (K2) kriz tanımlaması “Kriz, olağan giden bir süreçte sürecin işlevini bozan faaliyetler, sürecin işlevini bozan bu bir bilişte olabilir, bu düşünce de olabilir, bir durum da olabilir bunu kriz olarak tanımlayabilirim.” şeklindedir. PDR mezunu diğer bir katılımcı (K8) kriz kavramını kendinizce nasıl tanımlarsınız sorusuna “Normal hayatta ilerleyen bir süreç vardır, bir de hiç ummadığımız anda karşılaştığımız durumlar vardır işte bu anları biz kriz olarak değerlendiririz.” şeklinde cevap vermiştir. EPÖ mezunu diğer bir katılımcı (K5) ise krize yönelik tanımlamasında “Örneğin ahlaki problem yani ihmal istismar ciddi bir kriz durumudur. Çünkü velinin öğrenmesi gerekiyor ya da diğer öğrenciler, veliler derken okulda bu gibi durumlar krize neden olabilir.” ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcıların beşte birinin ise ($n=5$) krizi travmatik bir yaşantı olarak gördükleri anlaşılmıştır. Örneğin 18 yıllık mesleki deneyime sahip bir katılımcı (K9) krize yönelik “Öncelikle kriz benim için bir kazadır yani psikolojik kaza, her türlü travmatik yaşantı, insan hayatının normal akışını bozan her türlü durum, aslında kriz durumudur” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Yine 18 yıllık deneyime sahip başka bir katılımcı da (K17) krize ilişkin tanımlamasında “Krizi, öğrencinin ya da şahsın okullarda çalıştığım için öğrenci olarak değerlendiriyorum travmatik olaylarla karşılaşması, bu büyük ya da küçük olabilir, taciz, istismar, aile içerisinde kayıp ya da anne babanın ayrılması gibi çocuğun psikolojik dünyasına ağır gelecek yaşantılar olarak değerlendirebilirim.” ifadelerini kullanmıştır.

Krizin bireyin baş etme becerilerini aşan bir durum olarak görülmesi ($n=3$) tanımlamalardaki önemli görülen diğer bir özelliktir. Örneğin bir katılımcı (K11) krizi “Normal yaşam süreçleri gerçekleşirken bireyin kendisinin baş edemediği, üstesinden gelemediği ve onda strese sebep olan olaylar.” olarak tanımlarken diğer bir katılımcı krizi (K3) “Kriz bireyin yaşamında aniden ortaya çıkan, kendi kontrolü dışında veya bazen kendi etkisi de olabilen kişiyi zorlayan psikolojik olarak kaygılandırıcı ve günlük yaşamasına sebep olan baş edemediği durumlar.” olarak tanımlamıştır.

Kriz Müdahale Kavramının Tanımlanmasına İlişkin Bulgular

Katılımcıların yaklaşık üçte biri ($n=8$) krize müdahaleyi kriz esnasında yapılan her türlü müdahale olarak tanımlamıştır. Örneğin bir katılımcı (K17) “Kriz anında ve sonrasında krizin ortaya çıkaracağı olumsuz etkileri azaltmak için yapılan her türlü müdahale ya da girişim. Tabii bu müdahaleler doğru olabileceği gibi yanlışta olabilir. Aynı müdahale farklı bireylerde farklı sonuçlara da sebep olabilir.” açıklamasını yaparken diğer bir katılımcı (K12) krize müdahaleye yönelik “Kriz durumu gibi bir şey ortaya çıktığında, zaman kaybetmeden yapmanız gereken çalışmaların hepsi.” ifadelerini kullanmıştır.

Bazı katılımcılar ($n=6$) krize müdahalenin ruh sağlığı uzmanları tarafından yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır. Örneğin lisanüstü eğitim görmekte olan PDR mezunu bir katılımcı (K2) krize müdahaleyi “Kriz sürecinde bireyin profesyoneller tarafından desteklenmesi.” şeklinde ifade etmiştir. PDR mezunu başka bir katılımcı (K3) ise “Bireye bu süreçte yardımcı olabilecek uzman bir kişi tarafından bu durumu ile baş etmesinde yardımcı ve ona destek olma süreci.” şeklinde bir tanımlamada bulunmuştur. Lisansüstü eğitim almakta olan PDR mezunu diğer bir katılımcı da (K8) “Kriz müdahalede hani kriz denilen durum ya da olay karşısında gerçekleştirdiğimiz eylemlerdir. Bunun içinde uzmanlık gerektiğine inanıyorum çünkü normal bir vatandaş müdahale ettiği zaman çok sıkıntılar olabiliyor biz bunu hani okul içerisinde görebiliyoruz.” ifadelerine yer vermiştir.

Bazı katılımcılar ($n=4$) krize müdahaleyi bireyin kriz öncesi işlevselliğine dönmesine yardımcı olmak şeklinde tanımlamıştır. Örneğin bir katılımcı (K1) krize müdahale konusunda “Bir kriz sonrasında günlük yaşamında bireye uyumunu tekrar kazandırmak, duygusal ve bilişsel dengesini yeniden kazanabilmesi için yapılan tüm çalışmalar olarak değerlendirebiliriz.” ifadelerini kullanmıştır. Diğer bir katılımcı ise (K4) “Bir kriz durumu olduktan sonra çocuğu normal durumuna getirebileceğimiz çalışmalar.” cevabını vermiştir. Başka bir katılımcı (K9) bu soruyu ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir: “Krizin ilk olduğu andan itibaren aslında olayların kontrol altına alınması ve sonrasında en azından birkaç haftalık süre sonrasında travma sonrası tepkilerinin azaltılması ve yaşama uyumunun sağlanması sürecidir.”

Krize Müdahalede Eğitim Durumlarıyla İlgili Bulgular

Krize müdahaleye yönelik katılımcıların lisans döneminde genel olarak eğitim almadığı görülmüştür. Yalnızca PDR mezunu iki katılımcı lisans döneminde krize müdahaleyle ilgili eğitim aldığını belirtmiştir. Diğer altı katılımcı ise ne lisans ne de lisansüstü dönemde krize müdahale eğitimi almadıklarına vurgu yapmıştır. Örneğin lisans döneminde krize müdahale eğitimi alan PDR mezunu ve mesleğinde 16. yılını çalışmakta olan bir katılımcı (K18) “Lisans döneminde krize müdahale dersimiz vardı üç ya da dördüncü sınıftaydı. Bir dönemlik bir dersti. Daha çok ani ölümler, yas süreci ile alakalı konular üzerinde durulmuştu.” ifadelerine yer vermiştir. PDR programı doktora öğrencisi başka bir katılımcı (K1) ise “Ders almadım, ne lisans ne lisansüstü anlamda. Şu an doktora yapıyorum ve ben şu ana kadar ne seçmeli ne zorunlu olarak böyle bir ders görmedim.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Alınan eğitimlerin daha çok hizmet içi eğitimler şeklinde olduğu görülmüştür. Katılımcıların birçoğu ($n=15$) bu soruya “Psikososyal müdahale hizmetlerine ilişkin *hizmet içi* eğitimlere katıldım.” şeklinde cevap vermiştir. Örneğin bir katılımcı (K2) “Hizmet içi eğitim olarak psikososyal müdahale hizmetleri içerisinde yer alan krize müdahaleye yönelik bir çalışmaya katılmışım. Zaten Milli Eğitim Bakanlığı atanmış rehber öğretmenlere sene başında bu eğitimi veriyor. Üç günlük bir eğitim yanlış hatırlamıyorsam. Ortalama 24 saatlik bir eğitimdi.” şeklinde cevap vermiştir. Diğer bir katılımcının (K24) bu soruya yönelik ifadeleri ise “1999'daki Marmara depreminden sonra Türkiye'de psikososyal eğitim uygulamaları kapsamında, 15 yaş üzerindeki çocuklara yönelik toparlanmayı amaçlayan psikolojik bilgilendirme ve anlamlandırma eğitimlerini aldım ve bunların da uygulayıcısı durumundayım.” şeklindedir.

Beş katılımcı ise bu soruyu travma ve travma sonrasına yönelik bir eğitim aldım şeklinde cevaplamıştır. Örneğin bir katılımcı (K17) “Travma sonrası stres bozuklukları ile ilgili bir eğitim almışım ve arkasından da bununla ilgili bir brifing adı altında başka bir online psiko-eğitim aldım.” cevabını vermiştir. Diğer bir katılımcı (K6) ise bu soruya “Travma öncesi stres bozukluğuna yönelik bir eğitim aldım. Şöyle ki, travmaya yönelik okullarımızda karşılaşılan durumlarda neler yapılabilir gibi 3 oturumdan oluşan bir eğitimdi ama tüm kriz durumlarını içermiyordu.” şeklinde cevap vermiştir.

PDR mezunu olan 4 katılımcı ise doğrudan krize müdahaleye yönelik bir eğitim aldığını belirtmiştir. Örneğin mesleğinde yaklaşık 20 yıldır çalışmakta olan PDR mezunu bir katılımcı (K9) düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir.

Temel önleme eğitimlerinde 40 saatlik bir krize müdahalede yardım eğitimi aldım. Daha sonra örneğin madde bağımlılığı, madde kullanımı, madde kullanan bireylere ve madde kullanan bireylerin ailelerine destek ve yardım süreci ile ilgili eğitim aldım. Sonrasında istismarla ilgili aldığım eğitimler de istismar, istismara uğramış ve istismara uğramış bireyin ailesine yardım ve destek süreci gibi kriz durumları ile ilgili hem hizmet içi hem de dışarıdan kendi katıldığım eğitimler oldu.

Diğer bir katılımcı (K12) ise krize müdahale ile ilgili bir eğitim aldınız mı? Sorusuna “Önceki görev yaptığım ilde sokağa çıkma yasakları yaşadıktan sonra özellikle bizim ilçemizde çok büyük problemler oldu. O zaman bize krize müdahale konusunda eğitim verildi. Öğrenciye yaklaşım konusunda nasıl yaklaşmamız ve neler yapmamız gerekir bununla ilgili bir eğitim aldık.” şeklinde cevap vermiştir.

Katılımcıların yarısına yakını ($n=10$) alınan eğitimlerin okullarda verilen hizmetlere olumlu yansıdığını düşünmektedir. Örneğin bir katılımcı (K12) bu konuda “Bizim o an yaşadığımız olayla alakalı eğitim verildi. Genel olarak öğrencilerimize yaklaşımınız konusunda etkili olduğuna inanıyorum. Güzel bir tecrübe kazandık ve sonrasında bizde öğrencimize yönelik daha etkili olabildik.” ifadelerini kullanmıştır. Başka bir katılımcı ise (K9) ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Madde bağımlılığı eğitimi aldığımında bir lisede çalışıyordum ve madde bağımlılığı eğitimini almaya gitmeden önce bunu sadece kendi kişisel gelişimim için aldığımı düşünüyordum. Döndüğümde 17 çocukla çalışmaya başladım. Kriz durumları ile ilgili ya da zorlu yaşam olayları ile ilgili aldığım tüm eğitimin ilk önce farkındalığımı arttırdığını, sonrasında hem öğrenci hem aileye hem de bulunduğum okula ya da çalıştığım kademeye yönelik ciddi anlamda yardım becerileri mi yükselttiğini gördüm.

Bu konuda başka katılımcılar ise ($n=5$) eğitimlerin teoride kaldığını uygulamaya yansımalarının sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Bir katılımcı (K1) bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki sözleriyle belirtmiştir.

Psikososyal eğitim adı altında rehberlik araştırma merkezinden gelen birkaç arkadaş bunun tanıtımını yaptılar İşte intihar durumuna, kaygı durumuna yönelik tanıtım olarak yapılabiliyim Hani yas sürecinin yönetimi ile ilgili olsun, intihar süreciyle ilgili olsun, bir ebeveyn kaybı sonrası sağaltım ile ilgili olsun bir eğitim almadık.

Katılımcıların yaklaşık dörtte biri ($n=6$) ise krize müdahaleye yönelik hiçbir şekilde eğitim almadığını belirtmiştir. Bu katılımcılardan üçü PDR mezunu iken diğer üç kişi ise farklı lisans programlarından mezundur. PDR mezunu ve meslekte sekizinci

yılıni çalışmakta olan bir katılımcı (K20) “Lisans döneminde bununla ilgili dersimiz yoktu. Hizmet içi eğitimler açıldı ama ben hep ilçede olduğum için katılamadım.” açıklamasını yapmıştır. Sosyoloji mezunu olan diğer bir katılımcı (K5) ise “Bu konuda bir eğitim almadım krize müdahale ile ilgili hiçbir şey almadım. Hizmet içi eğitimimde yok, kendi başıma araştırarak ne bulduysam.” ifadelerine yer vermiştir. Yine sosyoloji lisans programı mezunu bir katılımcının (K13) ifadeleri “Krizle müdahaleye yönelik bir eğitim almadım, katıldığım bir hizmet içi eğitimde olmadı” şeklindedir.

Okullarda Karşılaşılan Krizlere İlişkin Bulgular

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonrasında okullarda en çok karşılaşılan kriz türlerine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Karşılaşılan krizlerin, okul kademesine ve türüne göre farklılaştığı görülmüştür. Aşağıda görüşmeler sonrasında elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Kayba Yönelik Bulgular

Katılımcıların büyük bir kısmı ($n=16$) tarafından en çok vurgulanan kriz yaşantısının kayba yönelik olduğu görülmüştür. Bu kayıplar genellikle ölüm şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin bir katılımcı (K10) okullarda daha çok hangi kriz durumlarıyla karşılaşıyorsunuz? Sorusuna “Kayıplar, daha geçen hafta bir öğrencimizin babası vefat etti. Beklenmedik bir durumu bir trafik kazası sonrasında, hem de son sınıf olan bir öğrenci bu onun için ikinci bir krize de sebep olabilir. Sonuçta bu sene sınava girecek.” ifadelerini kullanmıştır. Diğer bir katılımcı ise (K17) “Çalıştığımız kademeye göre değişiyor bu ama ben ortaokulda daha çok aile içerisinde kayıplarla karşılaşıyorum.” açıklamasını yapmıştır. Başka bir katılımcı ise (K18) “İlkokulda daha çok son yıllarda anne babanın kaybı, yas süreci ile alakalı krizler çıkıyor karşımıza.” ifadelerine yer vermiştir.

İhmal ve İstismara Yönelik Bulgular

Katılımcılar tarafından ikinci sırada en çok vurgulanan ($n=10$) kriz durumları ihmal ve istismar olmuştur. Örneğin sadece kız öğrencilerin olduğu bir okulda çalışan deneyimli bir katılımcı (K9) bu konudaki düşüncelerini “Şu an en azından son 5 yılı düşünürsek olursak çalıştığım konu istismar olduğundan belki, istismarla daha sık

çalıştım diyebilirim.” şeklinde ifade etmiştir. RAM’da çalışmakta olan diğer bir katılımcı (K23) ise şu şekilde ifade etmiştir.

Meslekte yedinci yılımı çalışıyorum. Bu sürede önemli bir kriz durumu olarak bir kere ihmal istismar konusuyla karşılaştım. Tesadüfi bir okul ziyaretinde karşılaştık. Biz fark ettiğimiz andan itibaren yasal işlemleri başlattık. Çocuğu şu an oradan aldık. Onun dışında da çok büyük bir kriz durumuyla karşılaşmadım.

Taşınmalı öğrencilerin çok olduğu bir okulda görev yapmakta olan başka bir katılımcı (K19) ise “Küçük yerlerde biraz daha ihmal durumları oluyor. Çünkü köylerden gelen öğrencilerde olduğu için biraz daha yoksunluk ya da ihmal yaşayan öğrencilerle karşılaşıyorduk.” ifadelerine yer vermiştir.

İntihara Yönelik Bulgular

Katılımcıların bir bölümü ($n=5$) ise intihar durumlarına vurgu yapmıştır. Örneğin ortaokulda görev yapmakta olan bir katılımcı (K16) bu konudaki düşüncelerini “Şu ana kadar karşılaştığımız en büyük kriz durumu bir çocuğun babasının intiharıydı. Çocuk çok etkilenmişti. Şu ana kadarki en büyük karşılaştığım kriz durumu oydu.” cümleleriyle anlatmıştır. Yine ortaokulda çalışan başka bir katılımcı (K18) ise düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Ebeveyn intiharları, mesela geçen sene atlattım. Çok önemli bir krizdi bir çocuğun babası intihar etti. Büyük bir kaosa sebep oldu. Çünkü akrabaları var burada, tanıyanlar falan o durumun toparlamak çok sıkıntı oldu. Aşırı derecede etkilenenler falan çünkü ortada intihara şahit olmuş bir çocuk vardı, sonra onun anlattıkları ile ilgilenenler. Özellikle parçalanmış ailede yaşayan çocukların yoğun etkilenme yaşandığı ciddi bir krizdi.

RAM’da çalışmakta olan bir katılımcının (K24) bu konudaki düşünceleri şu şekildedir.

Bunlardan birisi intihar vakaları, en sık karşılaşılan durumlardandır. Bu düşüncede kalmışta olabilir gerçekleşmiş olabilir. Hatta sanırım 2002 yılıydı Tokat Türkiye’de intihar oranı itibarıyla ya birinci ya da ikinci sıradaydı. Diğeri de Batman’dı onu hatırlıyorum.

Diğer Kriz Durumlarına İlişkin Bulgular

Bazı katılımcılar ($n=4$) aile ile ilgili problemlerin krize neden olduğunu belirtmiştir. Bunların başında boşanma ve aile içi anlaşmazlıklar gelmektedir. Örneğin şu an ortaokulda görev yapan ve uzun yıllardır mesleğini yürüten bir katılımcı (K17) bu konuda “Meslek yaşamımda çocuğa ağır gelebilecek durumlar, örneğin aile içi şiddet vakaları benim için tam bir kriz deneyimi olarak karşıma çıktı.” ifadelerini kullanmıştır.

Sık karşılaşılan ($n=4$) diğer bir kriz durumu ise zorbalık ve şiddet durumlarıdır. Ortaokulda görev yapmakta olan bir katılımcı (K22) görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir.

Bizim okulumuz yer itibarıyla daha çok yabancı çocukları kapsayan ve bununla ilgili sıkıntı yaşayan Tokat'taki en kapsamlı okul. Şuan 100'ün üzerinde yabancı uyruklu öğrencimiz var. Sınıflarımız çok kalabalık 40 kişi ortalama. Bunların içinde yabancı uyruklulardan da olunca biz daha çok akran zorbalığıyla karşılaşıyoruz.

Başka katılımcılar ise ($n=2$) öğrencilerin duygu durumlarını kontrol etmekte zorlanmalarının bazen krize neden olduğunu belirtmiştir. Örneğin sadece kız öğrencilerin bulunduğu bir lisede görev yapmakta olan bir katılımcı (K12) aşağıdaki ifadelere yer vermiştir.

Kız meslek lisesinde sıklıkla karşılaşıyoruz. Öğrenci öfke nöbeti veya sinir krizi geçirebiliyor. Bu diğer öğrencileri de etkiliyor. Sabah sınıfın birinde bir kız tam sağlık boyutundan emin değilim ama sara nöbetine benzer bir şey geçiriyor. Bunu gören sınıf arkadaşlarından üç kişi daha sırayla sinir krizi mi desem bilemiyorum ambulanslar falan görmeliydiniz.

Ortaokulda görev yapmakta olan başka bir katılımcının (K20) düşünceleri ise şu şekildedir.

Ergenlikte öfke patlamaları şu an beni en çok uğraştıran kriz durumları. Aile kaynaklı da olabiliyor. Anne baba ayrılığı, parçalanmış aile ve ergenlik dönemi de dahil olunca öfke patlamaları, dün mesela, eve gittiğinde abiye seni bıçaklarım falan. Ambulans çağırıp çocuğu psikiyatraya götürdüğümü biliyorum.

Okul Kademeleri Açısından Kriz Durumlarının Farklılaşmasına Ait Bulgular

İlkokullar Açısından Bulgular

İlkokulda görev yapan beş katılımcıdan üçü daha çok hastalanma ya da yaralanma durumlarının krize neden olduğunu belirtmiştir. Örneğin bir katılımcı (K1) “Çocuk yaralanmaları bizim burada kriz. Çünkü çocuklar yaralı durumda gördükleri arkadaşlarıyla ilgili kriz yaşayabiliyorlar. Özellikle bir kan durumunda o arkadaşını görmesi, ambulansla götürülmesi, arkadaşımız öldü mü? Soruları bizde kriz.” açıklamasını yapmıştır. Katılımcılar ($n=3$) ilkokulda yaşanan diğer bir kriz durumu olarak okula yeni başlayan öğrencilerin uyum problemlerine vurgu yapmıştır. Bir katılımcı (K3) bu konudaki düşüncelerini “Okula başlama anı, hani anneden ayrılma, evden ayrılma ihtimali, farklı bir ortama girme anları kriz yaratıyor beraberinde isteksizlik ve devamsızlık.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Belirtilen diğer bir kriz durumu ise içinde bulunulan gelişim döneminden kaynaklı ortaya çıkan krizlerdir.

Bir katılımcı (K3) bu konuda ki düşüncelerini “Dördüncü sınıfa geçiş döneminde ön ergenlik dönemine girdiği için, öğrenciler de bir cinselliğe merakta olmaya başlıyor. . Bu duruma bağlı davranışlar bazen sınıf ortamında, bazen öğretmenler arasında bir kriz anı yaratabiliyor.” şeklinde ifade etmiştir.

Ortaokullar Açısından Bulgular

Ortaokullarda belirtilen kriz durumları daha çok akran zorbalığı, kayıp, madde kullanımı, istismar, boşanma şeklinde olmuştur. Bir katılımcı (K18) bu konudaki düşüncelerini “En son yaşadığımız uçucu madde kullanımı ile ilgiliydi. Diğer öğrenciler içinde krize dönüşmek üzereydi çünkü aile kabullenmedi durumu, çocuk arkadaşlarını özendirici şekilde davranışlarda bulunuyordu.” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı da (K19) “Ortaokullarda biraz daha şiddet, istismar, işte parçalanmış ailelerin yarattığı öğrencilerdeki travmalar.” açıklamasında bulunmuştur. Diğer bir katılımcı (K2) ise bu konuda ki düşüncelerini “Zorbalık daha çok, ardından istismar diyebilirim. Bağımlılıkla ise hiç karşılaşmadım.” şeklinde ifade etmiştir.

Liseler Açısından Bulgular

Liselerde ise duygularını kontrol etmekte zorlanma, kayıp, sınav kaygısı, sağlıkla ilgili durumlar, aile içi şiddet, akran şiddeti ve istismar vurgulanan kriz durumlarıdır. Örneğin bir katılımcı (K11) bu konuda “Burası başarılı öğrencilerin olduğu bir lise. Bir öğrenci yüksek sınav kaygısı sebebiyle kalp ritmiyle ilgili bir rahatsızlık yaşadı ve bunun etkilerini uzun süre üzerinden atamadı.” açıklamasını yaparken başka bir katılımcı (K10) düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

En fazla anne baba kaybına yönelik krizler yaşıyoruz. Bu da son dört beş yıl içinde çok sıklıkla karşılaştığımız bir şey, çok ilginçtir genelde bu aylarda karşılaşıyoruz. En basiti geçen hafta karşılaştık. 12. sınıfa geçmişti mesela bir öğrencimiz tam 12. sınıfta bir baba kaybı yaşaması onun için ciddi bir krizdir.

Kriz Türlerine Bulgular

Durumsal Krizler

Bazı katılımcılar ($n=4$) durumsal krizlerle oldukça sık karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Örneğin sadece kız öğrencilerin olduğu bir lisede görev yapmakta olan mesleğinde deneyim sahibi bir katılımcının (K9) düşünceleri aşağıdaki gibidir.

Hep zorlu okullarda çalıştım. Sosyoekonomik düzeyi düşük mahallelerin ya da ilçelerin okullarında çalıştım. İyi şehirlerde çalıştığımda da hep zorlu okullarda bulundum. Dolayısıyla şöyle söyleyeyim eğer bunu yıl içerisinde karşılaştığım vakayla sayı olarak belirtecek olursam, yılda en az 20 ile 50 arasında kriz durumu ile karşılaşırım.

Meslekte 16. yılını çalışmakta olan diğer bir katılımcı (K18) ise bu konudaki düşüncelerini “Şu an üçüncü aydayız ve çok ciddi iki kriz durumu atlattık bile öyle söyleyeyim. Birisi intihar girişimi bir diğeri madde, uçucu madde kullanımı.” şeklinde ifade etmiştir.

Diğer bazı katılımcılar ise ($n=13$) kriz durumlarının çalışılan okul türüne göre farklılaştığına vurgu yapmıştır. Örneğin şu an Anadolu lisesinde çalışmakta olan bir katılımcı (K8) bu konudaki düşüncelerini “Öncelikle kayıplar diyebilirim, ikinci olarak istismar durumları. Öncesinde çok programlı lisede çalışmışım orada da yine kayıplar ve sağlıkla ilgili krizleri söyleyebilirim” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı ise (K6) bu konudaki düşünceleri şu şekildedir.

Okula göre değişkenlik gösteriyor bu durum. Önceki okulumda şöyle diyeyim yani ayda iki üç defa karşılaşabiliyordum. Ama şu an bulunduğum Anadolu lisesinde üçüncü yılımı dolduruyorum ve bu sayı beşi geçmemiştir. Ama önceki bulunduğum okulda bir meslek lisesinde görev yapıyordum ve orada daha fazla karşılaşırıyorduk.

Gelişimsel Krizler

Bazı katılımcılar ($n=4$) ise kriz durumlarıyla ya çok az karşılaştığını ya da dönemden kaynaklı gelişimsel krizler yaşandığına vurgu yapmıştır. hiç karşılaşmadığını belirtmiştir. Örneğin PDR mezunu ve 8 yıllık mesleki deneyime sahip bir katılımcı (K3) bu konuda “İlkokullarda 4. Sınıfa geçiş döneminde hafiften hemen ön ergenlik dönemine girdiği için o geçiş zamanları bazen krize neden olabiliyor.” İfadelerini kullanmıştır. Meslekte 10. yılını çalışmakta olan eğitim yönetimi teftişi ve planlaması mezunu diğer bir katılımcının (K10) düşünceleri ise şu şekildedir.

Çok fazla değil aslında. Anadolu Lisesi olması itibariyle öğrencinin sınav puanı ile buraya girmesi, başarıya ve üniversiteye yönelik bir eğitim istediğinin olması, hedefinin olması davranışlarını bilen bireyler ortaya çıkarıyor. Bu sebeple de bir krizle karşılaşmıyoruz. Sadece ergenlik dönemine özgü ufak tefek krizlerle karşılaşılıyor. Yani aile ile yaşadığı küçük çapta tartışmalar.

Kriz Müdahale Yaklaşımlarına İlişkin Bulgular

Elde edilen bulgulara göre rehberlik öğretmenlerinin krize müdahalede farklı yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Bazı katılımcılar kriz durumlarında bireyle

kurulan ilişkiye ve duruma dikkat çekerken diğer bazı katılımcılar işbirliğine vurgu yapmıştır. Başka katılımcılar ise kriz durumlarıyla ilgili izlenmesi gereken yasal düzenlemelerin öneminden bahsetmiştir.

Katılımcıların bir kısmı ($n=2$) ilk adım olarak kriz anında terapötik ilişkinin kurulmasının önemine vurgu yapmıştır. Örneğin lisansüstü eğitim almakta olan PDR mezunu bir katılımcı (K2) “Öncelikle birinci adımımız, çocuklar ile ilk olarak bir raport dönemi oluşturmaya çalışıyoruz. Bu anlamda kendisini güvende hissedeceği bir iletişim ve etkileşim sağlamak ilk adımımız.” İfadelerine yer vermiştir. PDR mezunu diğer bir katılımcı ise (K17) bu konudaki düşüncelerini “Öncelikli olarak öğrencinin ya da öğrencilerin değer gördüğünü hissetmesi gerekiyor. Çünkü çoğunlukla insanların yaklaşımı çocuğa yönelik, yalan söylüyor olabilir, doğru olmayabilir şeklinde. Bu anlamda öncelikle çocuğun kendini güvende hissetmesi gerekiyor.” şeklinde ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar ise ($n=5$) kriz durumlarında öncelikle durumu anlamaya öncelik verdiğini belirtmiştir. Örneğin psikoloji lisans mezunu bir katılımcı (K22) bu konudaki düşüncelerini “Öğrenciyle ilgili bir kriz olduğunda öncelikle öğrenci ile görüşme yapıyorum, detaylı bir şekilde olayın ne olduğunu ve öğrenciye ne kadar zarar verdiğini öğrenmeye çalışıyorum.” İfadelerine yer vermiştir. PDR mezunu bir katılımcı (K20) ise bu konudaki düşüncelerini “İlk önce olayı anlamaya çalışıyorum. Farkına varmaya çalışıyorum. Ne yapmam gerektiğini bilebilmem için bu önceliğim oluyor.” şeklinde ifade etmiştir.

Katılımcıların beşte biri ($n=5$) ise krize müdahalede duruma göre izlenmesi gereken bir silsile olduğunu ve o yönde davrandığını belirtmiştir. Bu katılımcıların PDR mezunu olduğu ve üçünün lisansüstü eğitim almış ya da almakta olduğu görülmüştür. Örneğin lisansüstü eğitim almakta olan PDR mezunu bir katılımcı (K25) bu konuda aşağıdaki ifadelere yer vermiştir.

Eğer adli bir vaka ise adli bir süreç işlemesi gerekiyorsa burada direkt olarak kolluk kuvvetlerine haber vermek ya da savcılığa başvuruda bulunmak gerekiyor. Örneğin hastaneye götürdüğüm vakada aileye haber verdik, peşinden, okul müdürüne sonra milli eğitim müdürüne daha sonra jandarmaya haber vermiştik.

Yine lisansüstü eğitim almakta olan PDR mezunu diğer bir katılımcı (K8) ise bu konudaki düşüncelerini “Örneğin ihmal istismarda izlenmesi gereken bir silsile var.

Örneğin böyle bir kriz durumuyla karşılaştığımda ilk olarak bu silsilede neyi izlemem gerekiyorsa bende onu yapıyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar ($n=2$) krize müdahale ekibinin birlikte hareket etmesinin önemine vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K5) bu konudaki düşüncelerini “Öncelikle krize müdahale ekibimizle toplanıp durum değerlendirmesi yapıyoruz. İlk olarak, yapmamız gerekene ortak bir şekilde karar veriyoruz. Yani önce idare ve rehber öğretmenler toplanır durumumuz nedir ne yapabiliriz önce buna karar veririz.” Şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı (K6) ise “Kriz müdahale ekipleri var. Bu ekip bir yönetici, rehberlik servisi, disiplin kurulu üyesi ve iki tane de normal öğretim üyesinden oluşuyor. Kriz durumunda ne yapacağımıza bu ekiple beraber karar veriyoruz.” ifadelerine yer vermiştir.

Başka bazı katılımcılar ($n=2$) ise krize müdahalede psikolojik sağlamlığın artırılmasına odaklandığını belirtmiştir. Örneğin bir katılımcı (K9) bu konuda “Yani önceliğim psikolojik güçlendirme diyebilirim. Çünkü bireyi bundan sonrasında da meydana gelebilecek zorlu yaşam olaylarına hazır hale getirirsek daha az kriz vakasıyla karşılaşırız. Daha az kişi bu gibi durumlardan etkilenir. Ben o sebeple olaya değil sonrasına odaklanıyorum.” ifadelerini kullanmıştır.

Kriz müdahalede öncelikle krizden etkilenen diğer bireylere yardımcı olmanın önemine vurgu yapan ($n=3$) katılımcılardan birisinin (K7) bu konudaki düşünceleri şu şekildedir.

Kriz anında adı üzerinde kriz, herkes panik halinde oluyor. Ben açıkçası krize müdahalede krizin merkezindeki kişiyi sakinleştirmek değil de onun etrafındaki kişileri sakinleştirmekle işe başlıyorum. Çünkü insanlar krize müdahaleyi çok yanlış anlıyorlar. Krize müdahaleyi direkt müdahale ile karıştıran ve direkt müdahale edersem bu krizi ortadan kaldırayabilirim düşüncesiyle yanlış teknik taktik kullanarak daha da olumsuz durumlar çıkarabiliyorlar ortaya.

Başka bir katılımcı (K9) ise bu konuda aşağıdaki ifadelere yer vermiştir.

Bir kriz durumu veya travmatik bir olay yaşandığında ilk önce olayı ve çevreyi koruma altına almak gerekiyor. Hani psikolojik ilk yardım demiştik. İlk yardımcının asıl görevi ve ilk başta yaptığı şey çevreyi güven altına almaktır. Olaya karışan insanlar ya da şahit olan insanlarla ilgili temel sakinleştirme ve o kaosu engelleme sürecidir. Sonrasında kişinin psikolojik tepkileri ya da fiziksel tepkileri yani travma sonrası tepkileri ile ilgili çalışmaya devam edilebilir.

Katılımcıların daha önceki eğitimlerinin, krize müdahale konusundaki yaklaşımlarının şekillenmesinde belirleyici olduğu ifadelerden anlaşılmaktadır. Örneğin krize müdahale eğitimi almış olan bir katılımcının (K9) ifadeleri şu şekildedir.

İlk madde bağımlılığı eğitimi aldığımında bir lisede çalışıyordum ve madde bağımlılığı eğitimini almaya gitmeden önce bunu sadece kendi kişisel gelişimim için aldığımı düşünüyordum. Döndüğümde 17 çocukla çalışmaya başladım. Zorlu yaşam olayları ile ilgili aldığım tüm eğitimin ilk önce farkındalığımı arttırdığını sonrasında hem öğrenci hem aileye hem de bulunduğum okula ya da çalıştığım kademeye göre ciddi anlamda yardım becerileri mi yükselttiğini gördüm.

Başarılı Olunan Krize Müdahale Durumları Açısından Bulgular

Elde edilen sonuçlara bakıldığında istismarla ilgili kriz durumlarında rehber öğretmenlerin (n=10) daha başarılı olduklarını düşündükleri görülmektedir. Örneğin bir katılımcı (K17) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

İstismar gerçekleşikten sonra öğrencinin karşı cinse yönelik düşüncelerinin çok ağır şekilde darbe aldığını gördüğüm için, bu konuda haftalık görüşmeler şeklinde ciddi çalışmalar yaptık. Bu süreçte psikolojik danışma sürecinin oldukça faydasını gördük. En azından güven konusunda çocuğun karşı cinsle olan iletişimine artı sağladık. Bunların hepsini zaman içerisinde en aza indirip sonuç itibarıyla de okuldan ayrılırken daha mutlu bir şekilde ayrıldığını gördük.

Diğer bir katılımcı (K2) ise aşağıdaki ifadelere yer vermiştir.

Bir öğrenci kız kardeşine uygunsuz fiil sergiliyor. Biraz araştırıldığında sınıf öğretmeni tarafından özendirilen bir fiil olduğu anlaşılıyor. Kuruma gidip öğrencilerle aramızdaki güven ilişkisini kurduktan sonra birçok çocuğun buna maruz kaldığını fark ettik. Ardından gerekli yasal ve adli işlemleri başlattık. Süreç sonunda öğretmene görevden el çektirildi.

Katılımcıların bir kısmı (n=5) zorbalık ve şiddet durumlarında başarılı sonuçlar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Örneğin ortaokulda görev yapmakta olan bir katılımcının (K19) ifadeleri şu şekildedir.

Zorbalığa maruz kalan bir öğrencimize yönelik velinin, emniyetin bilgilendirilmesi, hukuksal sürecin başlatılması gibi gerekli adımları atarak başarılı sonuçlar elde etmiştik. Tabii bu süreç içerisinde öğrenci de psikolojik olarak etkilendiği için ben bireysel görüşmeler yaptım ve bu krizin bir daha yaşanmaması için kendimizce bazı önlemler aldık. Olayın tekrarı olmadı ve adli süreç başladığı için de bizden ayrılmış oldu.

Bazı katılımcılar ise (n=4) kayıp durumlarında başarılı olduklarına vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K11) “Kayıp sonrası okula devam etmeyen bir öğrencimiz vardı. Biz gerekli ziyaretleri yaptıktan sonra çocuk okula gelmeye başladı. Hayatın normalleşmesi normal yaşaması gerektiğine yönelik görüşmeler yaptık.

Görüşmelerimizin temel amacı tekrar bireyin sosyal yaşama dahil olmasını sağlamaktır.” şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Diğer bazı katılımcılar ise (n=3) intihar durumlarında başarılı sonuçlar elde ettiklerini belirtmiştir. Bir katılımcı (K18) “Veli intiharı vakası vardı krize sebep olmuştu ve başarılı sonuçlar aldığımızı düşünüyorum. Çünkü üç sınıfta çok ciddi anlamda, özellikle kız öğrencilerin olduğu sınıflarda çok yoğun sıkıntı yaşanmıştı. Orada başarılı sonuçlar elde etmiştik.” ifadelerine yer vermiştir.

İki katılımcı ise madde kullanımı vakasında etkili olduklarını belirtmiştir. Örneğin bir katılımcı (K10) bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Öğrencinin madde kullandığını öğrendiğimiz andan itibaren bu durum okulda krize sebep olmadan önlemler aldık ve sonrasında aile ile iletişime geçtik. Aile bu durumu bizden öğrendi. Hemen İstanbul'da bir merkezde tedavi amaçlı AMATEM'e götürüldü. 15-20 gün kadar orada kaldı ve döndü. Takibini de yaptık. Biz bunu saklamadık, aileden de saklamadık ayrıca süreçte arkadaşları da çok destek oldu Şu an o öğrencimiz üniversitede, takibini de yapıyorum.

Yapılan görüşmeler sırasında “Kriz müdahalenizin başarılı sonuçlanmasında en önemli etken neydi?” Şeklindeki soruya katılımcıların yarısından fazlası (n=13) başarının ekip çalışmasıyla geldiğini, konunun değil işbirliğinin önemli olduğunu söylemiştir. Bu konuda bir katılımcı (K2) “Genelde ekip olarak çalıştığımız için başarıyı kişisel değil ekip başarısı olarak değerlendirebilirim. Kriz durumları ortaya çıktığında krize müdahale ekibimizle birçok kararı alıyoruz. Burada hem ekip hem aileyle olan işbirliğinin başarıyı getirdiğini düşünüyorum.” Şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar beşte biri (n=5) ise empatinin önemine vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K1) bu konuda “Danışanımla doğru empatiyi kurabildiğimi düşünüyorum. Çünkü baba kaybından sonra kimse duygularını almamıştı. Orada gerçek manada anlaşıldığını hissetmesi bizi çözüme götürmüştü.” ifadelerine yer vermiştir. Bazı katılımcılar ise (n=4) tecrübenin önemine vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K8) bu konuda “Daha önceki deneyimlerimiz, neyi iyi neyi kötü yaptığımız konusunda bize yol gösterici oluyor ve sonrasında daha az hata yapar hale geliyoruz.” Açıklamasına yer vermiştir. Başka iki katılımcı ise bu konuda psikolojik danışma sürecinin iyileştirici ve önleyici rolüne vurgu yapmıştır. Örneğin PDR mezunu bir katılımcı (K17) bu konudaki düşüncelerini “Haftalık görüşmeler yaptık, güven tazeleme şeklinde. Psikolojik danışma gerçekten işlevsel. Psikolojik danışma okullarda çok fazla olmuyor deniyor ama

gerçekten isteyenler yapabiliyor ve kriz durumlarında çok büyük artılarını yaşıyoruz.” şeklinde ifade etmiştir.

Yetersiz Hissedilen Kriz Durumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcıların dörtte birine yakını (n=6) istismar durumlarında ne yapacaklarını bilmediklerini ve zorluk yaşayabileceklerini belirtmiştir. Örneğin sosyoloji lisans programı mezunu bir katılımcı (K21) bu konuda düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Alan dışı olmam bende hafif bir özgüven eksikliği yaratıyor. Şöyle bir şey var, hiç yaşamadığım bir durumla karşılaşmaktan korkuyorum. Ben rehberlik mezunu olmuş olsam bile bu böyle. Çünkü mezun olan arkadaşlardan biliyorum ki oradaki gibi olmuyor hiçbir şey. Yani pratikte her şey daha farklı. Kriz durumları bence sağduyuyu iyi kullanmakla ya da soğukkanlı olmakla alakalı süreci tek başına omuzlamamakla da alakalı. Bu anlamda ihmal istismar, benim böyle korktuğum bir durumdur. Çünkü çok başka bir mesele yani orada yapacağınız çok küçük bir hata çok şeylere sebep olabilir.

Katılımcıların yaklaşık beşte biri ise (n=5) kayıp ve yas krizi durumlarında ne yapacaklarını bilemediklerini ve bu konuda kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin bir katılımcı meslekte yedinci yılını çalışmakta olan PDR mezunu bir katılımcı (K20) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Şu ana kadar krizle ilgili olarak yetersiz kaldığım bir durum olmadı. Ama yas krizi olursa kalacağımı düşünüyorum. Mesela 8. Sınıfta olan bir öğrencimizin babası beyin kanseri, çokta başarılı bir öğrenci. Babasını kaybetme ihtimali var. Öyle bir şey olduğunda yani babasını şu an kaybetse tam olarak o çocuğa nasıl yaklaşacağımı bilemiyorum. Hem internetten hem kitaptan okuyorum ama yaşamak farklı. Yani yas sürecini kitabi bilgiler olarak biliyorum ama kendimi çok yetersiz hissediyorum.

İntihar düşüncesi ve davranışı ise katılımcıların (n=4) kendilerini yetersiz hissettikleri diğer bir alan olmuştur. RAM’da görev yapmakta olan bir katılımcının (K23) bu konudaki düşünceleri aşağıdaki gibidir.

İntihar durumunu düşündüğümde aklıma gelir, yani böyle bir durumla karşı karşıya kalsam ne yaparım diye. Açıkçası intihar etmeye çıkmış bir insana benim bir şeyler yapabileceğime çok fazla inanmıyorum. Belki daha öncesinde danışan danışman ilişkisi olmuş olsa o zaman durum farklı olabilir. Fakat böyle bir ilişki kurmadığım öğrencide de karşılaşabilirim. Bu tip krizler yaşandıktan sonra ki sağaltım süreci ile ilgili çok fazla bir şey bilmiyoruz. Tamam, önleyici kısmında çok iyiyiz. O süreçte çocuklara ne anlatacağımızı biliyoruz ya da süreçte karşılaştığımız anda atacağımız adımları da biliyoruz ama uygulamada eksikliklerimiz olduğunu düşünüyorum.

Katılımcıların (n=2) yetersiz kaldıklarını düşündükleri alanlardan biride sağlıkla ilgili oluşabilecek durumlardır. Örneğin ortaokulda görev yapmakta olan bir katılımcı (K8) bu konuda “Öğrenci bayılıyor veya ilk yardım gereken durumlar olabiliyor. Bazen

bana geliyor konuşuyoruz. Ama psikolojik bir problem mi fizyolojik bir durum mu anlayamayabiliyorum. Bu alanda kendimi hep yetersiz hissettim.” ifadelerini kullanmıştır. Diğer belirtilen yetersizlik alanı ise terör durumları olmuştur. Daha öncesinde terör olaylarının yoğun yaşandığı bir bölgede görev yapmış olan bir katılımcı (K12) bu konudaki görüşlerini “Dağa çıkartma olayları ve bir öğrencimizde böyle bir vaka oldu dağa çıkması istendi ama gitmedi. Sonrasında başka olumsuz durumlar yaşadı. İstismara maruz kaldı bu yüzden hamile kaldı maalesef. Sonrasında okuldan uzaklaştırmak durumunda kaldık.” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı (K19) okula yansıyan aile içi kriz durumları olduğunu ve bu konuda zaman zaman yetersiz kalabildiği durumlar ortaya çıktığını belirtmiştir. K19 nolu katılımcı bu konudaki düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir.

Babasından sürekli şiddet gören bir öğrencimiz vardı. Önce babayla görüştüm ama hiçbir şekilde cevap alamadım. Sonrasında tutanak tuttum ve gerekli diğer işlemler yapıldı. Aile, emniyete durumu bildirmemizi istemedi. Anne ve çocuk, bildirilmesi durumunda böyle bir olayın olmadığını söyleyeceklerini ifade edince benim yapacak hiçbir şeyim kalmamıştı. Bunun gibi durumlar oluyor ve çaresiz kalıyorsunuz yapacak bir şeyde kalmıyor.

Bazı katılımcılar (n=4) ise yetersiz kaldıkları bir kriz durumuyla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcıların ikisinin ilkökul diğerlerinin ise RAM’da çalıştıkları görülmüştür. Örneğin ilkökulda görev yapmakta olan bir katılımcı (K5) bu konuda “Açıkçası böyle bir kriz durumuyla karşılaşmadık. İki kişiyiz burada belki beraber olmanın verdiği bir güven var ama diğer taraftan ilkökullarda ciddi kriz durumları da yaşanmıyor.” ifadelerine yer vermiştir. RAM’da görev yapmakta olan başka bir katılımcı (K23) ise düşüncelerini “Şimdi açıkçası yetersiz hissetme durumu olabilir ama bunu ancak başımıza geldiği zaman anlayabiliriz. RAM’da çok fazla kriz durumu yaşamadığım için çok fazla neyin eksik olduğunu da açıkçası hissedemiyorum.” şeklinde ifade etmiştir.

Diğer taraftan katılımcıların (n=13) yetersizlik durumlarını genellikle kendi dışındaki faktörlerle açıkladıkları görülmüştür. Bürokratik engellere vurgu yapan bir katılımcı (K6) bu konudaki düşüncelerini “Biz rehber öğretmen olarak bazen şöyle sıkıntılar yaşıyoruz. Kriz durumlarının üzeri bazen kapatılabiliyor. Bu konuda okul idaresi eksik kalabiliyor diye düşünüyorum.” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı (K11) ise “Okula gelmek isteyen gelemediği için bence kriz yaşayan bir öğrenci vardı ama ailesi okula göndermedi. Gerekli işte yasal süreçlere başvurmamıza rağmen

olmadı. Bizimle ilgili bir durum yoktu. Milli eğitim ya da işte diğer kurumlar aileye danışmanlık hizmeti verebilirdi.” ifadelerini kullanmıştır.

Etkili Bir Krize Müdahale için Çözüm Önerilerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların yarısına yakını (n=13) etkili bir eğitim almaları durumunda krize müdahalede daha başarılı sonuçlar elde edebileceklerini belirtmiştir. PDR dışındaki farklı lisans programlarından mezun beş katılımcının tamamı teorik bilgi eksikliğine vurgu yaparken, diğer bazı katılımcılar (n=8) süpervizör eşliğinde uygulamaya dönük bir eğitimin eksikliğini hissettiklerini belirtmiştir. Örneğin bir katılımcı (K10) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Teoride eksikliğimiz olduğunu ve ciddi eğitimler alınması gerektiğini düşünüyorum. . Alan dışı olduğunuzda bir takım eğitimler size verilmiyor. Çünkü böyle bir durum var. Sadece PDR mezunlarına yönelik eğitimler veriliyor ve o eğitimi alamadığınız için haliyle sizde etkili müdahale yapamıyorsunuz. Atandığınız andan itibaren gelişmek istiyorsunuz ama kendinizi geliştirmek için herhangi bir yere başvuramıyorsunuz. Özellikle psikolojik danışma eğitimi almak isterim. O zaman krize müdahalede faydalı olabileceğimi düşünüyorum.

Başka bir katılımcının (K9) ise bu konudaki düşünceleri şu şekildedir.

Eğitim ve süpervizyon eksikliği olmasaydı daha etkili sonuçlar alabilirdim. Çünkü psikolojik danışmanların ve diğer ruh sağlığı hizmeti verenlerin de süpervizyon alması gerektiğine çok çok inanıyorum. Hem kendimizi ve eksiklerimizi tamamlamak hem de başka bir gözden görülmesini sağlamak için dönüt alabileceğimiz bir eğitim şart.

Bazı katılımcılar (n=5) ise krize müdahaledeki eksikliklerin giderilmesinde ekip çalışmasının önemine vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K3) bu konuda “Krize müdahale gerçekten bir ekip çalışması gerektiriyor. Sadece psikolojik danışman olarak bazen yetersiz kalabiliyoruz. Bu konuda bilgili ve tecrübeli bireylerin işbirliğinin, problemin çözülmesini kolaylaştıracağını düşünüyorum.” ifadelerine yer vermiştir. Diğer bir katılımcı (K7) ise düşüncelerini “Kesinlikle size ayak uydurabilecek, yön verebilecek ve destek olabilecek bir zümre o yoksa idarenin size destek olması gerekiyor. Böyle bir idarenin varlığı bile size özgüven verir. Müdahale etmeniz gereken durumlara daha rahat ve anında müdahale edebilirsiniz.” şeklinde ifade etmiştir.

Diğer bazı katılımcılar (n=2) ise her bir kriz durumunun ayrı bir uzmanlaşma alanı olduğunu ve bu kriz durumlarında uzman bireylerin ulaşılabilirliğinin önemine vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K22) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Kriz durumları farklı farklı. Keşke hangi kriz durumunu yaşadıysak o alanda bize yardımcı olabilecek birileri olsa. Örneğin RAM’da bu konuda uzmanlar olsa, biz de bilsek de göndersek, yönlendirsek ve ondan biz faydalansak. Çünkü bu şeyler dağlar okyanuslar. Her şeye aynı anda hakim olmak mümkün değil maalesef.

Bazı katılımcılar (n=2) ise kriz öncesinde yapılacak planlamaların, kriz zamanında oluşabilecek eksiklikleri gidereceğini belirtmiştir. Örneğin RAM’da görev yapmakta olan ve mesleğinde deneyim sahibi bir katılımcı (K24) bu konudaki düşüncelerini “Öngörülebilir kriz durumlarının önceden belirlenmesi ve buna yönelik adımların önceden belirlenip listesinin yapılması, ayrıca sorumluların ve sorumluluklarının belirlenmiş olması kriz zamanında oluşabilecek eksiklikleri ortadan kaldıracaktır.” şeklinde ifade etmiştir.

Diğer bazı katılımcılar (n=2) ise kriz durumlarına daha etkili müdahale edebilmek için bu konuda yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bir katılımcı (K15) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Krize müdahaleye yasal boyut kazandırılabilir. Örneğin öğrencinin madde kullandığını tespit ettiğimizde yapılacaklar adım adım belli olursa hem müdahalelerde farklılıklar ortadan kalkmış olur hem de işimiz kolaylaşır. Burada biz önce aileyi veya çocuğu ikna etmekle uğraşyoruz yasal düzenleme olsa buna gerek kalmaz. Bize kişiliğini kuvvetlendirmek ve öğrenciyi duruma baş edebilecek duruma getirmek kalır ve bizde bunun için uğraşırız.

Krize Müdahalede Yapılan İşbirliğiyle İlgili Bulgular

Rehberlik öğretmenleri verdikleri cevaplarda, kriz durumlarında en çok okul idaresiyle (n=7) işbirliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Bunu da sırasıyla sınıf rehber öğretmenleri (n=6), rehberlik araştırma merkezleri (n=4), kurum dışındaki diğer meslek grupları (n=4) ve tecrübeli meslektaşların (n=3) izlediği görülmüştür.

Bir katılımcı (K21) bu konuda düşüncelerini “Daha çok bunu okul idaresiyle gerçekleştiriyoruz. Sınıf rehber öğretmenleriyle her zaman uyum halinde çalışmamız mümkün olmayabiliyor ama idareyle ortak bir anlayışta götürebiliyoruz.” şeklinde ifade etmiştir. Başka bir katılımcı (K16) ise “Kriz durumuyla okulda kim karşılaşır ya bize ya da idareye ulaşır. Ben karşılaşsam da mutlaka idareyle bağlantı kurarım. Bu anlamda farklı işbirlikçilerimiz var ama idare olmazsa olmazımız diyebilirim.” İfadelerine yer vermiştir. Bazı katılımcılar ise sınıf rehber öğretmenleriyle olan işbirliğine vurgu yapmıştır. Örneğin bir katılımcı (K17) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir

Şu an ortaokulda çalışıyorum. Daha çok kriz, kayıplar üzerinde yoğunlaşıyor. İstismar ya da çocukların dünyasına ağır geleceğini düşündüğümüz türde bir kriz durumuyla karşılaşmıyoruz

ama herkesin duyabileceği türde çok da özel olmayan ve gizliliği olmayan türdeki krizler daha çok gündeme geldiği için sınıf öğretmenleri ağırlıklı olmak üzere yine okulun iki diğer rehber öğretmeniyle birlikte ortak çalışmalarımız oluyor.

Diğer bazı katılımcılar ise RAM'la olan işbirliğinden bahsetmiştir. Bir katılımcı (K14) bu konuda “Ben Rehberlik ve Araştırma Merkezinden sık sık yardım alıyorum. Oradaki hocalarıma da çok fazla güveniyorum. Bir problem olduğunda hani ne yapılabilir diye fikir sorduğum çokça oluyor.” ifadelerine yer vermiştir. Başka bir katılımcı (K25) ise bu konudaki düşüncelerini “Genelde Rehberlik Araştırma Merkeziyle işbirliği yapıyorum. Orada ki meslektaşlarım benden daha deneyimli olabiliyor. Çünkü özellikle ilk yıllarımızda çok tecrübe sahibi olamıyoruz. Oradaki hocalarımız genellikle bu tarz şeylerle karşılaşmış oluyorlar.” şeklinde ifade etmiştir.

Başka katılımcılar ise tecrübeli meslektaşlarıyla olan işbirliğine vurgu yapmıştır. RAM'da görev yapmakta olan bir katılımcı (K23) bu konuda “Bizim rehberlik bölümümüz var. Yapılacaklara rehberlik grubu karar veriyor. Kriz durumlarında, okullardan destek aldığımız rehber öğretmenlerimiz oluyor. İlgili alanda tecrübeli olan meslektaşlarımızı bu grubun içerisine yerleştiriyoruz. Onların destekleri bizim için oldukça önemli oluyor.” ifadelerine yer vermiştir.

Bazı katılımcılar ise kriz durumlarında işbirliği kurmakta zorlandıklarından bahsetmiştir. Bir katılımcı (K20) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

En büyük sıkıntı belki de bu. Okul idaremiz çok anlayışlıdır ve rehberlik servislerine çok önem verir. Ne kadar öğretmenleri katmaya çalışsa da öğretmenlerimiz de bu konuda ya istekli değil ya da bu işler hep bize kalıyor. Aynı isimler yazılıyor programda ama maalesef birkaç öğretmenimiz dışında çok aktif katılım olmuyor.

Okul dışı kurumlarla işbirliği noktasında bir katılımcının (K19) ifadeleri aşağıdaki gibidir.

Krize müdahale konularında Rehberlik Araştırma Merkezi ne yapmamız, nasıl bir yol izlememiz konusunda bizimle koordineli bir şekilde çalışıyor. Bununla beraber emniyetle beraber çalışıyoruz özellikle çocuk bürosu, ayrıca okul polisimiz var bu yıl başladı mesela o da bizim için çok iyi oldu. Bununla beraber Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü oradaki psikolog arkadaşlarımız var onlarla iletişim halinde oluyoruz.

Okullarda Krize Müdahale Planlamasına İlişkin Bulgular

Kapsamlı okul PDR programının her yıl revize edilip edilmediği sorulduğunda katılımcıların yarısından fazlası (n=15) programın her yıl duruma göre revize edildiğini

belirtmiştir. Örneğin PDR mezunu ve mesleğinde uzun yıllardır deneyim sahibi bir katılımcı (K17) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Her yıl revize etmek zorundayım zaten. Bunu yapmak zorundayız derken şöyle bir şey var. Milli Eğitim Bakanlığının zaten yıllar öncesinden kurmuş olduğu bir düzen var. Psikososyal müdahale diye bir sistem oturmuş durumda. Her yıl onu bazı okullar zaten çok işlerliği yok diye düşünüp aynı şekilde devam ettirirken, bizler özellikle işin içerisine farklı etkinlikler de katarak çocuğu gerçekten hayatın içine kazandıracak süreç içerisinde normal yaşama dönmesine yardımcı olacak etkinlikler ekliyoruz. Bu, daha çok psikososyal çalışma olarak geçiyor.

Bazı katılımcılar (n=10) ise planların her yıl revize edilmediğini belirtmiştir. Meslekte altıncı yılını çalışmakta olan PDR mezunu başka bir katılımcı (K2) ise bu konuda “Belki meslekte yeni olduğum için şunu öğrendim; Her sene bunu yapmana gerek yok, bu beş yıl geçerliliği olan bir plandır, diye öğrendikten sonra, her kurumda da her yıl yapılmadığını gördüm. Yapıyor musunuz? Derseniz, yapmıyoruz.” ifadelerine yer vermiştir.

Katılımcılardan bazıları (n=7) krize müdahale planlarında rehberlik öğretmenlerine özel olarak özetlenmiş görevler olduğuna vurgu yaparken, bazı katılımcılar (n=6) rehber öğretmene özel bir görev tanımlaması olmadığını belirtmiştir. Diğer bazı katılımcılar (n=8) ise planda rehberlik öğretmenine tanımlanmış özel görevler olamamakla beraber resmi olmayan boyutta böyle bir algılamının varlığına dikkat çekmiştir. Örneğin bir katılımcı (K9) bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Psikososyal çalışmalar krize müdahaleyi üç aşamada vermemizi söyler. Birinci aşama önleme aşamasıdır. İdarecilerin, rehber öğretmenlerin, sınıf rehber öğretmenlerinin yürüttüğü çalışmalardır. İkinci aşama yoğun risk altında olan çocuklara müdahaledir. Süreç daha çok görüşmeler izleme ve değerlendirme şeklindedir. Burada idareci ve rehber öğretmen ağırlıklı görev alır. Üçüncü düzey krize müdahalede ne yazık ki travmatik olayı yaşamış çocuklardır. Burada müdahale birebir rehber öğretmen tarafından yapılır.

Diğer bir katılımcı (K19) ise “Doğrudan rehberlik öğretmeni müdahale eder diye bir tanımlama yok. Kriz durumlarında diğer öğretmenler de en az bizim kadar sorumludur.” açıklamasında bulunmuştur. Başka bir katılımcı (K1) bu konuda “Kriz durumları normal durumlar olmadığı için kriz denilince akla rehber öğretmen gelir. Bu durum okul idaresi içinde öğretmenler içinde böyledir. Aslında böyle bir görev tanımlaması olmamasına rağmen sanki fahri görevli değil de asil görevliyimiz gibi algılanır.” ifadelerine yer vermiştir.

Katılımcıların çoğu (n=20) kapsamlı okul PDR programında daha çok zorbalık, istismar ve bağımlılık durumlarına ağırlık verdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin bir

katılımcı (K7) bu konudaki düşüncelerini “Madde bağımlılığı, ihmal istismar. Bu yıl özellikle İl Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik Yürütme Komisyonunun belirlemiş olduğu hedefler var. O hedefler doğrultusunda bizim bu yıl oluşturduğumuz madde bağımlılığı ile ihmal ve istismar konuları planlarımızda ağırlıklı olarak yer almaktadır.” şeklinde ifade etmiştir. Diğer bazı katılımcılar (n=5) ise kapsamlı okul PDR programında daha çok önleyici hizmetlere yer verdiklerini belirtmiştir. Örneğin bir katılımcının (K22) düşünceleri şu şekildedir.

Bir önceki yıldan hareketle sonraki yıl için önleyici çalışmalara ağırlık veriyoruz. Çok kalabalık bir okul olduğumuz için akran zorbalığı, sınav kaygısı gibi durumlar yaşadık. Yani geçen yıl bizi çok zorlayanlardan biri buydu, kimse fark etmedi ama çok büyük krizler olmuştu. Bizde bir daha olmaması için buna yönelik planlamalar yapıyoruz.

Önerilere İlişkin Bulgular

PDR Lisans ve Lisansüstü Programlarına Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Katılımcıların yaklaşık beşte ikisi (n=9) krize müdahale ile ilgili üniversitede zorunlu bir ders olması gerektiğini belirtmiştir. Örneğin mesleğinde deneyim sahibi bir katılımcı (K9) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir.

Bir kere lisans eğitimi içerisinde yas danışmanlığı bir ders olarak mutlaka verilmelidir. Çünkü çok sık rastlıyoruz. İkincisi istismarla ilgili, istismar durumları, istismar durumlarına müdahale ve sonrasında sağaltımla ilgili üniversitelerde artık mutlaka ders olmalıdır. Çünkü gerçekten araştırmalar gösteriyor ki beş çocuktan biri istismara uğruyor. Fiziksel istismara müdahale, cinsel istismara müdahale ile ilgili mutlaka programlarımızda ders olmalı, ben almadım.

PDR mezunu 14 katılımcı ise krize müdahalede uygulamaya dönük bir dersin zorunlu olması gerektiğini vurgulamıştır. Bir katılımcı (K3) konuyla ilgili olarak aşağıdaki ifadelerle yer vermiştir.

Rehberlik öğretmenin yeterli olabilmesi için çözüm ve müdahale kısmına kesinlikle çok ağırlık verilmeli. Bununla ilgili işte öğrencinin süpervizyon alabilecekleri oturumlar şeklinde uygulamaya dönük çalışmalar yapılabilir. Çünkü kriz zamanları hassas durumlardır. Rehberlik öğretmenlerinin dönütlerle hatalarını, doğrularını, yanlışlarını görmeleri gerekir. Varsayıma dayanan örneklerle veya ne bileyim öğretmenin teorik anlatımıyla değil de daha gerçek yaşam olaylarını konu edinen dersler olmalıdır.

Katılımcıların beşte biri (n=5) ise programlar ve içerik düzenlenirken alan çalışanlarının deneyimlerinden yararlanılması gerektiğini belirtmiştir. Bir katılımcı (K21) bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Üniversite eğitimiyle sahada karşılaşılanlar arasında bakış açısı anlamında çok fark olabiliyor. Üniversitede program yapımcıların alan çalışanlarının izlenimlerinden faydalanması gerektiğini

düşünüyorum. İçimizde krize müdahale anlamında gerçekten başarılı öğretmenlerimiz var. Mesleğimiz içinde gerçekten fark atmış arkadaşlarımız var. Bu kişilerden faydalanıldığında gerçek yaşam olaylarına ilişkin doğru düzenlemelerin yapılabileceğine inanıyorum.

Katılımcıların krize müdahale dersinin içeriğinde olması gerektiğini düşündükleri konular yas, zorbalık, intihar, uyum problemleri, mültecilerle ilgili ortaya çıkabilen durumlar, ihmal, istismar ve bağımlılık olmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası (n=13) ders içeriğinde mutlaka yas, istismar, zorbalık, yasal süreçler ve bağımlılığın olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bir katılımcının (K2) bu konudaki düşünceleri şu şekildedir.

Ders içeriğinde mutlaka çocuk istismarı olmalı, yasal süreç olmalı, zorbalık süreci olmalı ve zorbalık süreci ile ilgili akran danışmanlığı olabilir. Üçüncüsü yas ile ilgili bir ders olabilir. Ebeveyn kayıpları, kardeş kaybı olabilir. Şu anda mesela çok güncel olarak işte mülteci çocuklar. Mülteci çocuklar savaş alanından geldikleri için okulda çok ciddi bir uyum problemi var. Kriz durumları ortaya çıkabiliyor. İntihar yine dersin içerisinde olabilir bu beş madde en çok karşılaştıklarımız.

Milli Eğitim Bakanlığının Politikalarına Yönelik Önerilere İlişkin Bulgular

Katılımcıların yaklaşık beşte ikisi (n=9) krize müdahale konusunda hizmet içi eğitimlerin düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Örneğin RAM'da görev yapmakta olan bir katılımcı (K23) düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı son dönemde psikososyal destek programı adı altında bir program geliştirdi. Bunun içerisinde yas, istismar gibi kriz durumları var ama bu çalışmalar yetersiz kalabiliyor. Rehberlik öğretmenlerine yönelik daha fazla hizmet içi eğitim yapılması gerekiyor. Örneğin merkezden önce rehberlik araştırma merkezi personeli eğitilebilir. Sonra ilde diğer personelin eğitimi onlar aracılığı ile gerçekleştirilebilir.

Bazı katılımcılar (n=4) ise yapılan hizmet içi eğitimlerin yeterli olduğunu belirtmiştir. RAM'da görev yapmakta olan bir katılımcı (K24) bu konuda aşağıdaki ifadelere yer vermiştir.

Milli Eğitim Bakanlığının şu anda ciddi anlamda kriz durumlarına yönelik çalışmaları var. Hatta bu çalışmalar 2001'den itibaren var. Mesela şu an yeni geldi, 2018 baskılı yeni hazırlamış ve göndermişler. Henüz açıklamaları bulunulmayan 5-6 tane kitabı var, uygulamaya dönük, etkinliklerle dolu. Teorik değil yani. Bu anlamda üniversitelerden daha ileride gidiyorlar diyebiliriz.

Bazı katılımcılar (n=5) ise okullarda yeterli sayıda rehberlik öğretmeni olmadığını, ayrıca görev tanımlamalarının tam olarak yapılmadığı için üzerlerinde fazladan yükler bulunduğunu, bu konuda MEB'in düzenleme yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Bir katılımcı (K7) bu konudaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Son yıllarda rehber öğretmenlere yönelik yönetmelik değişiklikleri var ve bunlar rehber öğretmenleri mesleğinden uzaklaştıran düzenlemeler. Rehber öğretmenin görevinin tam olarak belirlenemediği ya da anlaşılamadığını düşünüyorum. Yapması gerekenin dışında, görevi olmayan bazı yükümlülükler verildiği için rehber öğretmen görevinde bocalamalar yaşayabiliyor. Bir kere rehber öğretmenin ismi belli değil. Bazen rehberlik öğretmeni, bazen rehber, bazen psikolojik danışmanlık ve rehberlik birimi. Ayrıca rehber öğretmen başına düşen öğrenci sayısı çok fazla bunlar azaltılmalı.

Farklı lisans programından mezun olan bazı katılımcılar (n=2) ise kendilerini geliştirebilecekleri eğitimler düzenlenmesine yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Örneğin bir katılımcının (K10) bu konudaki düşünceleri şu şekildedir.

Eğitim eksikliğini kapatamıyoruz. Örneğin Türk PDR Derneği var ve zaman zaman eğitimler veriyor. Siz başvurmaya çalıştığınızda diyor ki PDR mezunu olmak şart. Milli Eğitim Bakanlığı beni rehber öğretmen olarak atamış. O zaman ben nasıl kendimi geliştireceğim bu da bir soru işareti. Eğer atama yaptıysanız bırakın, öğretmenin kendini geliştirmesi için kapıları açın, açmıyorsunuz. Dolayısıyla Bakanlık bu konuda eğitimler açmalıdır.

Diğer bazı katılımcılar (n=3) ise sadece rehberlik öğretmenlerinin değil, diğer personelin de eğitilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bir katılımcı (K11) bu konuda aşağıdaki ifadelerle yer vermiştir.

Kesinlikle hem rehber öğretmenler hem de diğer öğretmenler krize müdahale konusunda eğitilmelidir. Çünkü bu çalışma herkesi ilgilendiriyor. Örneğin istismar vakaları çok sık yaşanıyor. Bakıyorsunuz iste rehber öğretmen olduğunda süreç belki daha profesyonel yürüyor ama diğer öğretmenler ya da diğer personel yanlış müdahalelerde bulunabiliyor. Bu anlamda bütün personelin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından eğitime alınması gerekiyor.

Rehberlik Öğretmeni/Psikolojik Danışman Adayları için Önerilere İlişkin Bulgular

Katılımcıların yaklaşık beşte ikisi (n=9) rehberlik öğretmeni adaylarının kendilerini sürekli geliştirmelerinin önemine vurgu yapmıştır. Örneğin meslekte beşinci yılını çalışmakta olan bir katılımcı (K2) aşağıdaki ifadelerle yer vermiştir.

Kendisini bir kere iyi yetiştirmeli. Yani bu lisans dönemi bittiği için kurslarla da olabilir, alabileceği eğitimlerle de olabilir ya da işte terapi ile ilgili, yas, kayıp gibi kriz durumlarıyla ilgili kitaplarla olabilir. İmkanları varsa lisansüstü eğitimlere yönelebilirler. Sözün özetinde mezun olduğumuz gibi kalmamalı üzerine hep bir şeyler eklemeliyiz.

Bazı katılımcılar (n=5) ise lisans dönemi bitmeden alan çalışanlarının yanında kendilerini geliştirebileceklerini belirtmiştir. Örneğin doktora eğitimi almakta olan bir katılımcı (K1) düşüncelerini “Ben olsam yapılandırılmış eğitimlerin dışına çıkarım. Örneğin bizim psikiyatri stajımız yok. Hep okullarda oluyor stajımız. Oysa krizin klinik bir boyutunun olduğunu düşünüyorum ve hastanedeki psikiyatrlar bu olaylarla daha çok

karşılaşıyorlar. Yanlarında vaka incelemesi oldukça etkili olurdu.” şeklinde ifade etmiştir

Diğer bazı katılımcılar ise kriz durumlarında sakin kalabilmenin önemine vurgu yapmıştır. Meslekte 18. yılını çalışmakta olan bir katılımcı (K9) düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir.

Göreve yeni başladığım dönemleri düşünüyorum soğukkanlı olmayı öğrenmelidirler. Çünkü kriz zamanı, yani aslında zorlu yaşam olayı dediğiniz şey bir bataklıktır ve kişiyi içine alıyordur. O bataklık hüznün, depresyon bunun adına her ne dersiniz. Dolayısıyla travma bir bataklıkta kenardaki ağaç olabilmeli. Aslında psikolojik danışman dimdik kalabilmeli. Ancak sakin ve soğukkanlı kaldığında yardım edebileceğini bilmelidir.

Bazı katılımcılar (n=2) krize müdahale ederken yönetmeliklere bağlı kalmanın öneminden bahsetmiştir. Örneğin bir katılımcı (K17) bu konudaki düşüncelerini “Doğru adımlar atsınlar, mutlaka yönetmeliklere bağlı kalsınlar, çünkü adli boyutlu olan olaylarla da karşılaşabiliyoruz. Yeni mezun arkadaşlarımız tedirgin adım atabiliyorlar. Korkmasınlar zaten kanunlar kimin doğru kimin yanlış yaptığını her şekilde gösterebiliyor. O yüzden yönetmeliklere bağlı, korkusuz adımlar atsınlar.” şeklinde ifade etmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırma rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular alanyazındaki ilgili diğer araştırmalarla birlikte tartışılmıştır. Bulgular bölümünde olduğu gibi görüşme soruları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Krizin Tanımlanmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Brock'a (2002) göre krizin kavramsal alt yapısını bilmek, kriz durumlarıyla etkili baş edebilme yöntemlerinin geliştirilebilmesinde önemli bir ön hazırlıktır. Buradan hareketle katılımcılara ilk soru olarak kriz ve krize müdahale kavramlarını kendilerince nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Tanımların büyük çoğunluğunun alanyazındaki kriz tanımlamalarıyla örtüştüğü görülmüştür. Alanyazındaki tanımlamalarda ortak olan: Başlatıcı olay, yaşam içerisinde ani değişiklikler, bireyin baş edebilme yeterliliklerini aşan durum, denge halinin ortadan kalkması gibi vurgulamalara katılımcıların ifadelerinde de rastlanmıştır. Örneğin Janosik (1986) krizin 1) başlatıcı olay, 2) baş edebilmede yetersizlik, 3) yaşamın doğal seyrinin bozulması unsurlarından meydana geldiğini ifade etmiştir. Donovan'da krizin içerisinde; 1) ani gelişen olumsuz olay, 2) olumsuz olaydan etkilenme, 3) olayla baş edememe durumlarını barındırdığını belirtmiştir. Benzer durum krize müdahale kavramının tanımlanmasında görülmüştür. Örneğin Sayıl (2000) krize müdahaleyi, bireyi krizin etkilerinden koruyan yaklaşım şekli veya yöntemler olarak tanımlamıştır. Yine Aguilera (1998) krize müdahalenin amacını, krizin olumsuz etkilerini en hızlı bir şekilde önlemek olarak ifade etmiştir. Katılımcıların krize müdahale tanımlamalarıyla alanyazındaki tanımlamalar arasındaki ortak noktalar dikkat çekicidir.

Krize yönelik bir ders alınmamasına rağmen kriz tanımlamalarının alanyazındaki tanımlamalarla örtüşmesinin sebebi olarak lisans döneminde zorbalık, istismar gibi belli kriz türlerinin dersler içerisinde yer alması gösterilebilir. Diğer taraftan PDR programı dışındaki diğer lisans programlarından mezun rehberlik öğretmenlerinin krizi örneklerle tanımlama yoluna gittikleri görülmüştür. Örneklerin doğru olmasına karşın tanımlama konusunda yaşanan zorluk, bu öğretmenlerin bugüne

kadar krize yönelik teorik veya uygulamalı bir eğitim almamış olmalarına bağlanabilir. Diğer taraftan kriz durumlarına yönelik verilen örneklerin doğru olmasının mesleki deneyimleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Farklı olarak Kaya ve Yıldırım (2017) psikolojik danışmanlara yönelik araştırmalarında daha çok katılımcının krizi örneklerle tanımladığı, daha az katılımcının ise krize yönelik kısa tanımlara yer verdiği sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonuçlarının bu noktada tutarlı olmadığı görülmektedir. Rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerindeki farklılıklar ve alınan eğitimlerin niteliğinin aynı olmaması bu durumun sebebi olarak gösterilebilir.

Rehberlik Öğretmenlerinin Krize Müdahale Eğitimine Yönelik Bulguların Tartışılması

Elde edilen sonuçlar rehberlik öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun lisans döneminde krize müdahaleye yönelik bir ders almadığını göstermektedir. Alınan eğitimlerin ise daha çok mesleğe başladıktan sonra hizmet içi eğitim şeklinde olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu eğitimlerin okullarda sunulan rehberlik hizmetlerine olumlu olarak yansıdığını belirtmiştir. Bir diğer sonuç olarak katılımcılar eğitim ihtiyacı hissettikleri alanların en önemlilerinden biri olarak krize müdahaleyi belirtmişlerdir.

Diğer bazı araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Örneğin okul psikolojik danışmanlarının gereksinimlerinin araştırıldığı bir çalışmada (Tabasso, 2001), çeşitli alanlarda eğitim eksikliklerinin hissedildiğinden ve bunlardan birinin de krize müdahale olduğundan söz edilmiştir. Yine akıl sağlığı uzmanları üzerine yapılan bir araştırmada (Coke-Weatherly, 2004), krize müdahale eğitiminde eksiklikler olduğu ama bu eğitimin bir o kadar da gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer sonuçlara başka araştırmalarda da rastlamak mümkündür (Korkut, 2005; Bischof, 2006; Yeşilyaprak, 2009).

Araştırma sonuçları rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale eğitimi konusunda yetersizlikler olduğunu göstermektedir. Oysa okullar, kriz durumlarının yaşanma ihtimalinin yüksek olduğu kurumlardır. Bu sebeple rehberlik öğretmeni yetiştiren lisans programlarında bugüne kadar krize müdahaleye ilişkin bir dersin olmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Benzer şekilde Mete-Otlu (2011) araştırmasında lisans döneminde krize müdahaleye yönelik bir zorunlu bir dersin gerekliliğine ve hizmet içi eğitimlerin artırılmasının önemine dikkat çekmiştir.

Okullarda Karşılaşılan Krizlere İlişkin Bulguların Tartışılması

Rehberlik öğretmenlerinin okullarda en çok karşılaşmış oldukları kriz durumlarının kayba yönelik olduğu görülmüştür. Bunu da sırasıyla ihmal ve istismar, intihar, zorbalık ve aile içi problemler izlemektedir. Elde edilen bu bulgular Lazzara'nın (1999) araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Fakat bahsedilen bu kriz durumlarının okul kademesine göre farklılaştığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Örneğin ilkokullardaki rehberlik öğretmenlerinin ortaokul veya lisede görev yapanlara göre daha az travmatik veya durumsal krizlerle karşılaştığı söylenebilir. Benzer bir sonucu Jaksec, Dedrick ve Weinberg'in (2000) öğretmenlerin sınıf içerisindeki krize müdahale tutumlarını inceledikleri araştırmada görmek mümkündür. Bu araştırmada öğretmenlerin bir ders döneminde sınıf içerisinde birden fazla krizle karşılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ortaokul ve liselerde görev yapmakta olan öğretmenlerin ilkokulda görev yapanlara göre daha fazla krize tanıklık ettiği tespit edilmiştir. Ergenlik döneminin fiziksel, bilişsel ve duygusal değişimlerin fazla olduğu bir geçiş dönemi olması (Erikson, 1968) araştırma sonuçlarında ortaya çıkan bu durumun temel nedeni olarak gösterilebilir.

Diğer taraftan, katılımcıların ifadelerinden karşılaşılan kriz türlerinin okul türüne göre de farklılaştığı anlaşılmaktadır. Örneğin Anadolu liselerinde daha çok akademik başarısızlıkla karşılaşıldığı belirtilirken; meslek liselerinde zorbalık, şiddet ya da öfke patlamalarıyla daha sık karşılaşıldığı ifade edilmektedir. Ayrıca meslek liselerinde karşılaşılan kriz sayısının diğer okul türlerine göre daha fazla olduğu görülmektedir. Alanyazında meslek liselerinde yaşanan öğrenci problemlerinin diğer liselere göre nispeten daha fazla olduğunu vurgulayan benzer araştırmalara (Tunç, Yıldız ve Doğan, 2015) rastlamak mümkündür. Anadolu liselerinde kriz sayısının az olması ve genellikle akademik başarısızlığın krize sebep olması, katılımcıların ifadelerinden hareketle bu liselerin sınavla öğrenci alması ve bu öğrencilerin akademik başarı düzeyinin yüksek olmasına bağlanabilir. Diğer nedenler arasında bu öğrencilere yönelik beklentilerin ve rekabet yükünün fazlalığı (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013) veya öğrenci beklentileriyle aile beklentilerinin çatışması gibi durumlar gösterilebilir. Benzer şekilde Özgüngör (2003) ebeveyn beklenti ve eleştirilerinin başarılı öğrencilerde kaygıyı yükselten önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Okullarda karşılaşılan kiriz durumları genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun genellikle durumsal krizlere vurgu yaptığı ama gelişimsel krizler üzerinde yeterince durmadıkları görülmüştür. Oysa okul dönemlerinin gelişimsel krizlerin fazlaca yaşandığı zamanlar (Kaufman ve Kaufman, 2003) olduğu düşünüldüğünde, gelişimsel krizlere vurgu yapılmaması dikkat çekicidir. Buradan hareketle gelişim döneminden kaynaklı problemlerin bazı rehberlik öğretmenleri tarafından kriz olarak görülmediği sonucuna ulaşılabilir.

Bulgularda dikkat çeken bir diğer nokta ise son zamanlarda boşanma oranlarındaki hızlı artışa rağmen (TÜİK, 2017) katılımcılar tarafından bu durumunun fazla vurgulanmamasıdır. Oysa boşanma, bireyin hayatında büyük değişikliklere sebep olan önemli bir kriz yaşantısıdır (Doğan ve Şahin, 2018). Katılımcıların boşanma üzerinde durmamalarının nedeni olarak bu yaşantıların okula yansımaması ya da bu tür durumlara yönelik bir PDR planının olmaması gösterilebilir. Fakat yaklaşık yirmi yıl önce yapılan bir çalışmada (Kuyucu,1999) ailesi boşanmış lise öğrencilerinin okullarda problemleri davranış gösterme ihtimalinin anlamlı seviyede yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle araştırmaya katılan rehberlik öğretmenlerinin krize neden olacak çok fazla boşanma durumuyla karşılaşmadıkları ya da bunu bir kriz durumu olarak değerlendirmedikleri söylenebilir.

Rehberlik Öğretmenlerinin Krize Müdahalede Sergilemiş Oldukları Yaklaşımlara İlişkin Bulguların Tartışılması

Yapılan analizler sonucunda, rehberlik öğretmenlerinin kriz durumlarında farklı yaklaşımlar ortaya koydukları görülmüştür. Katılımcıların bir kısmı bireyi merkeze alan bir yaklaşım sergilerken, başka katılımcılar kriz anında çevrenin önemine vurgu yapmıştır. Diğer bazı katılımcılar ise yasal olarak izlenmesi gereken adımlara değinmiştir. Krize müdahale modelleri incelendiğinde benzer şekilde bazı modeller bireyi merkeze alırken diğer bazı modeller bireyin içinde bulunduğu çevrenin önemine dikkat çekmiştir. Örneğin denge/intrapsişik model kriz anında bireyin denge durumunun seviyesi ve baş edebilme becerilerinin tespit edilmesinin gerekli olduğunu belirtir (Hackney ve Cormier, 2008). Benzer şekilde Demirli-Yıldız ve diğerleri (2018) de kriz danışmanlığı sürecinde bireyle kurulacak terapötik ilişkinin önemine vurgu yapmıştır. Diğer taraftan, psikososyal değişim modelinde ise krize etkili müdahalede sosyal çevrenin merkeze alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Hackney ve Cormier,

2008). Reis ve diğeri (2000) ise kriz yaşantısı geçiren bireyi çevresi içerisinde ele almanın psikolojik iyi oluşa katkı sağlayacağını belirtmiştir. Alanyazındaki araştırma bulgularından hareketle bu çalışmadaki katılımcıların krize müdahale ederken farklı noktalara odaklandıkları söylenebilir. Örneğin bazı katılımcılar kriz durumlarında bireyin baş edebilme becerilerine odaklanırken diğeri bazı katılımcıların sosyal destek olma yönüne odaklandığı söylenebilir. Diğeri taraftan rehberlik öğretmenlerinin terapötik ilişkiye ve çevresel unsurların düzeltilmesine vurgu yaptığı da görülmüştür. Bu farklılaşmalar kriz danışmanlığı açısından bakıldığında daha iyi anlaşılabilir. Krize müdahalede, öncelikli gereksinimler dikkate alınır (James ve Gilliland, 1997). Bu gereksinimlerin bireye ve duruma göre farklılık göstereceği dikkate alındığında etkili müdahale stratejilerinin de bu faktörlere bağlı olarak değişiklik göstereceği düşünülmektedir. Bu bilgilerden hareketle rehberlik öğretmenlerinin krize müdahalede yaklaşım şekillerinin farklılık göstermesi alanyazındaki rastlanan ilgili bilgilerle (Kanel,2014; Doğan ve Karaman, 2018) uyumlu görünmektedir.

Rehberlik Öğretmenlerinin Başarılı Olduklarını Düşündükleri Kriz Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Rehberlik öğretmenlerine başarılı olduklarını düşündükleri kriz durumları sorulduğunda genel olarak ihmal ve istismar durumlarında daha olumlu sonuçlar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Bildirim sayısı düşük olmasına (Kogan, 2004) rağmen, ihmal ve istismar vakalarında başarı oranının yüksek olmasının farklı nedenleri olabilir. Örneğin ihmal ve istismar bildirimlerinde bireye yönelik nasıl davranılması gerektiğinin (Shannon, 2009; Taş, 2017) veya yasal olarak izlenmesi gereken silsilenin (MEB, 2018) biliniyor olması diğeri nedenler arasında gösterilebilir. Katılımcıların başarılı olduklarını düşündükleri diğeri kriz durumları ise; sırasıyla zorbalık ve şiddet, kayıp ve madde kullanımıdır. Son zamanlarda madde bağımlılığı ve şiddetin önlenmesiyle ilgili Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tüm rehberlik öğretmenlerine yönelik verilen eğitimler ve bu eğitimlerde müdahale yöntemleriyle ilgili izlenecek yolun netleştirilmesi bu durumun sebebi olarak gösterilebilir.

Katılımcıların yaklaşık yarısı başarıda esas olanın ekip çalışması olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Bahar, Savaş ve Bahar (2009) istismar üzerine yapmış oldukları çalışmada ilgili kişilerin işbirliğinin önemine dikkat çekmişlerdir. Yine Özen (2011) krize müdahalede ekip çalışmasının başarıdaki rolüne vurgu yapmıştır. Diğeri

tarafından meslekte daha deneyimli olan rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale konusunda kendilerini daha yeterli ve hazırlıklı gördükleri ifadelerinden anlaşılmaktadır. Foncena'nın (2008) ve Mathai'nin (2002) çalışmalarında belirtildiği gibi, krize müdahale deneyimi arttıkça, rehberlik öğretmenleri kendilerini bu konuda daha donanımlı görmektedirler. Bu noktadan hareketle krize müdahale deneyimindeki artışın rehberlik öğretmenlerinin müdahale becerilerine olumlu yansıdığı düşünülmektedir.

Rehberlik Öğretmenlerinin Kendilerini Yetersiz Hissettikleri Kriz Durumlarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Yetersizlik hissedilen kriz durumlarının başında kayıplara bağlı ortaya çıkan yas krizleri gelmektedir. Bunu da sırasıyla intihar ve sağlıkla ilgili kriz durumları izlemektedir. Diğer taraftan, rehberlik öğretmenlerinin kendilerini başarılı gördükleri kriz durumlarıyla yetersiz gördükleri kriz durumları arasında ilk bakışta bazı çelişkilerin bulunduğu görülmektedir. Örneğin, katılımcıların bir kısmı istismar durumuyla karşılaşılırsa çözmekte zorlanabileceklerini belirtmişlerdir. Oysa istismar katılımcıların çoğunluğu tarafından başarılı sonuç alabildikleri kriz durumları arasında gösterilmiştir. İstismar durumuna yönelik çekincelerini ifade edenlerin çoğunluğunun PDR dışındaki lisans programlarından mezun rehberlik öğretmenlerinden olması dikkat çekicidir. Bu bulgu Mete-Otlu'nun (2011) çalışmasıyla uyumludur. Mete-Otlu, PDR mezunlarının krize müdahalede baş etme becerilerinin farklı lisans programlarından mezun rehberlik öğretmenlerine göre anlamlı seviyede yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bunun sebebi olarak felsefe, sosyoloji veya EPÖ gibi lisans programlarında ihmal ve istismar gibi kriz durumlarına müdahale konusunda beceri geliştirici herhangi bir eğitimin olmaması gösterilebilir. Az sayıda rehberlik öğretmeni ise yetersizlik hissedecekleri bir durumla karşılaşmadıklarını belirtmiştir. Bu katılımcıların birçoğunun RAM'da görev yaptığı dikkate alındığında, RAM'lara kriz durumlarının çok fazla yansımadığı söylenebilir.

Kriz Durumlarında Eksikliklerin Giderilebilmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Rehberlik öğretmenlerine krize müdahale konusunda hangi başlıklarda sorun yaşadıkları sorulduğunda genel olarak katılımcıların eğitim eksikliğine, işbirliği problemlerine ve planlama konularına değindikleri görülmüştür. Alanyazında benzer sonuçlara ulaşan araştırmalara rastlamak mümkündür. Örneğin bir araştırmada (Bischof,

2006) katılımcıların birçoğu, krize müdahale eğitimi almalarına rağmen bu eğitimlerin yetersiz olduğu ve uygulamaya dönük eğitimlere gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. İşbirliği noktasında Aksoy ve Aksoy (2003) da okul krizleri üzerine yapmış oldukları çalışmada krize yönelik işlevsel bir müdahalede işbirliğinin önemine vurgu yapmışlardır. Benzer şekilde Mete-Otlu (2011) ekip çalışmasının krize etkili müdahalede gerekliliğine değinmiştir. Bazı katılımcılar krize müdahaleye yönelik eksikliklerin iyi bir planlamayla ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir. Planlamanın özellikle önleyici hizmetler açısından önemi bilinmektedir. James ve Gilliland'ın (1997) da belirttiği gibi kriz durumlarına yönelik hazırlanacak önleyici planların yapılması bu tür hizmetlerin başarıya ulaşması için önemlidir.

Krize Müdahalede İşbirliği Yapılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların genel olarak okul içi ve dışındaki paydaşlarıyla işbirliği içerisinde olduğu, az sayıda katılımcının ise işbirliği kurmakta zorlandığı görülmüştür. Katılımcıların çoğu okul yönetimiyle işbirliği yaptıklarını belirtirken, diğer katılımcılar sınıf rehber öğretmeni, RAM, meslektaşlar gibi diğer paydaşlardan da bahsetmişlerdir. Fakat genel olarak bütün katılımcılar krize müdahalede işbirliğinin önemine vurgu yapmıştır. Katılımcıların bu görüşleri Ekosistem kuramının (Bronfenbrenner, 1979) görüşleriyle örtüşmektedir. Bu kurama göre işbirliği olmaksızın krize etkili müdahalenin gerçekleşmesi zordur. Benzer şekilde sistem kuramı (Slaikau, 1990) da krize müdahalede bireyin çevresiyle kurulacak işbirliğinin önemine vurgu yapmaktadır. Sadece kriz durumları için değil, diğer rehberlik hizmetleri içinde işbirliğinin önemi düşünüldüğünde (MEB, 2017) ortaya çıkan bu durum alanyazındaki açıklamalarla uyumlu gözükmektedir. Örneğin Roberts'in "Yedi basamaklı krize müdahale modeli" incelendiğinde işbirliğinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Diğer taraftan Kaya (2015) araştırmasının sonucunda işbirliğinin kurulamadığı durumlarda ortaya çıkabilecek olumsuzluklara ve ekip çalışmasının krize müdahalede önemine değinmiştir.

Okullarda Krize Müdahale Planlamasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç ise okullardaki krize müdahale planlamasına yöneliktir. Katılımcılar genel olarak okul rehberlik planında krize müdahaleye yönelik bölümler olduğundan bahsetmişlerdir. Katılımcıların yarısı bu

planların her yıl revize edildiğini söylerken diğer yarısı revize edilmediğini ifade etmiştir. Var olan planlarda ise daha çok zorbalık, istismar ve bağımlılık konularına yer verildiği görülmektedir. Bu kriz türlerine ağırlık verilmesinin iki sebebi olduğu düşünülmektedir. Birincisi bu kriz durumlarında son dönemlerde artış gözlenmektedir (Bahar ve diğerleri, 2009; Duman, 2018; Topçu, 2018). İkincisi ise MEB rehberlik hizmetleri kod haritasında bu krizlere yer verilmesidir (MEB, 2018).

Katılımcıların önemli bir kısmı planlarda güncellemeye gitmediklerini belirtmiştir. Oysa 2017-2018 yılından itibaren bakanlık, il ve okul düzeyinde ikişer hedef belirlenmektedir. Ayrıca bu hedefler her yıl güncellenmektedir. Buna rağmen planlarda güncellemeye gidilmemesinin sebebi olarak okul yöneticilerinin rehberlik uygulamalarıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları ve buna bağlı olarak denetim süreciyle ilgili ortaya çıkan boşluklar gösterilebilir. Diğer bir sebep olarak mesleki bilgi eksikliği olduğu söylenebilir. Bu gibi sebeplerden dolayı planlama noktasında uygulama farklılıkları ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Krize Müdahaleye Yönelik Önerilere İlişkin Bulguların Tartışılması

Rehberlik öğretmenlerinin üniversitede program yapıcılara yönelik önerilerine bakıldığında, öncelikle PDR lisans programlarında krize müdahale ile ilgili zorunlu bir dersin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca içerik düzenlenirken alan çalışanlarının tecrübelerinden faydalanılmasının dersin içeriğini daha işlevsel hale getireceğine vurgu yapmışlardır. Diğer bir öneri ise bu derslerde süpervizyon eğitiminin sağlayacağı fayda üzerinedir. Elde edilen bu sonuçların daha önceki birçok araştırmada (Tabasso, 2001; Coke-Weatherly, 2004; Korkut, 2005; Bischof, 2006) ortaya çıkan krize müdahaleye yönelik bir dersin eksikliğine işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca önerilerde dikkat çeken bir diğer nokta ise PDR mezunu rehberlik öğretmenlerinin uygulamaya dönük zorunlu bir derse vurgu yapmalarıdır.

MEB'e yönelik önerilere bakıldığında katılımcılar sırasıyla; hizmet içi eğitimlerin sayısı artırılmasına, rehberlik öğretmenlerinin ilgilenmesi gereken öğrenci sayısının düşürülmesine, PDR dışındaki lisans programından mezun olan rehberlik öğretmenlerinin kendilerini geliştirebilecekleri eğitimler düzenlenmesine yönelik önerilerde bulunduğu görülmektedir. Benzer öneriler alanyazında hizmet içi eğitimlerin önemine (Mete-Otlu, 2011) ve rehberlik öğretmenlerinin ilgilenmeleri

gereken öğrenci sayısının azaltılmasına (Myer, 2006) vurgu yapan çalışmalarla uyumludur. Yine aradan çok uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi ekibi (1993) rehberlik öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitimlerin öncelikli gereksinimler içinde olduğunu belirtmesi bu konunun hala önemli olduğunu işaret etmektedir.

Araştırmada katılımcıların rehberlik öğretmeni adaylarına yönelik önerilerine bakıldığında, sırasıyla kendilerini geliştirmelerinin, sakin kalabilmelerinin ve yönetmeliklere bağlı kalmanın önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca alanyazında göreve yeni başlayacak rehberlik öğretmenlerine krize müdahaleye yönelik önerilerin olduğu bazı araştırmalarda (Kaya ve Yıldırım, 2017) kendini geliştirmenin ve yönetmeliklere hakim olmanın, bu araştırmayla uyumlu şekilde benzer noktalara vurgu yaptığı görülmektedir. Görevinde yeni olan bir rehberlik öğretmenin zorluk yaşama ihtimalinin daha yüksek (Güçlü, 2004; Woolfolk Hoy ve Burke Spero, 2005) olduğu dikkate alındığında deneyimli rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale önerilerinin önemli olduğu düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmada yapılan görüşmeler sonrasında rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimleri ve buna bağlı olarak ortaya çıkan sonuçlar saptanmıştır. Aşağıda bu araştırmadan elde edilen sonuçlar ve buna bağlı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

- ✓ Rehberlik öğretmenlerinin kriz ve krize müdahale tanımlamalarının alayazındaki tanımlarla örtüştüğü görülmüştür. Ancak PDR dışı lisans programlarından mezun rehberlik öğretmenlerinin kriz ve krize müdahale kavramlarını genellikle örneklerle tanımlama yoluna gittikleri belirlenmiştir.
- ✓ Rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale konusunda eğitim eksikliği hissettikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların bu eksikliği genel olarak lisans döneminde bu konuda bir ders almamış olmalarına bağladıkları görülmüştür. Krize müdahaleyle ilgili alınan eğitimlerin ise daha çok meslek sonrası eğitimler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- ✓ PDR mezunu katılımcılar uygulamaya dönük bir eğitimin eksikliğine vurgu yaparken, diğer lisans programlarından mezun rehberlik öğretmenleri teorik bir eğitimin eksikliğine vurgu yapmıştır.
- ✓ Okullarda en çok yaşanan kriz durumlarının kayıp, ihmal ve istismar ile zorbalık olduğu bulunmuştur.
- ✓ Diğer bir sonuç ise bu kriz durumları okul kademesine göre farklılaşmaktadır. Ortaokul ve lise düzeyinde travmatik kriz yaşanma oranının ilkokula göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlkokullarda daha çok gelişimsel krizler yaşanırken, ortaokullarda kayıp, akran zorbalığı ve istismar; liselerde ise kayıp, duygularını kontrol etmekte zorlanma ve sınav kaygısının krize neden olduğu belirtilmiştir.
- ✓ Liselerde kriz durumlarının okul türüne göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Kız meslek liselerinde daha çok duygu durumunu kontrol etmekte zorlanma krize neden olurken, karma öğrenci bulunduran meslek liselerinde zorbalığın krize neden olduğu görülmüştür. Yüksek sınav puanıyla öğrenci alan ve

akademik nitelikli eğitimin ağırlıklı olduğu liselerde ise sınav kaygısının krize neden olabildiği belirtilmiştir. Ayrıca meslek liselerinde durumsal krizlerin diğer okul türlerine göre nispeten daha fazla yaşandığı tespit edilmiştir.

- ✓ Rehberlik öğretmenlerinin istismar durumlarında kendilerini daha başarılı hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çoğunlukla katılımcılar bu başarıyı istismar durumlarında uyulması gereken planlı bir yolun var olmasına bağlamışlardır. Çoğu katılımcının krize ilişkin müdahalelerinde başarılı olmalarında geçmiş deneyimlerinin olumlu etkisini gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.
- ✓ Genel olarak katılımcıların yas krizi durumlarında yetersizlik hissettikleri görülmüştür. Ayrıca rehberlik öğretmenlerinin en çok eğitim ihtiyacı hissetmiş olduğu konular yas krizi ve intihar olmuştur. PDR dışı lisans programından mezun olan rehberlik öğretmenlerinin kriz durumlarında kendilerini daha yetersiz hissettikleri görülmüştür. Katılımcıların büyük bir kısmının kriz durumlarına ilişkin yetersizlik yaşamalarını dışsal faktörlere bağladıkları bulunmuştur.
- ✓ Katılımcıların etkili bir kriz müdahalesinde meslek içi eğitimlerle lisans dönemindeki eğitim eksikliğinin giderilmesi ve ilgili kişilerle gerekli işbirliğinin sağlanabilmesi gibi hususları sıkça ifade ettiği görülmüştür.
- ✓ Kriz durumlarında daha çok okul idaresiyle ve sınıf rehber öğretmeniyle işbirliği yapıldığı anlaşılmıştır.
- ✓ Okul rehberlik planlarında krizle ilgili bölümlere yeterince yer verilmediği ve genel olarak her yıl revize edilmediği görülmüştür.
- ✓ Katılımcıların; üniversitede program yapıcılara krize müdahaleye yönelik bir dersin olması gerektiği yönünde, MEB'e hizmet içi eğitimler düzenlenmesi yönünde ve rehberlik öğretmeni adaylarına kendilerini geliştirmeleri doğrultusunda önerilerde buldukları görülmüştür.

Öneriler

Alan Araştırmacılarına Yönelik Öneriler

- ✓ Bu çalışma MEB'e bağlı devlet okullarında görev yapmakta olan rehberlik öğretmenleriyle yürütülmüştür. Özel okul sayısının hızla arttığı günümüzde bu okullarla yapılacak bir çalışmada farklı sonuçlar elde edilebileceği

düşünülmektedir. Devlet okullarına yönelik çalışmalarla karşılaştırma imkanı sağlayacak daha derinlemesine araştırmalar yapılabilir.

- ✓ Bu araştırmada veriler sadece rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimleri üzerinden toplanmıştır. Rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale yeterlilikleri üzerine bir araştırma yapılabilir.
- ✓ Krize müdahaleye yönelik deney ve kontrol gruplu bir psiko-eğitim programının rehberlik öğretmenlerinin bilgi ve becerilerine yönelik etkileri incelenebilir.
- ✓ Boşanma alanyazında bir kriz durumu olarak ifade edilmesine rağmen, katılımcılar tarafından genel olarak boşanmanın kriz durumu kapsamında değerlendirilmediği görüşmüştür. Boşanmanın okul ortamlarında öğrenciler tarafından rehberlik servisine iletilip iletilmediği ya da rehberlik öğretmenlerinin bu durumu neden bir kriz olarak dikkate almadıkları üzerine bir araştırma yapılabilir.
- ✓ Bu araştırma nitel çalışıldığı için genellebilirlik bakımından sınırlılıklar barındırmaktadır. Karma bir desenle yapılacak bir çalışmada veriler zenginleştirilebilir. Böylece daha genellenebilir sonuçlara ulaşılabilir.
- ✓ Bu araştırma orta ölçekli bir il içerisinde yapılmıştır. Özellikle farklı illerin karşılaştırılmalı bir şekilde çalışmaya dahil edilebileceği araştırmalar yapılabilir.

Uygulayıcılara Öneriler

- ✓ Araştırmada krize müdahalede işbirliği noktasında problemler olduğu bulunmuştur. Rehberlik öğretmenleri okullarda diğer çalışanlara yönelik kriz durumlarına ve bu durumlarda yapılması gerekenlere ilişkin konsültasyon çalışmaları düzenleyebilir.
- ✓ Bu araştırmada ortaya çıkan sonuçlara göre rehberlik öğretmenlerinin kriz durumlarına yönelik ortaya çıkan eksiklikleri lisans eğitiminde bu konuda ders almamalarına bağladıkları görülmüştür. Oysaki lisans eğitimi sonrasında bu alanda eğitim alınabilecek diğer kaynakların araştırılması mesleki gelişimlerinde daha faydalı olabilir.

Politika Belirleyicilere Yönelik Öneriler

- ✓ Rehberlik öğretmenlerinin mezun olduktan sonrada mesleki gelişimlerine devam edebilmeleri için ihtiyaca yönelik nitelikli meslek sonrası eğitim sayısı artırılabilir.
- ✓ Rehberlik öğretmenlerin ilgilenmeleri gereken öğrenci sayısı azaltılabilir. Böylece öğrencilere ayrılacak süre artacağı için öğrenci daha iyi tanınabilir ve bireye göre önleyici çalışmalar yapılabilir.
- ✓ Rehberlik öğretmeni atamalarında ilgili alan mezunlarından atama yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.
- ✓ Rehberlik öğretmenliği için mesleki yeterliliklerin yeniden tanımlanması, hangi bilgi ve becerilere sahip olunması noktasında bakanlığın net politikalar üretmesi fayda sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Adamson, A. D. ve Peacock, G. G. (2007). Crisis response in the public schools: A survey of school psychologists experiences and perceptions. *Psychology in the Schools*, 44(8), 749-694.
- Akman, Y. ve Gündoğdu, M. (2002). Türkiye-Marmara Depremi Sonrası Gerçekleştirilen Psikolojik Destek Çalışmaları. *Qafqaz Üniversitesi Dergisi*, 1(9), 1-7.
- Aktaş, A.M. (2003). Kriz durumlarında sosyal hizmet müdahalesi. *Kriz Dergisi*, 11, 3, 37-44.
- Aktepe, E., Kandil, S. ve Topbaş, M. (2005). Çocuk ve ergenlerde intihar davranışı. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4(2), 88-97.
- Allen, M., Jerome, A., White, A., Marston, S., Lamb, S., Pope, D. ve Rawlins, C. (2002). The preparation of school psychologists for crisis intervention. *Psychology in the Schools*, 39, 427-439.
- Amato, P.R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amato, P. R. ve Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26 – 46.
- American Counseling Association (2014). Aca Code of Ethics. American Counseling Association. <https://www.counseling.org/knowledge-center/ethics#2014code> adresinden alınmıştır.
- APHB. (2011). Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabı. <https://mavilotusdotorg.files.wordpress.com/2014/05/afetlerde-psikososyal-uygulamalar-ec49fitimi-kitabc4b1.pdf> adresinden alınmıştır.
- Arık, A. (1992). *Psikolojide Bilimsel Yöntem*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Arslan, S., Savaşer, S. Hallett, V. ve Balci, S. (2012). Cyberbullying among primary school students in Turkey: self-reported prevalence and associations with home and school life. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(10), 527-533. Doi: 10.1089/cyber.2012.0207
- ASAGEM. (2011). Tek Ebeveynli Aileler Araştırması, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:148.
- Ataseven, B. (2012). Nitel bilimsel araştırmalarda veri kalitesinin önemi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi*, 33(2), 543-564.
- Atay, İ.T. ve Kerimoğlu, E.T. (2003). Ergenlerde İntihar Davranışı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(3), 128.
- A.Ü. Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Ekibi (1993). Rehber Öğretmenleri Bilgilendirme Sempozyumu: Değerlendirme. *Kriz Dergisi*, 1, 3, 166-167.

- Bacanlı, F., Eşici, H., ve Özünü, M. B. (2013). Kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (40),198-211.
- Bahar, G., Savaş, H. A. ve Bahar, A. (2009). Çocuk istismarı ve ihmali: bir gözden geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(12), 51-65.
- Baker, R.J. (1983). *Single parents and self-help peer support groups: an examination*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Social work University of California, Berkeley
- Baldwin, B.A. (1978). A paradigm for the classification of emotional crises: Implications for crisis intervention. *American Journal of Orthopsychiatry*, 48, 538–51.
- Beauchamp,T.L. ve Childress, J.F. (2001). *Principles of Biomedical Ethics, Fourth Edition*. Oxford University.
- Bedford, S.L. (2001). *Longing to belong: An ethnography of self-help groups for seperating and divorcing peoble*. Yayınlanmamış doktora tezi. Carleton University.
- Bilge, F. ve Öksüz, E.E. (2018). Kriz Kuramları. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı* içinde (s. 29-36). Ankara: Pegem Akademi.
- Bilgin, M. (2009). Bilişsel esnekliği yordayan bazı değişkenler. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (36), 142-157.
- Bischof, N. L. (2006). *School psychology and crisis intervention: A survey of school psychologists involvement and training*. Indiana University of Pennsylvania.
- Boyd-Webb, N. (2007). *Play therapy with children in crisis*. New York: The Guilford Press.
- Brock, S. E. (2002). Crisis theory: A foundation for the comprehensive crisis prevention and intervention team. In S. E. Brock, P. J. Lazarus, ve S. R. Jimerson (Eds.), *Best practices in school crisis prevention and intervention* (pp 5–18) Bedhesta MD: National Association of School Psychologists.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by natüre and design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brymer M., Taylor M., Escudero P., Jacobs A., Kronenberg M., Macy R., Mock L., Payne L.,Pynoos R. ve Vogel J. *Psychological first aid for schools: Field operations guide, 2nd Edition*. (2012). Los Angeles: National Child Traumatic Stress Network.
- Brown, S.D. ve Lent, R. W. (Eds.) (2000). *Handbook of counseling psychology* (3rd. ed.). New York: John Wiley.
- Butcher, J. N., Mineka, S.and Hooley, J. M. (2013). *Anormal psikoloji* (1 b.). (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs.
- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Caplan, G. (1964). *Principles of preventive psychiatry*. New York: Basic Books.

- Caplan, G. (1989). Recent developments in crisis intervention and the promotion of support services. *Journal of Primary Prevention*, 10(1), 3-25.
- Çapulcuoğlu, U. ve Gündüz, B. (2013). Lise Öğrencilerinde Tükenmişliğin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Okul Türü ve Algılanan Akademik Başarı Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2013, Cilt 3, Sayı 1*, 12-24
- Çelik, K. (2007). *Okullarda acil durum yönetimi*. Ankara: anı Yayıncılık.
- Çetinkaya, R. (2018). Kriz danışmanlığı ve meslek etiği. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı içinde* (s. 137-152). Ankara: Pegem Akademi.
- Coke-Weatherly A. (2004). *A Survey of Crisis Intervention Training of Mental Health Professionals and Institutions of Higher Learning*. Memphis: The University of Memphis.
- Collins, B. G. ve Collins, T. M. (2005). *Crisis and trauma: Developmental-ecological intervention*. Boston: Lahaska Press.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Çev. Ed. Bütün M. ve Demir, S. B. Ankara: Siyasal Kitapevi
- Crosson-Tower, C. (2003). *The Role of Educators in Preventing and Responding to Child Abuse and Neglect*. Fairfax, VA: Caliber Associates.
- Dattilio, F.M. ve Freeman A. (2007). Introduction. F.M. Dattilio ve A. Freeman (Eds.), *Cognitive-Behavioral Strategies in Crisis Intervention*, içinde (s. 1-22). Guilford Press.
- Dehue, F., Bolman, C.ve Völlink T. (2008) Cyberbullying: Youngsters experiences and parental perception. *Cyberpsychology and Behavior.11* (2), 217-223. doi: 10.1089/cpb.2007.0008
- Del Rey, R., Elipe, P. ve Ortega-Ruiz, R. (2012). Bullying and cyberbullying: overlapping and predictive value of the co-occurrence. *Psicothema*, 24, 608-613.
- Demirli-Yıldız, A., Sevil-Gülen, Ö. ve Erdur-Baker, Ö. (2018). Kriz, kriz tepkileri ve kriz danışmanlığı. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı içinde* (s. 3-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Dinçel, E. (2006). *Ergenlik dönemi gelişimsel ödevleri ve psikolojik problemler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Duman, T.N. (2018). Alkol madde bağımlılığı ve psikolojik müdahale yöntemleri. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı içinde* (s. 403-434). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, T.ve Şahin,R. (2018). Ailede boşanma: Çocuk ve ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı içinde* (s. 267-304). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, T. ve Karaman, N.G. (2018). *Ailede boşanma: Çocuk ve ergenlerin boşanma sonrası yaşama uyumu* Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı içinde* (s. 267-304). Ankara: Pegem Akademi.

- Dokuz Eylül Üniversitesi (t.y). Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Dersler. <http://debis.deu.edu.tr/DEUWeb/Icerik/Icerik.php?KOD=7094> adresinden alınmıştır.
- Donovan, H. (1995). *The P.L.A.C.E. Crisis Intervention Model: Emotional First-Aid. Guides - Non-Classroom*. Kaynak: Eric-Ebsco.
- Dopheide, J.A. (2006) Recognizing and treating depression in children and adolescents. *American Journal of Health-System Pharmacy*, 63, 233-243. doi:10.2146/ajhp050264
- Dyregrov, A. (2010) *Supporting Traumatized Children and Teenagers. A guide to Providing Understanding and Help*. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Echterling, L.G., Presbury, J.H. ve McKee, J.E. (2005). *Crisis intervention: Promoting resilience and resolution in troubled times*. New York: Springer Publishing.
- Erdur-Baker, Ö. ve F. Kavşut (2007) ‘Cyberbullying: A New Face of Peer Bullying’, *Eurasian Journal of Educational Research* 27(7): 31–42.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A. ve Özkorumak, E. (2015). Siber Zorbalık ve Mağduriyetin Yaygınlığının ve Risk Faktörlerinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 40 , 93-107.
- Eskin M., Akoğlu A. ve Uygur B (2006) Traumatic life events and problem solving skills in psychiatric outpatients: relationships with suicidal behavior. *Türk Psikiyatri Derg*, 17: 266 275.
- Eryılmaz, A. (2009). *Başta çıkma stratejilerinin kişilik özellikleriyle ergen öznel iyi oluşu arasındaki aracı rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Gaziosmanpaşa Üniversitesi (2017). PDR lisans programı ders içeriği. https://egitim.gop.edu.tr/depo/menuler/birim_10996/baglantilar_resimli_232/1932894/html_icerik/files/pdr%20ders%20i%C3%A7eri%C4%9Fi%202016-2017.docx adresinden alınmıştır.
- Gelgard, K. ve Gelgard, D. (2008). *Counselling children: A practical introduction*. London: Sage Publications.
- Gilliland, B.R ve James, R.K (2012). *Crisis intervention strategies*. (7th ed.). pacific Grove,CA: Brooks/Cole.
- Gökalg, G. ve Yalçınkaya, A.U. (2018). Okullarda Kriz ve Karar Verme. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı* içinde (s. 111-136). Ankara: Pegem Akademi.
- Güçlü, N. (2004). Öğretmenlik mesleğine başlarken yeni öğretmenlerin örgütsel sosyalleşmeleri. Şule Erçetin (Ed.), *İlk Günden Başöğretmenliğe* içinde (s. 17 – 39). Ankara: Asil Dağıtım.
- Güler, D. ve Çakır, G. (2013). Lise son sınıf öğrencilerinin sınav kaygısını yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 82-94.

- Foa E.B., Rauch S.A.M. (2004). Cognitive changes during prolonged exposure versus prolonged exposure and cognitive restructuring in female assault survivors with PTSD. *Journal of Consult Clinical Psychology*, 72, 879-884.
- Hackney, H. ve Cormier. S. (2008). *Psikolojik Danışma İlke ve Teknikleri: Psikolojik yardım süreci el kitabı* (T. Ergene, S. Aydemir Sevim Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Herlihy, B ve Corey, G. (2006). *ACA Ethical Standards Case Book*. (6. Baskı). VA: ACA
- Herman, J.J. (1994). *Crisis Management. A Guide to School Crisis and Action Taken. California*: Corvin Press.
- Holf, L.A. (1984). *People in Crisis, Addison-Wesley Publishing Company*: California.
- Howard, D. E., Wang, M. Q. ve Yan, F. (2007). Psychosocial factors associated with reports of physical dating violence among U.S. adolescent females. *Adolescence*, 42, 311-324.
- Irak M. (2009). Psikopatolojilerde Bilgi İşleme Süreçleri: Kuramdan Uygulamaya. *Hekimler Yayın Birliği*, Ankara.
- James, R.K. (2008). *Crisis intervention strategies* (4th ed.). Pacific Grove, CA: Brooks/Cole
- James, R. K. ve Gilliland, B. E. (1997). *Crisis Intervention Strategies* (5th ed.) Thomson: Brooks/Cole.
- Jaksec, C.M., Dedrick, R.F. ve Weinbberg, R. B. (2000). Classroom Teachers Ratings of the Acceptability of In-Class Crisis Intervention Services. *Traumatology*, 6, 1, 9-23.
- Jones, R. M. (1968). *Fantasy and feeling in education*. New York New York University Press.
- Jones-Smith, E. (2014). *Theories of counselling and psychotherapy: An integrative approach (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Janosik, E. H. (1986). *Crisis counseling: A contemporary approach*. Monterey, CA: Jones and Bartlett.
- Juvonen, J. ve Gross, F.M. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78(9), 496-505. doi: 10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x.
- Kanel, K. (2003). *A guide to crisis intervention* (2nd ed.). Fullerton, CA: Brooks/Cole.
- Kanel K. (2015). *A guide to crisis intervention* (6th ed.). Boston, MA: Cengage Learning.
- Kapıkıran, Ş. ve Yağcı, U. (2012). Ergenlerin yalnızlık ve yaşam doyumu: Çalgı çalma ve müzik topluluğuna katılmanın aracı ve rolü. *Elementary Education Online*, 11 (3), 738-747.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel.
- Karataş, Z. ve Baltacı, H. Ş. (2013). Ortaöğretim kurumlarında yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine yönelik okul müdürü, sınıf rehber öğretmeni, öğrenci ve okul

rehber öğretmeninin (psikolojik danışman) görüşlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 427-460.

- Kaufman, A. S. ve Kaufman, N. L. (2003). *Essentials of crisis counselling and intervention*. Cana-da: John Wiley ve Sons, Inc.
- Kaya, M. (2015). *Lise öğrencilerinin yaşadıkları gelişimsel ve travmatik sorunlar: velilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin gözünden*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İnönü Üniversitesi. Malatya
- Kaya, M., ve Yıldırım, (2017). Liselerde çalışan psikolojik danışmanların okullarda yaşanan kriz durumlarına ilişkin algıları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(2), 835-857.
- Kelly, J. B. (2003). Changing perspectives on children's adjustment following divorce: A view from the United States. *Childhood*, 10(2), 237-254.
- Kepekci, Y. K., ve Çınkır, Ş. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse ve Neglect*, 30(2), 193-204.
- Kılıç, C. (2003). Deprem Sonrası Görülen Ruhsal Sorunların Saptanması ve Tedavisi İçin Geliştirilen Bir Projeye İlgili Deneyimler. *Kriz Dergisi*, 11(1), 5- 12.
- Kitchener, K. S. (1984). Intuition, critical evaluation and ethical principles: The foundation for ethical decisions in counseling psychology. *The Counseling Psychologist*, 12(3-4), 43-55.
- Koçtürk, N. (2018). Çocuk İstismarı ve İhmali. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı* içinde (s. 335-362). Ankara: Pegem Akademi.
- Kogan, S. M. (2004). Disclosing unwanted sexual experiences: Results from a national sample of adolescent women. *Child Abuse Negl*, 28, 147-165.
- Korkut, F. (2004). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kowalski R.M. ve Limber S.P. (2007) Electronic bullying among middle school students. *Journal of Adolescent Health* 41.22-30. doi: 10.1016/j.jadohealth.2007.08.017
- Kuyucu, Y. (1999). *Ana-babaları boşanmış ve birlikte yaşayan lise öğrencilerinin uyum sorunlarının karşılaştırılması üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Kurşuncu, M.A. (2018). Ergenlik döneminde intihar. Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı* içinde (s. 155-184). Ankara: Pegem Akademi.
- Koçtürk, N. (2018). Çocuk istismarı ve ihmali Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı* içinde (s. 335-362). Ankara: Pegem Akademi.
- Lazzara, K. C. (1999). *Crisis and the schools: A survey of current response*. Ph.D. University of Kansas.
- Lindemann, E. (1944). Symptomatology and management of acute grief. *American Journal of Psychiatry*, 101, 141-148.

- Liou, Y. H. (2014). School crisis management a model of dynamic responsiveness to crisis life cycle. *Educational Administration Quarterly* 51(2), 247-289. doi: 10.1177/0013161X14532467.
- Maya, İ. (2014). Kamu ilkokullarında yöneticilerin sergiledikleri kriz yönetimi beceri düzeylerine ilişkin öğretmen görüşleri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 209-235.
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış ailelerdeki ergenlerin uyum düzeylerini ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik bir grup rehberliği çalışmasının sınanması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Mete-Otlı, B. (2011). *Okul psikolojik danışmanlarının krize müdahalede kullandıkları başa çıkma stratejilerinin incelenmesi: İzmir il örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Meydan, B. (2010). *Psikolojik Danışman Adaylarının İçerik Yansıtma ve Duygu Yansıtma Becerilerine İlişkin Yeterlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Micucci, J.A. (2009). *The adolescent in family therapy: harnessing the power of relationships*. New York: Guilford Press.
- Miller, G. (2012). *Fundamentals of crisis counseling*. Hoboken, N.J. : John Wiley ve Sons.
- Miller, A. K. ve Chandler, K. (2004). *Violence in u. s. public schools. 2000 school survey on crime and safety*. National Center of Education Statistics
- Milli Eğitim Bakanlığı (2002). Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/11/20171110-2.htm> adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2002). Psikososyal Müdahale Hizmetleri Genelgesi. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_10/08101631_pskososyalmdahalehizmetle_rigenelgesi.pdf adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/10113305_yeni_rehbrlk_yon.pdf adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Rehberlik Hizmetleri Kod Haritası. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_01/30143727_EK_2_Kod_HaritasY.xl adresinden alınmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). Okul Yönetiminin Görev ve Sorumlulukları. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/05104350_3_Okul_YYnetiminin_GYrev_ve_SorumluluklarY.pdf adresinden alınmıştır.
- Molnar, B. E., Berkman, L. F. ve Buka, S. L. (2001). Psychopathology, childhood sexual abuse and other childhood adversities: relative links to subsequent suicidal behaviour in the US. *Psychological medicine*, 31(6),965 977.
- Morly, W.E. (1970). Theory of crisis intervention. *Pastoral psychology*, 21 (203)14-20.

- Murphy, M.L. (2004). *Crisis Intervention Training for Students in School Counselor Preparation Programs*. Florida: University of Florida.
- Myer, R.A. (2001). *Assessment for crisis intervention: A triage assessment model*. CA: Brooks/Cole.
- Myer, R. A., ve Moore, H. B. (2006). Crisis in Context Theory: An Ecological Model. *Journal of Counseling ve Development*, 84, 139–147.
- Oberholzer, D.J. (1983). The crisis identification and intervention. *S A. Med.*, 64: 249-251.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do?* Oxford, UK: Blackwell.
- Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ates, N., Cetin, G., ... ve Tiras, B. (2001). Child abuse in Turkey: an experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse ve Neglect*, 25(2), 279-290.
- Ögel, K., Taner, S., Eke, C. Y., ve Erol, B. (2004). Madde bağımlılığını önlemede öğretmen ve ebeveyn eğitimlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5(4), 213-221.
- Ören, N. ve Gençdoğan, B. (2007). Lise öğrencilerinin depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15 (1), 85-92.
- Özen, Y. (2011). Eğitim kurumlarında yönetsel ve bireysel krize müdahalenin planlanması ve eğitimi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*(3), 119-140.
- Özgüngör, S. (2003). Mükemmeliyetçilik ve özerklik destekleyici davranışların amaç tarzları ile ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 28(127), 25-30.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara. PDREM.
- Page,R.M. ve Page, T.S. (2011). *Promoting health and emotional well-being in your classroom*. 5.edition. USA: Jones and Bartlett Publishers.
- Palmisano, V. B. (2007). *A phenomenological exploration of crisis intervention counseling as experienced by school counselor*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. University of New York at Buffalo.
- Pamuk, M. ve Bavlı, B. (2013). Ergenlerin sanal zorbalıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 321-338.
- Pitcher, G. ve Poland, S. (1992). *Crisis intervention in the schools*. New York: Guilford Press.
- Reis, H.T., Collins, W.A. ve Berscheid, E. (2000). The relationship context of human behavior and development. *Psychological Bulletin*, 126, 844-872.
- Roberts, A.R. (2002). Assessment, crisis intervention, and trauma treatment: The Integrative ACT Intervention Model. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 2(1), 1-21

- Roberts, A. R. (2005). Bridging the past and present to the future of crisis intervention and crisis management. A. R. Roberts (Ed), *Crisis intervention handbook: Assessment, treatment, and research* (3rd ed.), içinde (s. 3-34). New York: Oxford University Press.
- Rogers, C.R. (1977). *Carl Rogers on personal power: Inner strength and its revolutionary impact*. New York City, NY: Delacorte.
- Saigh, P.A. ve Bremner, J. (1999). *Posttraumatic Stress Disorder*. Boston, MA: Allyn ve Bacon.
- Saigh, P. A. ve Bremner, J. D. (1999). The history of posttraumatic stress disorder. In P. A. Saigh ve J. D. Bremner (Eds.), *Posttraumatic stress disorder: A comprehensive text* (pp. 1-17).
- Sandoval, J. (2002). Conceptualizations and general principles of crisis counseling, intervention, and prevention. J. Sandoval (ed.). *Handbook of Crisis Counseling, Intervention, and Prevention in the Schools*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Assoc. Publishers, 3-23.
- Sayan-Karahan, A. (2012). *Boşanma sonrası yaşama uyum*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Sayıl, I. (1992). Olağanüstü Koşullarda Krize Müdahalenin Yeri ve Önemi. *Kriz Dergisi*, 1, 1, 4-7.
- Sayıl, I. (2000). *Kriz ve Krize Müdahale*. Ankara: Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sayıl, I. (2002). İntihar davranışı üzerine. *Dergimiz, Çankaya RAM*, 1, 6-8.
- Shapiro, F. (2012). *EMDR Terapisi Teknikleri ile Acı Anıları Silmek*. İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Shannon, J.B. (2009). *Child abuse sourcebook*. (2nd edition) USA: Omnigraphics.
- Shelby J.S. ve Trendinnick, M.G. (1995). Crisis Intervention with Survivors of Naturel Disaster: Lessons from Hurricane Andrew. *Journal of Counseling and Development*, 73(5), 491-497
- Shuckit, M.A (1993). *Alkol ve madde kötüye kullanımı*. (Çev: S. Koşay ve K. Kamberoğlu). Saray Kitabevi. İzmir.
- Siegel, D.J. (2013). *Brainstorm: The power and purpose of the teenage brain*. New York: The Penguin Putnam.
- Slaikeu, K.A. (1990). *Crisis intervention: A handbook for practice and research* (2nd ed.). Needham Heights, MA: Allyn ve Bacon.
- Smith, P. K. (2012). Cyberbullying: Challenges and opportunities for a research program—A response to Olweus (2012). *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 553-558. doi: 10.1080/17405629.2012689821
- Sommer, C.A. (2008). Vicarious Traumatization, Trauma-Sensitive Supervision, and Counselor Preparation. *Counselor Education and Supervision*, 48 (1), 61-71.

- Sözer, Y. (1992). Psikiyatride Kriz Kavramı ve Krize Müdahale. *Kriz Dergisi*, 1, 1, 8-12.
- Steinberg, L. D. (2007). *Ergenlik*. İmge Kitabevi. Ankara.
- Stickgold R. (2002). EMDR: A putative neurobiological mechanism of action. *Journal of Clinical Psychology*, 58, 61-75.
- Subaşı, G. (2010). Ergenlerde sosyal kaygı ve akran ilişkilerinin psikobiyojik sosyal kaygı modeline göre sınanması. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 52-68.
- Szmukler, G. L. (1987). The place of crisis intervention in psychiatry. (Çev: A. Özden) *Australlian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 21, 24 - 34.
- Şentürk-Aydın, R. (2013). *Yaşam becerileri psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- Tabasso, E.F. (2001). *Crisis intervention: A needs assessment for school psychologists*. Yayınlanmamış doktora tezi. Temple University, Philadelphia.
- Taş,A. (2017). *Hacettepe üniversitesi öğrencilerinin çocuk ihmal ve istismarı hakkındaki bilgi düzeylerinin incelenmesi*, . Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Taylor, S. (1998). *Coping Methods*. Psychosocial Working Group.
- Thompson, R. A. (2004). *Crisis intervention and crisis management: Strategies that work in schools and communities*. New York: Brunner-Routledge.
- Toker, T. (2008). *Madde kullananlarda çocukluk çağı örselenme yaşantılarının, madde kullanma eğilimi, benlik saygısı ve başa çıkma tutumları ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Topçu, Ç., Yıldırım, A. ve Erdur-Baker, Ö. (2013). What do Turkish adolescents think? *International Journal for the Advancement of Counseling*, 6(1), 139– 151. doi: 10.1007/s10447-012-9173-5
- Topcu, Ç. (2018). Siber zorbalık: Önleme ve müdahale çalışmaları Ö. Erdur-Baker ve T. Doğan (Ed.), *Kriz danışmanlığı* içinde (s. 305-334). Ankara: Pegem Akademi.
- Tunç, B., Yıldız, S., Doğan, A. (2015). Meslek liselerinde disiplin sorunları, nedenleri ve çözümü: bir durum analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 384-403.
- Tuzgöl-Dost, M., ve Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 389-407.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2017). Evlenme hızı, kaba evlenme hızı, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27593>) adresinden alınmıştır.

- Ugurlu Zeynep Aksoy ve Ipek Gülsen (2014). Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocugun Ihmal ve Istismardan Korunması. *International Journal of Social and Educational Sciences Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 36-58.
- Ünalmiş, M. ve Şahin, R. (2012). Şiddete yönelik tutum ve okul zorbalığı. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1 (1), 63-71.
- Ünlü, G.T., Aksoy, Z.T. ve Ersan, E.T. (2014). İntihar girişiminde bulunan çocuk ve ergenlerin değerlendirilmesi. *Pamukkale Tıp Dergisi*, 7(3), 176-183.
- Vahip I. (2002). Evdeki şiddet ve gelişimsel boyutu: farklı bir açıdan bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13: 312-319.
- Yeşilyaprak, B. (2009). The development of the field of psychological counseling and guidance in Turkey: Recent advances and future prospects. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 42(1), 193-213.
- Yetkiner, Y.D. (2010). *Travma sonrası bilişler ölçeği Türkçe uyarlama ve üniversite öğrencileri üzerine geçerlik güvenirlik çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Ş. (2016). Sosyal hizmetlerde krize müdahale yaklaşımının kullanımı krize müdahale. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Entitüsü Dergisi*, 3(4), 481-486.
- Young, M. A. (1998). *The community crisis response team training manual* (2nd ed.). Washington, DC: National Organization for Victim Assistance.
- Yükseköğretim Kurulu [YÖK]. (t.y). Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Lisans Programı. Ankara, [Online]: http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Rehberlik_ve_Psikolojik_Danismanlik_Lisans_Programi.pdf adresinden alınmıştır.
- Yurdakök, K. (2010). Çocuk istismarı ve ihmali, tanım ve risk faktörleri. *Katkı Pediatri Dergisi*, 32(4), 423-434.
- Wachter, C. A. (2006). *Crisis in the schools: Crisis, crisis intervention, and school counselor burnout*. ACES Research Grant. Association for Counselor Education and Supervision.
- White-McMahon, M. Ed. D. (2009). *The effects of Life Space Crisis Intervention on troubled students socioemotional growth and development*. Walden University.
- Wickham, R.E. ve West, J. (2002). *Therapeutic work with sexually abused children*. London: SAGE Publications Ltd.
- Wiger, D.A. ve Harowski, K.J. (2003). *Essentials of crisis counselling and intervention*. New Jersey: John Wiley ve Sons, Inc.
- World Health Organization (2015). *İntiharın Önlenmesi Öğretmenler ve Diğer Okul Personeli İçin Kaynak*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayını

Woolfolk Hoy, A. ve Burke Spero, R. (2005). Changes in teacher efficacy during the early years of teaching. *Teaching and Teacher Education*. 21, 343–356.

EKLER

EK-1 Görüşme Formu

Rehberlik öğretmeni olarak meslekteki çalışma süreniz nedir?	
Lisansüstü Eğitim Aldınız mı?	
Çalıştığınız okul kademesi nedir?	
Mezun olduğunuz programın tam adı nedir?	
Kriz ve krize müdahale kavramlarını nasıl tanımlarsınız?	
Krize müdahale ile ilgili eğitim aldınız mı?	
Çalışmış olduğunuz okullarda kriz durumlarıyla karşılaşma sıklığınız nedir?	
Kriz durumlarında daha etkili çalışmanız için neler olmasını beklersiniz ve bunlar sizce nasıl yapılabilir?	
Kriz durumlarında ne tür müdahalelerde bulunuyorsunuz? Bunun için hangi adımları izliyorsunuz? Kısaca anlatır mısınız?	
Kriz ve krize müdahale konusunda başarı sağladığınız durumlara örnek verir misiniz? Başarılı sonuçlar almak için neler yaptınız ya da yapıldı?	
Yetersiz kaldığımızı düşündüğünüz durumlar oluyor mu? Cevabınız evetse hangi durumlarda oluyor ve bunların üstesinden gelmek için ne gibi yollar izliyorsunuz?	
Krize müdahale konusunda okul paydaşlarınızla işbirliğiniz nasıldır? İşbirliğini sağlamak ve geliştirmek için neler yapıyorsunuz?	
Okul rehberlik programınızda krize müdahale ile ilgili ne gibi planlamalarınız var?	
Krize müdahale konusunda önerileriniz nelerdir?	

EK 2 Bilgilendirilmiş onam formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖRÜŞME ONAM FORMU

Araştırmanın Amacı: Okul rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerini tespit etmek.

Tarih: __/__/2018

Cinsiyeti: K () E ()

Giriş

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans tez danışmanı Prof. Dr. Tahsin İLHAN ve yüksek lisans öğrencisi Mesut ÇETİNER tarafından yürütülmektedir. Bu araştırmanın amacı, okul rehberlik öğretmenlerinin krize müdahale deneyimlerini incelemektir. Bu araştırma bilimsel bir amaçla yapılmaktadır ve katılımcılara maddi ve manevi herhangi bir zarar vermeyecektir. Araştırmada ve araştırma sonrası raporlarda katılımcıların bilgileri gizli tutulacaktır.

Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır. Katıldığınız takdirde çalışmanın herhangi bir aşamasında herhangi bir sebep göstermeden onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz. Araştırma ile ilgili ek bilgi ya da araştırma sonrası bu çalışma dolayısıyla ortaya çıkabilecek problemlerle ilgili yardım almak istediğiniz takdirde araştırma sorumlusu ile mesutcetiner@msn.com adresinden iletişime geçebilirsiniz. Eğer bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorsanız, lütfen formu imzalayınız. İmzalı form kâğıdının bir kopyasını isterseniz elde edebilirsiniz.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

İmza

EK 3 Araştırma İzin Belgesi

T.C.
TOKAT VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 27001677-44-E.23336246
Konu : Araştırma İzni Verilmesi

04/12/2018

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) 09/10/2014 tarihli ve 27001677/600/4437181 sayılı Valilik Makam Onayı.
c) Araştırma İzinleri İnceleme Komisyonunun 03/12/2018 tarihli tutanağı.
d) Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 14/11/2018 tarih ve 16904 sayılı yazısı.

Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nin ilgi (d) talebi gereği Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Mesut ÇETİNER 21 Aralık 2018-21 Ocak 2019 tarihleri arasında Tokat İl/ilçe resmi okullarda görevli Rehberlik öğretmenlerine yönelik "Rehberlik Öğretmenlerinin Krize Müdahale Deneyimlerinin İncelenmesi" ile ilgili ölçek uygulaması konusunda hazırlanmış olduğu bilimsel amaçlı anket çalışmasını uygulamak istemektedir.

Söz konusu bilimsel amaçlı çalışmanın belirtilen tarihleri arasında uygulama yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde Olur'unuza arz ederim.

Murat KÜÇÜKALİ
İl Millî Eğitim Müdürü

OLUR
04/12/2018

Mehmet Suphi KÜSBECİ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1-Tutanak
2-Anket
3-Tez Çalışması Araştırma İzni Onay Formu
4-GOP Üniv.Rektörlüğü yazısı

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Mesut ÇETİNER
Kişisel Bilgiler	Uyruğu: T.C. Doğum Tarihi ve Yeri: 22.05.1981 / Tokat
İletişim Bilgileri	0506 399 16 43 E-posta: mesutcetiner@msn.com
Öğrenim Bilgileri	Lise: 2006-2008 Gaziosmanpaşa Lisesi Lisans: 2009-2004 Kazımkarabekir Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu öğretmenliği Erzurum Yüksek Lisans: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Yüksek Lisans Programı
İş Deneyimi	2005–2019: Milli Eğitim Bakanlığı Tokat İl Milli Eğitim Müdürlüğü Mahperi Hatun Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi